

Més participació per configurar la ciutat futura

Durant 21 anys el B.MM ha anat recollint les transformacions urbanístiques i culturals de la ciutat i com si fos una biblioteca urbana ha reflectit com els barcelonins començaven a gaudir d'una bona xarxa de biblioteques, de centres esportius, d'importants esdeveniments ciutadans, culturals i científics i també de la proximitat del mar.

En el seu nou mandat com alcalde Jordi Hereu vol prioritzar la qualitat de vida, el respecte a les diferències culturals, vol impulsar la igualtat d'oportunitats en el terreny de l'educació i preservar la qualitat de l'espai públic. Vol establir un diàleg amb els ciutadans per trobar solucions noves i imaginatives als problemes individuals i col·lectius.

En aquest últim número de la seva quarta etapa, *Barcelona. Metròpolis Mediterrània* ha volgut donar veu a persones significatives de quatre barris emblemàtics de la ciutat –Gràcia, el Raval, el Gòtic Sud i el Born–, perquè expliquin com veuen el barri, com i per què s'hi van instal·lar i quines arrels hi tenen o han creat; veus anònimes i no tan anònimes que molt sovint denuncien grans dificultats per tirar endavant el seu negoci i que, malgrat les diverses valoracions i el diferent grau d'intensitat de les seves crítiques, coincideixen a demanar una ciutat culturalment més dinàmica i amb alternatives en l'àmbit econòmic que facilitin el desenvolupament de les seves activitats. Aquesta nova societat civil barcelonina aspira a continuar fent un paper de primer ordre en la dinamització cultural de Barcelona; els joves, juntament amb els no tan joves, reclamen més facilitats per incloure's en la marxa cultural de la vida urbana.

És en aquest sentit que es manifesta Vicenç Navarro, catedràtic de Ciències Polítiques de la Universitat Pompeu Fabra, en la secció d'Opinió. “Durant gran part de la primera meitat del segle XX i fins a l'arribada de la democràcia, Barcelona era coneguda per la seva lluita per la democràcia i per la justícia social. Als anys trenta Barcelona es va convertir en

un punt de referència mundial”, afirma Vicenç Navarro al seu article, una de les conclusions del qual és que “l'orientació als barris ha d'anar acompanyada d'un desenvolupament de la dimensió social (...). Aquest canvi hauria d'anar acompanyat del desenvolupament de noves formes de participació ciutadana (...) que permetin la mobilització de la ciutadania, configurant el futur de la ciutat.”

Aquestes opinions coincideixen amb les de Joan Subirats, director de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona, quan al seu article sobre els reptes que es plantegen a Barcelona considera que “molt probablement les diferències entre ciutats es fonamentaran cada vegada més en l'existència o no d'un projecte de futur i en les complicitats que aconsegueixi generar aquest projecte en el conjunt de la ciutadania”.

I fent una mica de memòria històrica cal recordar aquell esperit que Jordi Monés i Pujol-Busquets, antic alumne de l'Institut Escola, destaca en el funcionament d'aquesta institució en el seu article sobre el setantè aniversari de la seva fundació: “Era fonamental la comunicació amb les famílies a fi d'aconseguir la cooperació entre l'escola i la llar, així com també les associacions dels estudiants amb fins culturals, econòmics, benèfics o recreatius. La nova institució (...) destacà pel seu esperit de tolerància i, dins de les seves possibilitats, per educar nois i noies de diferents classes socials”.

El pròxim número de la revista, el 70, inaugura una nova etapa que manifesta la voluntat institucional de dedicar un

espai periòdic a la informació i el pensament urbans, on la reflexió dels seus col·laboradors, tant de la ciutat com d'altres indrets, vol conformar un mirall que potser ens ajudarà a descobrir aspectes de la realitat urbana que de vegades han passat desapercebuts a l'ombra dels grans esdeveniments, per, d'aquesta manera, prendre consciència que sovint més vol dir menys i menys pot significar més.

Carme Anfosso

Helena Encinas

<http://www.bcn.cat/publicacions>

31
QUADERN CENTRAL
El sorgiment de noves activitats vinculades al món de la cultura i de l'oci estan transformant profundament la vida de quatre barris històrics com són el Raval i el Gòtic sud, la Ribera i Gràcia.

6 **OPINIÓ**
Per a Vicenç Navarro, Barcelona és un punt de referència internacional, però li cal més poder per avançar en la resolució dels seus problemes. L'autor reivindica la municipalització de l'estat del benestar, d'acord amb el model nord-europeu.

8 **INFORME**
Després d'una època de general autocomplaença, a Barcelona s'alcen veus que critiquen l'abandó del model urbanístic socialment cohesionador i progressiu inaugurat els anys 80.

19 **L'ENTREVISTA**
Com a responsable de la Fiscalia Especial Anticorrupció, Carlos Jiménez Villarejo va intervenir en la investigació dels casos més greus de delinqüència financera entre 1995 i 2003, any en què va decidir jubilar-se "per dignitat".

- 1 EDITORIAL**
 - 3 OBSERVATORI**
 - 6 OPINIÓ**
Barcelona, un punt de referència
VICENÇ NAVARRO
 - 8 INFORME**
El "model Barcelona": debat sobre l'ocàs d'un urbanisme de consens
ROSARIO FONTOVA
 - 19 L'ENTREVISTA**
Carlos Jiménez Villarejo: "Enyoro els jutges que s'atrevien"
NÚRIA ESCUR
 - 28 L'OPINIÓ DE JORDI HEREU**
La ciutat canvia perquè canvia la vida
 - 31 QUADERN CENTRAL**
Nos ciutadans, nova ciutat
 - 75 REPORTATGE**
Herois de cinema: una programació alternativa
JORDI PICATOSTE VERDEJO
 - 80 MEMÒRIA HISTÒRICA**
Carles Fontserè, un cartellista al servei de la causa republicana
FRANCESC FONTBONA
El Pavelló de la República torna a brillar
MARTÍ BENACH
 - 89 CIUTADANS**
JORDI CASANOVAS
 - 92 MIRADES**
Casasses i Comelade, Societat Salvatge Il·limitada
KARLES TORRA
 - 96 DES DEL CAMPUS**
JOSEP PLAYÀ MASET
 - 98 NOVES TECNOLOGIES**
 - 100 ENTREVISTA-2**
Josefina Castellví
JOAQUIM ELCACHO
 - 104 ÚLTIMA PÀGINA**
Josep Fontana, història des del present
IGNASI ARAGAY
- PORTADA:** Il·lustració de Silvia Alcoba.
Col·laboradora d'El País, El Periódico de Catalunya i Courrier International, entre altres mitjans.

BARCELONA. METRÒPOLIS MEDITERRÀNIA NÚMERO 69 PRIMAVERA-ESTIU 2007

Editor: Ajuntament de Barcelona. **Edició:** Direcció de Comunicació Corporativa i Qualitat. Imatge i Producció Editorial. Passeig de la Zona Franca, 60. 08038 Barcelona. Tel. redacció: 93 402 31 11/ 04 / 05. **Secretaria de direcció:** Tel. 93 402 33 18. Fax: 93 402 30 96. Adreces electròniques: bcnrevistes@bcn.cat, <http://www.bcn.cat/publicacions>. **Direcció Editorial:** Carme Anfosso. **Edició dels textos:** Jordi Casanovas. **Gestió:** Jaume Novell. **Seccions fixes:** Josep Playà Maset, Xavier Güell, Núria Eскур. **Col·laboradors:** Pilar Vélez, Jordi Monés i Pujol-Busquets, Vicenç Navarro, Rosario Fontova, Jordi Pícatoste Verdejo, Joan Subirats, Leticia Blanco, Gabriel Pernau, Martí Benach, Karles Torra, Francesc Fontbona, Joaquim Elcacho, Ignasi Aragay. **Consell d'Edicions i Publicacions:** Carles Martí, president. Enric Casas, Alfredo Jorge Juan, Jordi Martí, Màrius Rubert, Joan Conde, Víctor Gimeno, Glòria Figuerola, Joan A. Dalmau, Carme Gilbert. José Pérez Freijo, secretari. **Disseny original:** Pintó Fabregat Pinós. **Maquetació:** Santi Ferrando, Olga Toutain. **Fotografia:** Eva Guillamet, Anna Boyé, Pere Virgili, Albert Armengol, Christian Maury, Enrique Marco, Helena Encinas, Dani Codina, Juan Miguel Morales. Arxius: AHCB-AF, Col·lecció Fornas del Parlament de Catalunya, CCCB/x-Cèntric, Pavelló de la República, MNAC, Fototeca.cat, Agencia EFE. **Il·lustració:** Silvia Alcoba. **Correcció i traducció:** Tau Traductors, L'Apòstrof, SCCL. **Edició de web:** Miquel Navarro. **Disseny i maquetació de web:** Elisenda Bonet. **Fotomecànica i impressió:** Impremta Municipal. **Subscripcions:** M. Àngels Alonso. **Administració:** Ascensión García. Tel. 93 402 31 10. **Distribució:** Tel. 93 402 31 30. Passeig de la Zona Franca, 60. **Dipòsit legal:** B. 37.375/85 **ISSN:** 0214-6223 BARCELONA. METRÒPOLIS MEDITERRÀNIA s'edita en castellà i català. **Informació:** Tel. 93 402 31 30. Els articles de col·laboració que publica B.MM expressen l'opinió dels seus autors, la qual no ha de ser necessàriament compartida pels responsables de la revista.

Retrat de Carles Mani. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Adquisició de la Col·lecció Casellas, 1911. © Santiago Rusiñol, VEGAP, Barcelona 2007.

la Barcelona de Rusiñol

TEXT **Pilar Vélez**

Rusiñol, com és sabut, quan escriu la novel·la *L'Auca del senyor Esteve* (1907) no fa res més que traslladar la seva biografia a la ficció literària, raó per la qual la seva condició d'industrial burgès es converteix en un estatus de menestral, car el seu avi, Jaume Rusiñol i Bosch, prohòm del tèxtil de Manlleu, és representat com un comerciant de vetes i fill de La Puntual, "el senyor Esteve", un afortunat arquetipus literari.

Tanmateix, una de les coses més interessants de la novel·la és la crítica que Rusiñol fa de Barcelona i la seva societat, sobretot d'aquesta "burgèsia-menestralia" que defineix, amb tant d'encert, com "la classe neutra", una classe regida pel "ben entès: *Ben entesa la llibertat, la família, la guerra, la pau...*", i "la mida: *goig a mida, plors amb mida, tot amb mida*".

Quan Rusiñol escriví la novel·la, Barcelona —una de les poblacions que ha participat en la

comemoració dels 75 anys de la mort de l'artista— havia sofert un gran canvi i ja no era una ciutat emmurallada físicament i mentalment, ja que la voluntat i el desig de modernitat, sumats a l'empenta socioeconòmica i industrial, l'havien convertida en la ciutat moderna, oberta i que mirava cap a Europa. Mostra d'això fou la celebració de l'Exposició Universal de 1888 mentre la ciutat creixia i l'Eixample esdevenia el nou centre urbà.

La tensió central de *L'Auca*, la lluita entre el burgès (l'avi de Rusiñol) i l'artista (ell mateix) —que exemplifica la lluita entre una societat materialista on mana l'economia i uns ideals artístics com a camí per transformar-la—, acaba finalment en una entesa, ben resumida en el fet que en Ramonet serà escultor (no comerciant, com tres generacions d'avantpassats que havien aixecat La Puntual), perquè el senyor Esteve li "pagarà el marbre". La cultura, l'art, serà la millor imatge del progrés econòmic de la nova Barcelona, tot i que burgesa, no tan moderna ni agosarada com el seu referent, París. Ara bé, el Modernisme artísticocultural del tombant del segle XIX al XX, nascut amb la voluntat de regenerar la societat, avui és una imatge potent d'aquesta modernitat que aplega alguns noms de primer ordre internacional: Gaudí, Picasso, però també Domènech i Montaner, Puig i Cadafalch, Rusiñol, Casas, Nonell, Mir i tants altres creadors d'un llenguatge nou (però sense renunciar a la tradició), avui tan admirat arreu.

L'artista, doncs, malgrat tot, jugà un paper cabdal en aquesta regeneració. I Rusiñol hi té un protagonisme principal. El Rusiñol jove és el prototip de l'artista modern, que trenca amb els cànons del passat, amb la tradició, exalta el valor de la bellesa per damunt de la grisor quotidiana i defensa la modernització a través de la cultura.

La Barcelona de Rusiñol és la ciutat de les transformacions, tot i que la novel·la se centra exclusivament en la Ribera, justament el que resta superat per l'Eixample, cap on van els nous comerciants i la burgesia. Però Barcelona, a més de les elegants representacions d'òpera al Liceu, de les exposicions de la Sala Parès o les tertúlies bohèmies d'Els Quatre Gats, és també la ciutat de les tensions socials, de les bombes, del catalanisme polític nacionalista...

Institut Escola

70 anys

TEXT **Jordi Monés i Pujol-Busquets**

El 3 de febrer de 1937, ara fa setanta anys, començà a funcionar l'Institut Escola, gràcies als decrets del Govern de la República del 9 d'octubre de 1931 i el de la Generalitat de Catalunya del 26 del mateix mes i any. La ponència d'Ensenyament Secundari, organisme dependent del Consell de Cultura de la Generalitat, elaborà les seves normes molt semblants a les de l'Instituto Escuela de la capital de l'Estat, creat el 1918. Fou nomenat director Josep Estalella, que havia estat director de la institució madrilenya, i que va imprimir-li un caràcter especial, amb una sèrie de punts que el definien:

a) L'educació integral, la qual cosa significava que els alumnes es trobaven en una etapa de formació, on els jocs, els esports, les assignatures complementàries i l'ensenyament d'un ofici jugaven un paper especial.

b) El batxillerat era una continuació de l'escola

AHCB-AF / Pérez de Rozas

Sortida de les primeres colònies escolars municipals. Barcelona, 12 de juliol de 1933.

primària, com indica el nom d'Institut Escola. Els professors, molts qualificats, conviuen amb els alumnes. Hi havia els professors numeraris, que provenien de l'escalafó de l'Estat i es passaven tot el dia a l'Escola. Els complementaris, nomenats per la Generalitat, hi estaven unes hores, d'acord amb la feina que se'ls havia encarregat.

c) L'ambient havia de ser com el de la llar, a base de crear un caliu similar.

d) La llengua vehicular era el català, una novetat a l'ensenyament secundari. Abans no havia estat possible a causa dels condicionants polítics.

e) El règim de l'Escola havia de ser de coeducació activa, fet poc freqüent aleshores. El director considerava essencial que els nois i les noies juguessin junts al futbol.

A més dels cinc punts, el nou centre seguí al peu de la lletra els tres primers articles del règim intern:

- Continuïtat entre l'escola primària i l'institut de segon ensenyament, la qual cosa comportava la coordinació entre els mètodes emprats en l'un i l'altre.

- Tenir com a finalitat l'assaig, el contrast i la crítica dels mètodes d'ensenyament.

- Preparar pedagògicament el futur professorat. Les aules eren austeres però acollidores, sempre amb flors a les taules. El batxillerat constava de sis cursos. Per obtenir el títol de batxiller, els alumnes havien d'haver complert 17 o 18 anys. Les excursions jugaven un paper essencial. Recordaré la colònia de Can Surell, situada als contraforts del Montseny, a 500 metres d'alçada, on grups de nois i noies de l'Institut Escola hi passaren l'estiu de 1933 amb torns de quinze dies.

La comunicació amb les famílies era fonamental a fi d'aconseguir la cooperació entre l'escola i la llar, així com també les associacions dels estudiants amb fins culturals, econòmics, benèfics o recreatius. La nova institució educativa, una de les més rellevants que ha tingut el nostre país, destacà pel seu esperit de tolerància i, dins de les seves possibilitats, per educar nois i noies de diferents classes socials.

A través del Seminari de Pedagogia de la UB s'establien contactes amb l'Escola Normal experimental i els Grups Escolars de l'Ajuntament. A causa de problemes interns del professorat es crearen dos nous instituts escola, dependents de l'Estat, que tot i sobresortir en relació amb els instituts tradicionals, no es van poder comparar amb el centre creat el 1931.

Durant la Guerra, l'any 1937, a causa del perill dels bombardeigs, es traslladà del Parc de la Ciutadella a Sants. L'any següent, el 1938, va morir Josep Estalella, un dels grans pedagogs catalans.

L'article núm. 1 de l'Ordre del 28 de gener de 1939 acabà amb la trajectòria d'una institució que havia marcat època.

La ciutat dels miracles

TEXT **Xavier Güell Ferrer**
Economista

Enrique Marco

Resulta difícil digerir que una societat com la nostra, que es considera avançada, diversa, acollidora, rica i, en definitiva, satisfeta de si mateixa, encara creu en els miracles. Potser no hi creu conscientment, però és innegable que hi confia per resoldre alguns dels grans problemes que se li plantegen avui dia. Un dels casos paradigmàtics i amb més afectats és el de l'accés a l'habitatge, tant en règim de propietat com de lloguer.

Parlem, doncs, d'habitatge. És un fet –i ho reconeixen la majoria dels propietaris– que el sostre residencial, si es compara amb la situació de fa només deu anys, ha arribat a uns preus d'escàndol, encara que no únicament a Barcelona. Alhora, aquests mateixos propietaris ni es plantegen la possibilitat de renunciar a les escandaloses plusvàlues acumulades; més aviat al contrari. Es pot dir el mateix de les administracions públiques, que amb una mà apliquen mesures teòricament correctores d'aquest procés inacceptable d'exclusió, però amb l'altra encenen un ciri darrere l'altre perquè no s'assequi la font de l'abundància en què s'ha convertit la promoció immobiliària per als seus cabals. En el fons, ningú no desitja trencar aquesta espiral inflacionista perquè és la base en què se sustenta l'espiral "virtuosa" del creixement econòmic.

Per sobre dels desitjos s'imposa la realitat, i el divorci cada vegada més exagerat entre els preus de venda i la capacitat adquisitiva de la major part de la demanda ha acabat refredant el mercat, fet que ha provocat un estancament i el posterior retrocés dels preus. Aquesta és la situació que es viu des de la segona meitat de 2006, la qual cosa ens pot fer pensar que l'accessibilitat a l'habitatge millorarà gradualment. Em permeto afegir-hi

que és segur que la millora serà gradualment lenta, insuficient per a la majoria i discriminatòria i perjudicial per als milers de persones que s'han convertit en propietaris en aquests últims anys. Cada vegada són més els que descobreixen –una mica tard per als seus interessos– que la inversió immobiliària ni està exempta de riscos ni és de les més rendibles. Com gairebé tot, és una qüestió de preu i d'oportunitat.

Els optimistes de mena diuen que el sistema financer –tan sòlid– no permetrà un descens sostingut dels preus dels habitatges; abans es convertirà en la primera immobiliària del país. Pot ser; al cap i a la fi, és qui té la paella pel mànec. Probablement, aquesta és l'òptica des de la qual cal interpretar l'obsessió de la majoria dels polítics i líders del que se'n diu "societat civil" –jo dec formar part de la religiosa, i no me n'he adonat– per mantenir el creixement a qualsevol preu. Més població, més llocs de treball i més visitants i residents temporals per assegurar que la roda de la demanda interna continuï girant, ja que l'externa no és, de moment, cap alternativa real.

Gràcies a encerts propis i desgràcies alienes, Barcelona s'ha consolidat com una metròpoli de referència mundial per a diversos segments d'activitat. Això ha suposat una transformació notable de la ciutat que ha generat guanyadors i també perdedors en termes econòmics. Els primers estan plenament identificats, mentre que costa més reconèixer la major part dels segons. Les protestes al carrer relacionades amb la carestia de l'habitatge donen pistes sobre això, però només són la punta de l'iceberg. I és que, a més del cost prohibitiu actual d'accés en relació amb les rendes mitjanes, no és menys exagerat el preu

que acabaran pagant –i no parlo només de diners– molts dels que han fet el salt a la propietat en aquests últims anys.

No ens enganyem pas: amb els paràmetres actuals, compatibilitzar una ciutat d'èxit amb una ciutat raonablement assequible per viure-hi –especialment en un recurs tan limitat a Barcelona com és l'espai– equival a esperar un miracle.

30 anys de la revista “L'Avenç”

TEXT **Jordi Casanovas**

Amb una presentació renovada i la inclusió del color en totes les pàgines la revista, *L'Avenç* va commemorar el passat mes d'abril, data d'aparició del seu número 323, els seus trenta anys de vida. Amb aquest motiu va publicar un dossier dedicat als canvis en els diferents àmbits de la societat catalana durant aquest període, *Catalunya, 30 anys després (1977-2007)*, amb articles d'Anna Cabré i Andreu Domingo, Jordi Maluquer de Motes, Gustau Muñoz, Xavier Arbós, Miquel Caminal, Josep M. Ruiz Simon, Joan Manuel del Pozo, Josep Fontana i Josep M. Muñoz.

L'Avenç va néixer de la mà d'un grup d'universitaris l'abril de 1977, en plena transició, després d'un número 0 dedicat monogràficament a la Generalitat de Catalunya, concebut simbòlicament per marcar la continuïtat amb els temps de la Generalitat republicana. El seu primer director va ser Fèlix Ibáñez Fanés, substituït per Ferran Mascarell el 1979. Des de 1985 fins a 1993 van dirigir *L'Avenç*, successivament, Joan Fuster, Jesús Mestre i Daniel Fernández. A partir de 1993 s'assaja la fórmula d'una direcció col·legiada i es fa responsable de la revista una terna formada, primer pel mateix Fernández, José Luis Martín Ramos i Enric Ucelay-Da Cal, i després per Martín Ramos, Jaume Casals i Jordi Mercader. El 1999 es torna al sistema clàssic de la direcció unipersonal, i passa a encapçalar la redacció de *L'Avenç* Josep M. Muñoz, el seu director actual.

L'objectiu de la revista en tots aquests anys, amb diferents matisos i tractaments segons les èpoques, ha estat contribuir al debat i a la crítica

culturals a partir de l'anàlisi de la història de la cultura i de la història en general, principalment de Catalunya, amb una orientació pluralista i catalanista i un tractament que ha combinat el rigor i la divulgació. Per les seves pàgines han passat totes les figures destacades de la historiografia catalana, a més d'alguns dels grans noms mundials.

L'Avenç estructura actualment els seus continguts en tres grans blocs: “L'opinió”, dedicat a la informació, la reflexió i les entrevistes sobre temes d'actualitat; “Dossier”, en què es tracta a fons un tema històric, de literatura o art, firmat per experts en els àmbits respectius, i “Mirador”, on s'ofereix un seguiment de l'actualitat cultural, amb crònica literària, de teatre i d'arts plàstiques, crítica de llibres, agenda, etc. A més, publica els suplementes *Plecs d'història local*, de caràcter bimestral, en col·laboració amb l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, i *Quaderns del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona*.

La revista va prendre el seu nom de la històrica empresa cultural creada l'any 1881 sota inspiració de les idees progressistes, catalanistes i federals de Valentí Almirall, de la qual va sorgir una publicació periòdica –coneguda inicialment com *L'Avens*, activa fins al 1893– i l'editorial de llibres i revistes que es va convertir en l'aglutinadora dels intel·lectuals modernistes i va fer un paper de primer ordre en la renovació de la cultura catalana del seu moment. Actualment, l'empresa editora de *L'Avenç* edita igualment col·leccions pròpies de llibres, a més de la revista de llengua i literatura *Els Marges*.

La modernitat barcelonina als

EUA

TEXT **Jordi Casanovas**

Durant sis mesos, primer al Museu d'Art de Cleveland –del 15 d'octubre de 2006 fins al 7 de gener de 2007– i després al Metropolitan de Nova York –del 7 de març al 3 de juny de 2007–, el públic nord-americà ha pogut assistir a la primera gran mostra sobre art barceloní i català modern. *Barcelona and Modernity. Picasso, Dalí, Miró, Gaudí* oferia una visió global de l'art que es va fer a Barcelona des de la Revolució de Setembre del 1868 fins al final de la Guerra Civil –període en què la ciutat es va convertir en un dels centres més dinàmics de la creació europea–, i l'emmarcava en el context internacional.

William Robinson, conservador d'art modern del museu de Cleveland, va començar a treballar en aquesta iniciativa fa cinc anys. En l'organització de l'exposició, que va reunir obres de nombroses entitats i col·leccions privades i públiques, hi van participar, amb el museu de la capital d'Ohio i el Metropolitan, el Museu Nacional d'Art de Catalunya, que hi va aportar una cinquantena d'obres cabdals de les seves col·leccions i va intervenir de manera activa en l'assessorament del projecte.

Integrada per més de 300 obres, entre pintures, escultures, dibuixos, fotografies, mobiliari, teixits, cartells, dissenys i maquetes d'arquitectura, agrupades en nou àmbits d'acord amb criteris cronològics i temàtics, l'exposició va donar a conèixer per primera vegada als Estats Units una sèrie de noms allà poc coneguts com Rusiñol, Casas, Nonell o Domènech i Montaner, al costat dels artistes de més projecció internacional com Picasso, Miró, Gaudí, González o Dalí. I va permetre igualment difondre aspectes més generals de la història i la cultura barcelonines i catalanes, gràcies a les conferències i les activitats muntades a l'entorn de la mostra i a un dens catàleg prologat pel crític i historiador australià Robert Hughes, persona llargament i intensament vinculada a Barcelona.

Els anys de govern municipal progressista han convertit Barcelona en un punt de referència entre els urbanòlegs internacionals i als mitjans d'informació estrangers, que valoren favorablement la prioritat concedida a l'espai públic. No obstant això, segons l'autor, els municipis necessiten més poder per avançar en la resolució dels seus problemes. La característica de la ciutat socialdemòcrata del nord d'Europa ha estat la municipalització de l'estat del benestar, i aquest hauria de ser el model per al municipalisme català.

Barcelona, un punt de referència

TEXT

Vicenç Navarro

Catedràtic de
Polítiques
Públiques de la
Universitat
Pompeu Fabra

IL·LUSTRACIÓ
Silvia Alcoba

FOTO
Christian Maury

● Voldria començar aquest article sobre Barcelona amb una observació personal. Fill d'aquesta ciutat, m'he vist obligat a viure en moltes altres ciutats i països com a conseqüència d'haver hagut d'anar-me'n per raons polítiques. He viscut un llarg exili a Suècia, Gran Bretanya i EUA, i he conegut bé ciutats com Estocolm, Londres, Oxford i Edimburg, a Europa, i Baltimore i Nova York, als EUA, llocs que representen models de ciutat molt diversos. Durant aquestes estades fora de Barcelona i de Catalunya, he pogut palpar i veure Barcelona des d'una perspectiva comparativa que rarament percep la ciutadania de Barcelona. La nostra ciutat és ben coneguda internacionalment per moltes raons. Històricament, el motiu que va determinar aquest gran coneixement de Barcelona era el fet d'haver estat durant la primera part del segle XX la capital dels moviments obrers de diverses sensibilitats polítiques, des de l'anarcosindicalista fins a la socialista i comunista; aquesta capitalitat va quedar molt ben reflectida en el famós document de George Orwell *Homenatge a Catalunya*. Independentment que un estigui d'acord o en desacord amb aquell llibre (i jo estic en desacord amb moltes de les interpretacions històriques d'Orwell), el fet és que era emblemàtic de l'enorme interès que es va despertar arreu del món sobre el que estava passant a la nostra ciutat. Durant gran part de la primera meitat del segle XX i fins a l'arribada de la democràcia, Barcelona era coneguda per la seva lluita per la democràcia i per la justícia social. En realitat, als anys trenta Barcelona es va convertir en un punt de referència mundial semblant al que va significar Stalingrad durant la Segona Guerra Mundial.

Em va afligir veure en tornar de l'exili que la joventut de la nostra ciutat coneixia ben poc d'aquesta història, la qual, per cert, ha marcat molt clarament el caràcter i la cultura de la nostra ciutat. La forta cultura democràtica i progressista que

es respira als carrers i als barris de Barcelona, amb una actitud exigent i rebel (durant la dictadura, Barcelona va ser la ciutat que va tenir més vagues per causes polítiques a Europa), no s'explica sense aquesta història. I durant la democràcia, la ciutadania de Barcelona està sent altament participativa, amb una societat civil molt activa, i està fent la vida dels barris enormement rica. De totes les ciutats on he viscut, Barcelona és la ciutat amb un nombre més gran de moviments socials i veïnals, realitat que pot contrastar-se fàcilment mirant la utilització dels espais públics durant els caps de setmana. Barcelona té, per exemple, el nombre més gran de clubs esportius per cada 10.000 habitants avui a la UE. Aquesta vitalitat de la societat civil barcelonina –hereva de la nostra història– enriqueix la nostra societat i representa un repte per al govern de la ciutat, conseqüència de l'elevat nivell d'exigència de la ciutadania.

Una altra característica de la ciutat durant els anys de govern democràtic ha estat el seu Govern municipal progressista, que ha convertit Barcelona en un punt de referència (semblant al que va ser Bolonya a Itàlia durant molts anys), no solament entre els urbanòlegs internacionals, sinó també als mitjans d'informació estrangers, realitat no sempre valorada per alguns dels seus intel·lectuals. Un exemple recent d'això és que el mateix dia que *El País* de Catalunya publicava un article d'una de les seves col·laboradores més assídues que es caracteritza per la seva hipèrbol i el seu desig de ser *l'enfant terrible* de la intel·lectualitat barcelonina, en el qual definia l'equip directiu de l'Ajuntament com a molt avorrit, esgotat, la BBC publicava un informe sobre les ciutats en el món en què definia Barcelona com la ciutat més ben governada d'Europa. Aquest bon govern es basa –deia la BBC– en la prioritat que el Govern municipal ha donat a l'espai públic, fet que con-

trasta amb la pobresa d'aquests espais a les ciutats nord-americanes. La prioritat del servei públic es va mostrar, entre molts altres exemples, durant el desenvolupament dels Jocs Olímpics de 1992, uns dels que han tingut més èxit, que, a més, van repercutir en la ciutat enriquint-ne les infraestructures d'una manera molt notable, la qual cosa contrasta amb el fracàs dels Jocs Olímpics d'Atlanta, als EUA, el 1996, on l'espai privat va ser el prioritari i la ciutat es va empobrir, en comptes d'enriquir-se, com a conseqüència d'aquella experiència. Una condició de l'èxit dels Jocs Olímpics de Barcelona va ser el gran nombre de recursos públics dedicats a l'espai públic. Aquesta experiència es va intentar repetir més tard amb el Fòrum Universal de les Cultures de l'any 2004, que va ser un èxit des del punt de vista del renom internacional, encara que en algunes dimensions (com en actes i simposis intel·lectuals) va tenir una clara orientació elitista que va enutjar i va irritar en una ciutat en què les classes populars tenen veu i poder. Aquest últim component va ser magnificat pels mitjans conservadors d'informació i persuasió per desacreditar el Govern municipal.

Aquest fet, entre d'altres, va contribuir a una reorientació del Govern municipal, que va donar més importància a la vida dels barris i va prioritzar les polítiques veïnals, etapa en què la ciutat es troba avui. Però cal adonar-se que darrere de l'èmfasi del Govern municipal en esdeveniments internacionals hi havia el desig d'aconseguir més recursos d'altres fonts i nivells de govern per construir les infraestructures de la ciutat. L'escassetat d'aquests recursos municipals –excepte en aquests actes conjunturals– ha limitat en gran manera l'acció del Govern municipal. I a més d'aquesta escassetat de recursos, també hi ha l'escassetat de recursos normatius, legislatius i sancionadors. El poder municipal a Espanya és extraordinàriament limitat. Barcelona és la ciutat, de les

“S’ha de municipalitzar l’estat del benestar, de manera que les escoles, els centres sanitaris i els serveis de dependència els gestioni la ciutat. Aquest canvi hauria d’anar acompanyat per noves formes de participació ciutadana”.

moltes en què he viscut, en què el Govern municipal té menys poder. En realitat, els municipis són la ventafocs de la democràcia espanyola, i encara que hem passat d'un Estat centralista a un Estat autonòmic, la descentralització s'ha quedat en l'àmbit autonòmic. És positiu que el nou Govern d'Entesa s'hagi compromès amb la descentralització cap als municipis, de la qual, sens dubte, Barcelona es beneficiarà. Fins que el Govern de Barcelona no tingui més poder, no es podrà resoldre, per exemple, el problema de l'habitatge. Els municipis d'Estocolm i de Londres tenen l'autoritat per imposar que no hi hagi pisos buits a les seves ciutats; a Barcelona, que té 80.000 pisos buits, el Govern municipal no té aquesta autoritat. El domini de les dretes en el Govern central i autonòmic ha donat una prioritat excessiva a la propietat. És per això que el poder del Govern municipal és fins i tot menor que el dels governs de Baltimore i de Nova York als EUA, on l'activitat sancionadora dels governs municipals és molt més gran que la que hi ha a la nostra ciutat. Aquesta manca de poder municipal empobreix la democràcia del nostre país.

Però aquesta situació ha anat acompanyada, de vegades, d'una timidesa per part del Govern municipal d'enfrontar-se amb *lobbies* econòmics que gaudeixen d'una gran projecció mediàtica. Per exemple, és sorprenent que la ciutat no es beneficiï més del seu enorme atractiu turístic (facilitat en part pels esdeveniments internacionals que li van donar aquesta visibilitat). Si el lector va a Nova York i demana la factura de l'hotel, veurà que hi figuren cinc dòlars per nit i per habitació, més un 18% del cost de la factura, que van al Govern municipal. Aquí, a Barcelona, el municipi no s'atreveix a cobrar un euro per nit. És preocupant que els mateixos polítics que proposaven un euro per visita al metge s'oposin a un euro per turista i nit. En realitat, un euro per nit i per turista és una quantitat excessivament baixa. S'han d'augmentar els impostos sobre el turisme i dedicar aquests recursos no sols a l'augment de la protecció del patrimoni, sinó també als serveis públics.

Això em porta a l'última observació. L'orientació als barris ha d'anar acompanyada d'un desenvolupament de la dimensió social. S'ha d'anar cap a la municipalització de l'Estat del benestar, de manera que les escoles, els centres sanitaris i els serveis de dependència, per exemple, estiguin gestionats per la ciutat. La característica de la ciutat socialdemòcrata del nord d'Europa (que hauria de ser un punt de referència per al municipalisme català) ha estat precisament la municipalització de l'Estat del benestar. Aquí queda molt per fer, facilitat ara per un govern de la Generalitat que afavoreix aquest canvi. Aquest canvi hauria d'anar acompanyat del desenvolupament de noves formes de participació ciutadana, incloent-t'hi referèndums de tota la ciutat i/o dels barris, que permetin la mobilització de la ciutadania, configurant el futur de la ciutat. Crec, des d'aquest punt de vista, que la ciutat té un gran futur, sempre que siguin els representants de les classes populars els que la governin amb l'ajut i la participació de la ciutadania.

Mentre a l'estranger perdura més o menys intacte el prestigi del model que va presidir el desenvolupament de l'urbanisme barceloní iniciat els anys 80, un model cohesionador concebut amb sensibilitat cap a les reclamacions dels moviments socials, s'alcen veus que critiquen l'abandonament progressiu d'aquesta manera de fer ciutat després dels Jocs Olímpics i alerten dels seus perills.

El “model Barcelona”: debat sobre l'ocàs d'un urbanisme de consens

TEXT
Rosario Fontova

FOTOS
Enrique Marco

● Després d'una època d'una presència internacional brillant i una autocomplaença generalitzada, a Barcelona li plouen les crítiques. Què ha passat perquè la ciutat més moderna i original de l'Europa meridional entri en crisi? Hi ha una percepció negativa de l'evolució social i urbanística de les dues últimes dècades? Qui porta el timó de Barcelona?

Els visitants forasters que visiten Barcelona uns dies o durant una temporada han estat uns actius i entusiastes propagandistes de la ciutat. Ancorada al costat del mar, bullidora i densa, *canalla* i burgesa, amb una història apassionant des que la va trepitjar el primer legionari romà fins que Joan Colom va retratar l'essència del Barri *Xino*, ha contagiada de barcelonisme escriptors com Robert Hughes, un influent crític d'art nord-americà des dels anys setanta. El 1992 Hughes va publicar *Barcelona*, un assaig brillant en què amb una gran perspicàcia captava l'ambigüitat gairebé

genètica d'aquesta ciutat. A Barcelona hi ha una eterna tensió entre el que és nou i el que és antic i un grau d'exigència, fins i tot per les coses menors, que pot arribar a ser irriquant. Hughes s'havia plantejat escriure un manual sobre Modernisme, però va acabar explicant una història global on es treia el barret davant una ciutat on encara era possible gaudir d'un àpat esplèndid a bon preu a la Barceloneta. També es va quedar sorprès del grau de participació dels barcelonins en tots els assumptes. “És un tòpic afirmar que totes les ciutats estan configurades per la política. Tanmateix, és veritat, i en el cas de Barcelona ho és fins a un grau espectacular i insistent”, va escriure.

Amb el pas del temps, algunes de les apreciacions entusiastes de Hughes lamentablement no han funcionat: o s'han ensorrat o han estat absorbides pels esdeveniments. La ciutat ha canviat. El geògraf de la City University of New York David Harvey el 2005 feia el diagnòstic següent

sobre Barcelona: “El seu irresistible atractiu deixa una empremta de mercantilització multinacional cada vegada més homogeneïtzadora. Les últimes fases d’urbanització de la zona portuària semblen exactament iguals a qualssevol altres del món occidental. La increïble congestió del trànsit provoca pressions a favor de construir bulevards que travessen determinades zones de la part antiga de la ciutat. Les grans botigues multinacionals substitueixen les botigues locals. La renovació d’antics barris obrers provoca el desplaçament d’antigues poblacions residencials i destrueix el teixit urbà anterior. I Barcelona perd algunes de les seves marques de distinció. Fins i tot es produeixen símptomes gens subtils de *disneyficació*. Aquesta contradicció està marcada per alguns interrogants: Quina memòria col·lectiva se celebra a Barcelona? La dels anarquistes, com els icarians, que van exercir un important paper en la història de Barcelona? La dels republicans que

Zona d’aparcament a l’àrea del Fòrum. Segons els especialistes consultats, aquest projecte, amb Diagonal Mar, és un dels exemples significatius del canvi d’orientació de l’urbanisme barceloní que es manifesta als tombants del segle. A la pàgina anterior, la Torre Agbar, un dels projectes que va destacar el MOMA en la seva exposició sobre arquitectura espanyola.

van combatre amb tanta feresa contra Franco? La dels nacionalistes catalans, la dels immigrants andalusos, o la d’un antic aliat de Franco com Samaranch? Quina estètica és la que de debò compta? La dels tremendament vigorosos arquitectes de Barcelona, com Bohigas? Per què acceptar qualsevol tipus de *disneyficació*?”

El professor Harvey es preguntava en el mateix text qui seran els beneficiaris del capital simbòlic col·lectiu que ha anat sedimentant la marca “Barcelona”, mitjançant la revaloració del patrimoni, l’arquitectura de renom, la història local i la producció cultural. La resposta hauria de ser, lògicament, que són els barcelonins els beneficiaris de tot aquest pòsit que defineix la capital catalana i del qual Robert Hughes es va enamorar. Però el que està passant és que els barcelonins tenen dificultats per gaudir de la seva pròpia ciutat o simplement per viure-hi. L’orgull amb què els habitants de Barcelona parlen quotidianament de la

Nous edificis de serveis i habitatges sorgeixen al Poblenou al lloc d'antigues fàbriques i magatzems.

A sota, l'edifici Fòrum i l'hotel-gratacel d'Òscar Tusquets, al número 1 de la Diagonal.

A la pàgina següent, "Els mistos" escultura-instal·lació de l'artista suec Claes Oldenburg que es pot veure al carrer de Jorge Manrique d'Horta, i que és un dels emblemes de la Barcelona del 92.

seva ciutat presenta fissures tan clares que comença a ser preocupant l'absència d'una resposta institucional. La falta de projectes de ciutat transversals, la rendició respecte de l'hegemonia dels sectors econòmics, l'efecte negatiu de l'arribada invasiva del turisme de borratxera, com a exemple d'un fenomen afavorit per l'administració mateixa, i, per sobre de tot, l'expulsió gravíssima de la seva pròpia ciutat per motius econòmics de les joves generacions i de les persones grans que no són propietàries minen continuament la percepció que es té de la capital catalana.

ARRIBEN ELS ARQUITECTES

Però aquesta percepció, a penes un pessigolleig desagradable en el clatell dels qui tenen a les mans el mapa de la ciutat, es combat amb la grandiloquència publicitària dels grans projectes. Si després de l'operació urbanística del 92 es van assentar els grans equipaments culturals –de què Barcelona mancava–, alguns dels quals es van encarregar a arquitectes de sòlida reputació, ara la ciutat és un camp de maniobres per a la construcció d'edificis singulars signats per professionals cèlebres que han estat fitxats per les poderoses empreses de la construcció i del sector immobiliari com un valor econòmic afegit. El primer arquitecte d'aquest tipus que “va actuar” a Barcelona, ara fa uns 25 anys, va ser Santiago Calatrava, un enginyer que va dissenyar un petit i prodigiós pont blanc a Bac de Roda. Amb els anys, Calatrava, “la versió fosca i kitsch de la inventiva juganera i lliure de Gehry (Frank) (...), ha renunciat a dissenyar edificis per concentrar-se en la producció d'icones (...). I ara tothom vol una icona. Volen que un arquitecte faci el mateix que va ser el Guggenheim de Gehry per a Bilbao i el teatre de l'òpera de Jon Utzon per a Sydney”, escriu Deyan Sudjic, especialista en arquitectura. Sudjic enfoca amb ironia el fenomen “del circ volador de viatgers eternals”, com qualifica la vintena d'arquitectes que, com Calatrava, circulen pel món darrere d'esplendorosos contractes i concursos internacionals per estricta invitació. “Els podem veure a Nova York i a Tòquio i, tret de dues excepcions, tots són homes; van en l'avió a Guadalajara i Seattle, a Amsterdam i, per descomptat, estan per tot Barcelona. I ara comencen a convergir a Pequín...” Zaha Hadid, una de les dames suggerides per Sudjic, té un projecte a Barcelona, igual que Jean Nouvel, Richard Rogers, Arata Isozaki, Toyo Ito, Dominique Perrault o Gehry mateix. Fa uns anys, l'arquitecte català Òscar Tusquets va declarar a la premsa que el seu hotel-gratacel en el número 1 de la Diagonal, al vèrtex que condueix al Fòrum, podia convertir-se perfectament en un símbol de postal de la nova ciutat que creixia des de Glòries fins a Sant Adrià. Ho sentim per Tusquets, però l'arquitectura catalana relacionada generacionalment i conceptualment amb el “model Barcelona” ha quedat pràcticament fora del nou sistema. L'exposició sobre arquitectura espanyola que va preparar Terence Riley per al MOMA l'any passat privilegiava en el cas barceloní projectes de concepció original, com la torre Agbar i el mercat de Santa Caterina,

però que més aviat es podien considerar fruit del talent individual que d'una manera de pensar col·lectiva. El llavors arquitecte en cap de Barcelona, molt disgustat per la selecció de Riley, es va negar, per cert, a assistir a la inauguració a Nova York de l'exposició.

UNA CONJUNCIÓ DE FORCES

Mentre el prestigi exterior del “model Barcelona” continua encara més o menys intacte, impulsat com sempre per l'avanzada de fidels i entusiastes propagandistes internacionals, entre els quals hi ha molts arquitectes, diversos especialistes consultats coincideixen a subratllar-ne l'ocàs o, si més no, a apuntar un final d'etapa definitiu que coincideix amb el Fòrum de les Cultures en el 2004. Jorge Ribalta, responsable d'espais públics del Macba (Museu d'Art Contemporani de Barcelona), defineix el “model Barcelona” com “l'aliança reeixida que en els anys vuitanta es produeix entre diferents agents per promoure un urbanisme de recuperació que superi els dèficits del franquisme”. Però, adverteix: “no es comprendria el ‘model

“Diversos especialistes subratllen l'ocàs del ‘model Barcelona’, o almenys n'apunten un final d'etapa definitiu que coincideix amb el Fòrum de les Cultures del 2004”.

Barcelona’ sense el moviment veïnal sorgit els anys seixanta, molt avesat en les lluites socials, en l'època més dura del franquisme. A partir de 1979, els tècnics, urbanistes i arquitectes, procedien de la clandestinitat i la resistència al franquisme de l'esquerra antifeixista. Una generació formada així assumia per primera vegada tasques de responsabilitat política i podia posar en pràctica amb èxit un urbanisme renovador en un context metropolità de grans dèficits. Es tractava d'una situació molt inusual a Europa. A això hem de sumar-hi les característiques d'una capital sense Estat, amb pocs recursos encara, que no arribarien fins al 1986

amb motiu de la confirmació de la designació com a seu dels Jocs Olímpics. L'èxit és el fruit d'aquesta proximitat amb els moviments socials, les actuacions tant a petita com a gran escala i a la coneguda tesi d'Oriol Bohigas de 'regenerar el centre i dignificar la perifèria'".

D'altra banda, Juli Capella, arquitecte que ha estat durant molts anys al capdavant del FAD (Foment de les Arts Decoratives), defineix el "model Barcelona" amb la següent equació sobre arquitectura: "1) dóna cohesió a la ciutat; 2) es fa amb barreja d'usos, i 3) preval la qualitat del disseny de les peces". Capella opina que aquestes condicions ja no existeixen en la seva globalitat i que, per tant, donen per liquidat l'experiment. Josep Maria Montaner, catedràtic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB), el considera un model adequat "perquè el que van elaborar un grup variat d'urbanistes i geògrafs com Jordi Borja, Joan Busquets, Ignasi de Solà-Morales i Oriol Bohigas es va dur a la pràctica amb un Ajuntament democràtic que va saber integrar els moviments urbans i va servir per als Jocs Olímpics". "El punt d'excel·lència –afegeix– es va produir els anys 1986 i 1987, quan es van crear les àrees de nova centralitat. L'Ajuntament era molt poderós: per exemple, va poder tutelar el concurs de l'Illa Diagonal i tenia capacitat per doblegar i imposar les seves normes als operadors, que llavors eren locals".

L'arquitecta Maria Rubert de Ventós, professora d'urbanisme de l'ETSAB, dissenteix del concepte de "model Barcelona", tot i que s'ha convertit en una expressió quotidiana, una generalització per etiquetar un procés: "D'entrada, la paraula 'model' no és afortunada. Sembla que pensem en un model matemàtic o publicitari o d'un cartell de moda. I fa l'efecte que se simplifica la realitat, a més de suggerir la idea pretensiosa que som un 'model'. Cap d'aquestes accepcions no m'inspira empatia. Cada ciutat és diferent i ha d'anar buscant les seves maneres; cadascú té faccions pròpies. Es barreja la configuració

Un examen crític de l'urbanisme creat a Barcelona

Horacio Capel, catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona (UB), és l'autor d'*El modelo Barcelona: un examen crítico* (Edicions del Serbal, Barcelona, 2005), on analitza les característiques de l'experiència de la capital catalana en el camp del nou urbanisme i en detecta els punts febles, sobretot pel que fa al benestar dels barcelonins. N'extraïem els següents paràgrafs: "Des del punt de vista de l'actuació urbanística, es pot defensar que l'Ajuntament de

Barcelona no ha seguit una política de dretes, la qual hauria representat segurament una major densificació d'edificis i població, una menor dotació d'equipaments socials i, pel que fa al nucli antic, una política decidida d'expulsió de la població resident, com va ser habitual en moltes operacions europees de renovació urbana dels centres històrics des de finals dels anys seixanta. Davant d'això, l'objectiu declarat (...) ha estat sempre el manteniment de la població resident afectada

per les intervencions, cosa que no significa que sempre s'hagi aconseguit."

"Una de les tasques pendents del Govern municipal de Barcelona ha estat l'atenció als problemes de l'habitatge dels grups populars. El preu de l'habitatge nou a la ciutat s'ha fet prohibitiu per a aquests, i l'habitatge de segona mà també és car, i als nuclis històrics sovint està en males condicions. La inexistència de plans d'habitatge social a preus assequibles és un dels grans déficits (...). Per a

El mercat de la Barceloneta, reformat per Josep Miàs, col·laborador d'Enric Miralles. El projecte va preservar l'estructura de ferro originària de 1884, obra d'Antoni Rovira i Trias. A sota, edificis del carrer del Taulat fotografiats des de la coberta del Fòrum. A la pàgina anterior, el Parc Central de Nou Barris.

geogràfica amb les arquitectures, amb la gent que les usa. Cada generació deixa les seves cicatrius. Això no vol dir pas que la transformació positiva de les ciutats no requereixi conèixer i adaptar experiències d'altres llocs. Potser si parlem de transport públic convé mirar a París; si parlem de com reactivar una ciutat en decadència, a Girona; depèn. Els efectes de les polítiques urbanes tenen molta inèrcia, de la mateixa manera que un pla dura molt temps i pot ser que s'apliqui quan les seves propostes ja estan desfasades. En qüestions d'urbanisme, el més important és la capacitat de reaccionar bé i de donar cops de timó. Hem de preguntar-nos: això que ens pensàvem que era magnífic, ho és? Passar de no sortir en el mapa a sortir-hi molt està bé. Però té els seus costos”.

Juli Capella dóna per clausurat el “model Barcelona”: “Ja no existeix. Hi ha una ruptura total coincidint amb la creació del Fòrum. Ha estat un model que inaugura la democràcia i en el qual a través de la sensibilitat del poder es té el convenciment que l'arquitectura i l'urbanisme han de ser el nucli de cohesió d'una ciutat, èticament i estèticament. I es donava la feliç conjuntura que Oriol Bohigas estava pletòric de forces. Hi havia unes condicions mínimes d'espai públic, dignitat als barris sense identitat. Es van fer petites operacions de disseny i grans equipaments,

això és important la col·laboració d'administracions regionals i estatals i de la iniciativa privada, amb suports i estímuls públics.”

“De vegades, es té la impressió que l'obsessió per la competitivitat internacional i el màrqueting de la ciutat en l'ampli context mundial pot haver fet que s'oblidi els grups populars i les seves necessitats quotidianes, l'atenció a la gent gran, als jubilats; les necessitats socials en general.”

“Pel que fa als parcs municipals, en el balanç negatiu de l'Ajuntament cal posar-hi la desaparició definitiva del Parc del Besòs i els atacs al Parc de Collserola, fins i tot amb iniciatives

discutibles com la rompuda i greus modificacions ambientals (entre d'altres, la destrucció de més d'un miler d'arbres) de la finca de Can Calopa, dedicada a vinyes per produir vi amb la denominació Barcelona, per a ús de les autoritats municipals.”

“La població té la impressió que al Poblenou les expropiacions a sota preu d'habitatges populars i la gran inversió pública en urbanització no han permès evitar unes plusvàlues especulatives.”

“Sorprèn la incapacitat per emprendre una revisió del planejament general (...) malgrat les

profundes transformacions de la ciutat, de l'arquitectura i de les idees urbanístiques que s'han produït en les quatre dècades que han transcorregut des de 1974.”

“L'obsessió de l'Ajuntament per la modernitat i les grans intervencions urbanístiques, amb el Fòrum de les Cultures, per pensar en la dimensió internacional de la ciutat, ha fet oblidar les necessitats dels ciutadans. (...) En bastants sectors, Barcelona està bruta i es degrada a ulls veients; almenys als ulls dels qui es passen per la ciutat, encara que potser no als dels polítics que viuen en una torre de vori.”

La Ronda Litoral al seu pas pel Fòrum. A sota, edificis d'oficines al 22@ i la Biblioteca Barceloneta, inaugurada el 2001 a l'edifici de la cooperativa obrera La Fraternitat, del carrer del Comte de Santa Clara. A la pàgina següent, l'illa d'equipaments de Fort Pienc, obra de Josep Llinàs, premi Ciutat de Barcelona del 2003.

però tot de forma integral; sense pensar, al contrari que ara, en l'espectacle. Ara es pensa en el veí però sense el veí. Aleshores hi havia una visió *social-lista* de les coses”.

Maria Rubert subratlla determinats èxits els beneficiaris dels quals van ser, sens dubte, els mateixos habitants de Barcelona: “Durant els anys vuitanta es va iniciar una política de transformació urbana que va permetre a Barcelona fer un salt colossal. Avui comprovem el valor i la contemporaneïtat d'alguns dels projectes d'aquestes dècades, especialment d'aquells que s'han dissolt a la ciutat, com, per exemple, el Parc de les Dunes o la plaça de la Mercè, o els que han generat nous enclavaments, com el conjunt cultural al voltant del CCCB. Es van fer campanyes de gran efecte, com *Barcelona, posa't guapa*. També va haver-hi experiències pioneres que es van traslladar a altres ciutats. I molta gent està treballant fora gràcies a una política que va tenir molts encerts. Però això és potser parlar del passat. Hi ha alguns tipus d'equipaments que a mi m'ajuden a prendre el pols d'una ciutat: les estacions de metro i ferrocarril, i els mercats, les escoles i les biblioteques; són com les places de la ciutat contemporània. A Barcelona tenim la millor estructura del món en mercats, i cal aconseguir que tornin a tenir el sentit de centres vitals dels barris. És sorprenent comprovar l'èxit que tenen avui els mercats informals, fins i tot en ciutats anglosaxones, com és el cas del Borough Market a Londres. Però en els últims anys el més interessant que s'ha fet a Barcelona és la construcció d'una xarxa de biblioteques, amb una capacitat dinamitzadora que no s'ha produït en cap altra ciutat. I són, a més, un exemple de la millor arquitectura. Se'n parla poc, els turistes no hi van; però serveixen perquè els joves i les persones grans trobin un nou lloc de convivència. Cal felicitar els seus impulsors, entre ells, Ferran Mascarell”.

LA DERIVA

Jorge Ribalta situa l'inici de la decadència del “model Barcelona” el 1992: “A finals dels anys vuitanta s'acaba el que en podríem dir el període socialdemòcrata, encara que només ho veiem després dels Jocs. El Maragall dels anys noranta ja és un Maragall neoliberal. En produir-se un canvi d'escala de la ciutat densa, l'urbanisme que es fa per als Jocs ja apunta un altre model urbanístic que contradiu el model de la ciutat densa de Cerdà. L'exemple

d'això seria la irrupció de Diagonal Mar i el Fòrum 2004. D'altra banda, l'alcalde Joan Clos ja no té *pedigri* d'esqueres. El pas a l'etapa neoliberal ja s'ha produït.

Montaner coincideix en les dates: “Els anys noranta –argumenta– el mercat immobiliari ja s'havia globalitzat. Es va internacionalitzar i es va fer més potent. I es va produir una ruptura en el delicat acord que es mantenia entre l'àmbit públic i el privat. A partir de 1995, amb el fracàs de Diagonal Mar i l'estafa del grup Kepro el 1997, i el pacte amb Hines el 1998, el “model Barcelona” comença a fallar, i no s'actualitza ni es revisa. L'Ajuntament fa difícil l'autocrítica, el PP treu la nova llei del sòl i CiU ho deixa tot a les mans dels constructors. El problema s'accentua el 1997-1998. Totes les administracions cedeixen davant les pressions dels interessos immobiliaris. És un tipus de mercat que l'Ajuntament no sap controlar i el ‘model Barcelona’ s'escapa definitivament”.

Capella, d'altra banda, assenyalava que a partir de 1994 l'urbanisme de Barcelona “comença a anar a la deriva perquè no mana ningú”: “La iniciativa privada –opina– va agafar la batuta i es va anar creant un urbanisme dispers. Cada districte es va convertir en un regne de taifes sense visió global de la ciutat. En l'última etapa va arribar Josep Antoni Acebillo i es va trobar amb un cert desgavell i una situació de descontrol. Acebillo va muntar les comissions de qualitat urbanística. Es van fer coses interessants, com la reforma de Nou Barris, però es va cometre un error de pes amb el Fòrum: l'espai es va enfocar de forma autista, *ex novo*, sense tradició i fins i tot barroerament. Es fa un urbanisme que no és ni mediterrani ni de l'Eixample, amb errors de desconnexió i una via principal ‘aigualida’, sense plaça ni carrers, només darreres d'edificis poc atractius. Hi ha hagut una baixada de qualitat en els encàrrecs. Diuen que Diagonal Mar és la Manhattan de Barcelona... Tant de bo! És un lloc on les torres ‘suren’ i no funcionen com a conjunt, on hi ha jardins tancats sense carrers ni comerços. Quant al pla urbanístic del Fòrum, és evident que no ha acabat de funcionar”.

Montaner també considera que el Fòrum és un projecte fracassat: “És una còpia del que Koolhaas fa al centre de negocis Euralille. No hi ha un pla global i els concursos que s'adjudiquen no es gestionen bé. És un model de gestió de ciutat fragmentada i inconnexa. La plaça del Fòrum no és ni Tiananmen ni El Zócalo; és un fragment ‘aigua-

“Juli Capella assenyalava que des de 1994 l'urbanisme barceloní comença a anar a la deriva perquè no mana ningú. La iniciativa privada agafa la batuta i sorgeix un urbanisme dispers”.

lit'. El Fòrum es justifica com el *súmmum* de la pau i la sostenibilitat, però ni és sostenible ni és sa, i segur que és el pitjor lloc de Barcelona. A més, es va creant un model paral·lel gestionat per buròcrates, empresaris i tecnòcrates que diuen una cosa i en fan una altra”.

DIAGONAL MAR COM A SÍMPTOMA

Ribalta comparteix aquesta anàlisi: “A partir del 92 la ciutat té valors moderns, però es van dissolent. El canvi es va fent sensible. Les trames Cerdà i Ciutat Vella són encara abastables, però el model suburbà ja perd l'escala del carrer, la noció del carrer, l'espai de la igualtat. Passem del vianant que va pel carrer al que va per l'autopista. Amb les Rondes, apareix una ciutat on ja no hi ha carrer ni límit metropolità. La ciutat ja no sembla estar subjecta a un Pla General Metropolità que eviti les oscil·lacions del capital. Així, doncs, apareix una ciutat caòtica, una continuació entre Barcelona i l'Hospitalet. No hi ha model ni projecte, quan, sigui com vulgui, el model socialdemòcrata sí que en

tenia. En aquest sentit, Diagonal Mar seria el símptoma ‘post 92’ més clar”.

Capella considera que a Diagonal Mar i el Fòrum “s’ha creat una distorsió”: “Una bona trama urbana és la que funciona de dia i de nit, on se senten còmodes els veïns i els comerciants. El ‘model Barcelona’ permetia tot això. La Vila Olímpica és tot el contrari de Diagonal Mar. Potser li falta una mica de densitat, però hi ha una façana clara i no hi ha ningú descontent. El ‘model Barcelona’ aquí sí que es manté”. Montaner introdueix un nou element, el projecte 22@, que va marcar definitivament distàncies amb un urbanisme cohesionat i imbricat socialment i que va produir, a més, un efecte rebot de l’associacionisme ciutadà, que no estava d’acord amb l’arrasament generalitzat de les antigues fàbriques del Poblenou, un desastre que fins i tot va criticar públicament Jean Nouvel. Segons Montaner, el pla inicial “hagués estat adequat i apuntava una revisió del ‘model Barcelona’. Però els projectes no es van fer bé. Es va començar a projectar de manera inadequada amb una transformació dramàtica en què no quedava gairebé res de la història obrera. La gent del barri està molt decebuda perquè han esborrat la seva memòria. Ha estat un desastre. També el 22@ demostra que no es compleix el que es diu. Al final, simplement hi han anat empreses que han canviat de lloc”.

En la transformació del 22@ destaca el conflicte sorgit en la reforma de Can Ricart. D’una banda, es tractava de l’últim reducte de nombrosos tallers petits de producció artística que han estat foragitats d’una nova àrea dissenyada per a empreses amb una alta rendibilitat econòmica. D’altra banda, el recinte fabril, majoritàriament recuperable, sucumbia davant l’avanç de l’arquitectura internacio-

“Els especialistes consultats valoren el paper dels moviments associatius mentre el model va ser vigent, però lamenten la desmobilització general posterior”.

nal de vidre i acer importada per les constructores. Montaner subratlla en aquest cas que encara no té punt i final “la participació ciutadana, molt ben articulada, amb capacitat per crear una opinió pública i un cas positiu d’insistència en la recuperació del patrimoni, encara que després s’apunten el gol els qui no el recuperaven”. Montaner troba similituds entre el Fòrum i el 22@: “Ambdós projectes s’assemblen. El Fòrum de les Cultures va ser una operació per aconseguir una sèrie d’infraestructures, mentre que els diàlegs i debats que s’hi van produir eren d’elit, de plató de televisió. Només van servir per embellir una operació que va ser immobiliària i d’imatge i màrqueting. Quant al 22@, era un bon projecte, però els que el van gestionar no es van preocupar ni de la participació ciutadana ni de la bona arquitectura”.

Els especialistes consultats coincideixen en valorar al llarg dels anys de la vigència del “model Barcelona” el paper dels moviments associatius, però també a apuntar la cruïlla en què es troben i la desmobilització generalitzada. Jorge Ribalta creu que “hi ha un cert replegament”: “La dècada dels vuitanta es pot definir com de diàleg i de consens tàcit. Als noranta irromp una onada de nous moviments socials que protagonitzen una sèrie de protestes que trenquen l’escenari de consens. En la dècada següent, amb un model metropolità de caire afegeix neoliberal, sorgeix una nova onada de moviments contra aquest model que fan que l’operació Fòrum 2004 sigui més tensa que la dels Jocs Olímpics i se saldi com un fracàs d’un model urbanístic. Entre el 2000 i el 2004 es produeix un escenari diferent: hi ha una incapacitat de pensar i un marc polític obsolet. El gran repte és repensar els límits

metropolitans. Si l'Ajuntament fos capaç de pensar en una altra escala, això seria la manera de reprendre la iniciativa política de la ciutat, que ara és morta. En aquest context no serveix l'antic model veïnal ni tampoc el de l'antiglobalització, perquè no genera idees pel que fa a gestió. Si mirem enrere, veiem que el 'model Barcelona' no ha estat dolent, sobretot pel que fa a igualtat. Tenim un llegat molt crític i hem de continuar pensant amb vista al futur i de cara a la pròxima generació, amb qüestions sobre si és sostenible el model terciari, que, per definició, augmenta les desigualtats. Constató que la generació que va sorgir de les onades de l'antiglobalització està en procés de pensar noves idees, de tenir estructures, però encara no amb vista al futur. Estem en una fase de tempteig. Algunes de les seves reivindicacions, com les que exigeixen el dret a l'habitatge, atreuen les classes mitjanes, però encara no es dona la situació perquè hi hagi una resposta o un model alternatiu”.

IMPULSAR LA PARTICIPACIÓ

Montaner comparteix la sensació d'immobilisme social: “Els moviments veïnals estan formats per persones grans, gent filantròpica i conscienciada. Hi ha molts grups alternatius, espontanis i de joves, però amb una mentalitat pun-

tual, caòtica i inconstant. Segur que no vota ningú. Dins la confusió sorgeix la idea que tot és revisable, com l'afer de Can Ricart o el traçat de l'AVE pel centre de Barcelona. El lògic és rectificar. Però des de les administracions no poden pel principi d'autoritat i els interessos econòmics. I s'està produint un abisme cada vegada més gran entre el ciutadà i l'Administració, que informa com és preceptiu, però té por de la participació, quan caldria donar facilitats a la gent vinculada a les entitats veïnals i ciutadanes”.

Rubert proposa reformes en un sentit més ampli: “Per avançar en aquests temes, cal canviar les formes d'actuació. Hi ha molta estructura piramidal, tradicional, molt marcada pel sistema de treball tradicional masculí. Avui en dia això s'està quedant molt antic; les coses són més transversals. Crec que a tota aquesta estructura administrativa de l'urbanisme no li aniria pas malament una certa feminització. En una ciutat ha d'haver-hi capacitat per tenir mà esquerra i no estimular comentaris superficials sobre un model que cerca ser afalagat. La dificultat actual és la capacitat de reacció, no tenir por de corregir i no interpretar sempre que el debat sigui una crítica. L'horitzó de referència de Barcelona ha de perseguir fer més còmoda la ciutat per als seus habitants. Ha de fomentar la diversitat i el contrast d'usos, d'agents, d'arquitectures”.

L'Escola Bressol
Londres, de Jaume Coll
i Judith Leclerc, premis
Ciutat de Barcelona
d'Arquitectura del 2006
pel conjunt de jardí
d'infància, infantil i
primària, habitatges
dotacionals i recupera-
ció com a jardí escolar
de l'interior d'aquesta
illa de l'Eixample.
A la pàgina anterior,
edificis d'habitatges
al districte 22@.

Capella certifica que “el que Bohigas va fer el 1984 ja no serveix”: “Però Barcelona ha d’arriscar-se i fer-se una certa autocrítica per renéixer de les seves cendres. No és vergonyós reconèixer els errors, ni creure que l’orgull de Barcelona és immaculat. On jo crec que el model hauria d’haver evolucionat és cap a la participació. No pot ser que a la Barcelona del segle XXI decideixin primer els privats, després l’Ajuntament, i els veïns, res. El ‘model Barcelona’ era genuí i ara és internacionalista, amb fórmules estàndard. Hauria, però, de ser més participatiu, perquè l’urbanisme ha de fer-se mitjançant el diàleg i no pas a dit. El nou model s’hauria de fer amb participació i diàleg amb la gent, amb tots els agents implicats. Només així faran seves les propostes col·lectives”.

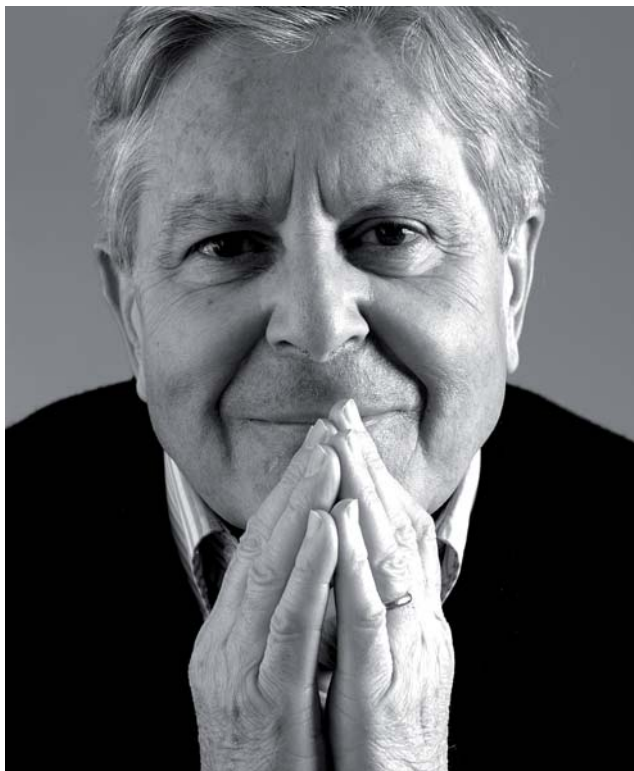
Com a conclusió, Maria Rubert de Ventós suggereix que “cal oblidar-se de la paraula ‘model’, que avui en dia no serveix per a res”: “A mi em sembla que és necessari construir novament un tauler de joc, un marc de referència formal i legal que permeti a diferents operadors jugar en igualtat de condicions. Això és bàsic per construir la ciutat del futur. Cal que els polítics decideixin sobre un pla consensuat i que pensin d’aquí al 2025. La planificació està en descrèdit. El PGM és de 1975 i serveix per a retocs

parcials i per a petita escala. Ha d’haver-hi un marc general de criteris per a temes com la xarxa viària, ferrocarril, metro, aeroport, llocs que s’han de decidir de cara a la Gran Barcelona. Barcelona es dissol en un territori en continuïtat. Tots els municipis confrontants del pla litoral, de Castelldefels a Montgat, i cap al Maresme, formen una unitat geogràfica amb problemes anàlegs als que hi havia a la Barcelona del segle XIX abans de l’agregació. Si no es prenen decisions a aquesta escala, tot plegat serà una mica complicat. I no parlo només de decisions polítiques. Hi ha una cultura recent de respecte a una ciutat més sostenible. Convenen consensos sobre els grans temes. Cal crear zones de reserva, buits, forats, perquè no s’ha d’omplir tot. No passa res si queden zones en guaret que en el futur poden tenir usos que desconexem, que són imprevisibles i que depenen dels avenços tecnològics. Una ciutat intel·ligent no desaprofita ni un centímetre”.

Bibliografia citada

Barcelona, Robert Hughes, Anagrama, Barcelona, 1992.
Capital financiero, propiedad inmobiliaria y cultura, David Harvey i Neil Smith, Macba/ UAB, Bellaterra, 2005.
La arquitectura del poder. Cómo los ricos y poderosos dan forma a nuestro mundo, Deyan Sudjic, Ariel, Barcelona, 2005.

Ciudadanos prenent té verd amb menta en tauletes marroquines d’un bar de la Rambla del Raval, inaugurada el setembre del 2000.

Quan Jiménez Villarejo es va incorporar a la seva primera destinació de fiscal l'any 1962, “no sabia ben bé on es ficava”, però no va tardar a “descobrir coses” que el van dur a comprometre's en la lluita per la democràcia. Sempre “interessat a estudiar i perseguir la gran delinqüència econòmica”, el 1987 va ser nomenat fiscal en cap de l'Audiència de Barcelona i vuit anys després responsable de la Fiscalia Anticorrupció, càrrec del qual va ser destituït el 2003 pel govern del PP. Llavors es va jubilar “per dignitat”, però continua actiu en molts fronts.

Carlos Jiménez Villarejo: “Enyoro els jutges que s'atrevien”

ENTREVISTA
Núria Escur

RETRATS
Anna Boyé

● “Jo, que havia nascut a Màlaga i estudiat a la Universitat de Granada, vaig arribar a Barcelona via matrimonial: la meua dona és catalana. Llavors ho descobreixia tot de Barcelona, tret que era una ciutat que pertanyia al que aleshores s'anomenava Espanya i que a mi em gratificava perquè continuava formant part de la Mediterrània”. Mentre ens obre la porta del seu pis barceloní, penso que l'any en què servidora va néixer aquest home ja era fiscal. Quantes hores de la seva vida ha passat estudiant, repassant centenars de pàgines, trencant-se el cap per defensar valors democràtics quan Espanya encara era una dictadura?

Jiménez Villarejo va ser castigat per la seva tossuderia en favor de les llibertats per primera vegada el 1973, per defensar un grup de detinguts polítics i proposar públicament la persecució de la tortura. Resultat: dos anys de destí forçós a Osca. El 1987 va ser nomenat fiscal en cap de la Fiscalia de l'Audiència Territorial de Barcelona, on ja va mostrar maneres en el que seria el principal repte

de la seva vida professional: la delinqüència econòmica, creant un grup de fiscals que hi estaven especialitzats. Va impulsar mesures per a la persecució de la violència domèstica i la defensa de víctimes de maltractaments, quan encara gairebé ningú no ho feia, i va constituir grups de policia judicial, policia nacional i guàrdia civil i policia autonòmica que van prestar importants serveis en dures investigacions.

Ha estat un testimoni privilegiat. Ha intervingut en la investigació dels casos més greus de delinqüència financera de l'Estat espanyol des de 1995, any en què va assumir la direcció de la Fiscalia Especial Anticorrupció, i sap el que pocs saben. Coneix bé les necessitats de la cooperació penal internacional i tots els aspectes morals que l'acompanyen. Encara avui, jubilat en pràctiques, se sorprèn per algunes actituds polítiques “que voregen la il·legalitat” i es lamenta de la pràctica diària, “tèbia”, d'alguns jutges. Potser per deformació professional, se'ns dirigeix així: “Quan comença l'interrogatori?”

Després de tot el que ha vist, tornaria a dedicar-se al món de la justícia?

Sí, crec que sí. Quan vaig començar com a fiscal l'any 62 no sabia ben bé on em ficava ni què significava això. Però molt aviat vaig descobrir el valor que tenia prestar serveis a l'Estat des de l'administració de justícia. Si miro enrere, en aquests 42 anys de trajectòria professional crec que hi ha hagut més aspectes positius. No ho dubtaria: tornaria a ser fiscal. Encara que alguns errors comesos ja no els cometria.

En quin tipus d'errors pensa?

Potser hauria d'haver pres algunes decisions que no em vaig atrevir a prendre per prudència, per una excessiva prudència... He exercit en dues etapes molt diferents –durant el franquisme i després en democràcia–, i això per a un fiscal, que, en definitiva, és un servidor de la legalitat, crea respostes diferents des de les pròpies conviccions.

No pot resultar pas indiferent prestar servei en un règim autoritari o en un de democràtic.

Doncs hi havia gent a qui no li creava cap problema! Però ser fiscal en un sistema o un altre era radicalment diferent. Això generava més compromís.

“Alguns aviat vam entendre que en un Estat com aquell, submergits en la repressió ideològica i política, calia organitzar-se. No podíem continuar callats davant dels abusos”.

Quin va ser el punt d'inflexió que el va lligar definitivament a aquest compromís?

Posi's en situació. Comences a Barcelona com a fiscal, passen un parell d'anys i, de sobte, descobreixes una cosa que estava oculta. Oculta, entre altres coses, perquè no hi ha llibertat d'informació, no hi ha llibertat d'expressió i es persegueix qualsevol forma de llibertat fonamental. De manera que, fins que no ets dins la teva funció de fiscal, no descobreixes certes coses.

I vostè, què va descobrir?

Una cosa que resulta molt evident quan vas pel món amb els ulls ben oberts. La meua arribada a la carrera fiscal va coincidir amb el fet que la jurisdicció militar, que havia dominat a la repressió política a Espanya fins aleshores, va ser substituïda pel Tribunal d'Ordre Públic (TOP).

Amb la qual cosa els detinguts polítics...

Eren detinguts per la Brigada Político-Social o el servei d'informació de la Guàrdia Civil. Però a Barcelona, abans de passar al TOP anaven a disposició dels jutges de guàrdia..., i jo estava allí, i el que hi vaig veure va xocar amb les meves conviccions.

Vostè arribava del món catòlic.

Era un catòlic convençut. Després, la cosa es va anar perfilant. No tenia cap carnet polític. I en aquesta situació arribava un moment en què comences a descobrir que el sistema vigent té unes esquerdes impressionants. Insisteixo!: ho descobreixo jo i ho descobreixen altres companys. Esquerdes greus.

Primera.

Que hi ha persones que són detingudes per tenir llibres prohibits. Que d'altres són detingudes per haver-se concentrat davant una fàbrica. I d'altres, per haver sortit al carrer a distribuir propaganda convocant una vaga.

Segona.

Descobreixes que hi ha partits polítics clandestins perseguits, que els drets i les llibertats fonamentals dels ciutadans estan suprimits. I, a més, que les persones detingudes són maltractades i torturades. Quan arribaven al jutjat de guàrdia, n'hi havia que s'atrevien a denunciar-ho, però moltes altres no. Hi havia un grup de fiscals que estàvem disposats a dir al jutge: "Si us plau, digueu al detingut que s'aixequi la camisa o s'abaixi els pantalons" perquè veïessin les empremtes de les tortures. I això, per força, genera un procés ja imparable en el teu interior. Les pràctiques policials eren durament repressives.

Aquesta presa de consciència, ja no el va abandonar mai o amb la democràcia un es relaxa i la memòria oblida el pitjor del que ha viscut?

Et queda per sempre. El respecte a l'ésser humà era un exercici diari i el practicàvem en les acusacions que manteníem en els judicis orals. No oblides mai aquella gent, la

majoria amb un nivell econòmic i cultural molt baix... I el deteriorament i les absències de recursos socials...; aquest era el retrat de la societat on vivíem.

Quan ets fiscal, on has de deixar l'ideari polític?

D'ideari polític, en el sentit estricte, no en vaig tenir fins al 1968. Fins aleshores em considerava un fiscal de profundes conviccions cristianes, coincidint amb el que va significar el Concili Vaticà II per a l'Església catòlica. Ens hi sentíem compromesos.

Només en les creences religioses?

Alguns aviat vam entendre que en un Estat d'aquesta mena, submergits en una repressió no solament política, sinó també ideològica, calia organitzar-se. No podíem continuar callats, en silenci, davant els abusos que es cometien.

I van crear Justícia Democràtica.

Això va ser el primer. Un grup de jutges, fiscals i secretaris judicials que vam intentar coincidir. Érem gent de procedències religioses diferents, però tots érem demòcrates i creïem en la necessitat de crear una alternativa. Publicàvem periòdicament uns informes, anàlisis rigoroses i serioses, estrictament jurídiques, de tots els abusos que es cometien en aquell Estat franquista.

Alguns afirmaven que hi havia una evolució democràtica.

I era radicalment fals. Aquests documents eren l'expressió de l'estat de protesta "des de dins" de la judicatura. Això, cal anar recordant-ho, perquè avui ja no se'n recorda ningú.

La situació de les presons va provocar un estat de protesta generalitzat durant la transició. A l'esquerra, motí a la presó Model, el setembre de 1977. La Fiscalia de Barcelona es va oposar a l'ordre d'emprar els objectors de consciència. A sota, manifestació d'objectors a la Rambla, el setembre de 1979.

Pérez de Rozas / AHCB-AF

Pérez de Rozas / AHCB-AF

Quan van començar a arribar els càstigs per aquest atreviment?

Aviat. Però en aquella època va haver-hi un fenomen molt interessant, un fet que de vegades no es diu i que crec que cal dir: em refereixo a la col·laboració de l'Abadia de Montserrat. En aquell moment l'abat de Montserrat era Cassià Just i tots els documents clandestins s'imprimien allí. Aquesta ajuda va ser valuosíssima.

Per què els recorda especialment ara?

Perquè van tenir uns gests molt expressius d'afecte. Potser ells entenien el que significava que alguns jutges i fiscals seguíssim en aquella línia d'oposició al franquisme a favor dels drets humans, quelcom que forma part intrínseca de la doctrina catòlica.

Quin ha estat el cas més apassionant de tota la seva carrera?

Creo que va haver-hi un moment bastant expressiu, no solament per a la meua vida professional, sinó també per a la dels meus companys. Va ser tota una època. Més que de casos concrets, m'agradaria parlar de "realitats" concretes.

D'acord. S'aprova la Constitució després de la mort de Franco i vostè, com el fiscal Mena, es dona de baixa del PSUC. Quina era la situació a les presons de Catalunya?

Al límit. Fins i tot va haver-hi un moment que el règim de "presó preventiva" era molt dur i s'hi podia romandre durant molt de temps sense saber ben bé quan se celebraria un judici. Això generava un estat de protesta generalitzada a les presons.

Sent fiscal general de l'Estat en el Govern de la UCD, Gilabert el va nomenar fiscal per coordinar aquest tema.

Per a mi va ser apassionant. Em va permetre descobrir el món penitenciari i les enormes mancances del sistema. Va ser terrible descobrir quins nivells d'abandonament envoltaven aquelles persones que eren a la presó: quina manca de recursos! Ningú no estava mitjanament assistit.

Quedi-se'n amb una imatge.

Sempre recordaré les setmanes prèvies al dia en què vam acordar el tancament de la Cinquena Galeria de la presó Model de Barcelona perquè enteníem que la situació d'aquells homes era un estat absolutament incompatible amb la dignitat humana.

Com era la Cinquena Galeria?

Un espai on hi havia els presos en situació d'aïllament i els classificats en primer grau, sota un sistema de control permanent i efectiu. S'estaven a la cel·la pràcticament tot el dia, només una hora fora. Una incomunicació terrible amb el món exterior. Pensi que això passava tot i que ja s'havia aprovat la primera gran llei aprovada en democràcia, la Llei general penitenciària, fins i tot abans d'aprovar-se la Constitució.

Ha canviat gaire avui el món penitenciari?

No. Les presons avui dia s'assemblen bastant a aquell lloc, on les persones eren tancades de qualsevol manera, abandonades a la seva sort, amb funcionaris encara d'origen i formació franquista. Estar a la presó per haver comès un delicte és –hauria de ser-ho– perfectament compatible amb tenir un règim humanitari. Per a mi va ser molt important viure aquesta realitat al principi de la meua carrera; jo era jove i en aquell moment jutges i fiscals...

... no s'havien passejat gaire per la Cinquena Galeria.

No. No es passejaven per enlloc. Tot i que la Llei d'enjudi-

ciament criminal deia que els fiscals havien d'anar una vegada a la setmana a visitar les presons, això no s'havia fet mai! Vaig prendre consciència per sempre del que significa-va la pena de privació de llibertat.

És una reflexió habitual en vostè.

Una llarguíssima reflexió que faig des de fa anys i que encara no he acabat de fer. Sobretot en l'últim període, quan el conseller Josep Maria Vallès em va encarregar l'elaboració de les bases del nou reglament penitenciari de Catalunya, que ja està preparat. Continuo pensant que és un món molt desconegut i que, com va dir Concepción Arenal a finals del XIX, el món canviaria si els ciutadans visitessin les presons, però continuen sense entrar-hi.

És una realitat social que el persegueix en tota la seva trajectòria. Una altra realitat més política en el seu currículum seria el cas Banca Catalana. Un dels 25 querellats va ser el ja expresident de la Generalitat, Jordi Pujol. Un treball realitzat juntament amb el també fiscal José María Mena. Recorda quan la premsa els dedicava titulars com "el flagell de la burgesia catalana"?

Va ser un cas paradigmàtic, evidentment. El que puc dir és que, tant a José María Mena com a mi, ens lliuren uns documents del Banc d'Espanya en els quals es descriu una situació econòmica que reflecteix una fallida tècnica. Tinguem en compte que aleshores hi ha una crisi bancària generalitzada a Espanya: molts bancs són dissolts i molts, per surar, necessiten el fons de garantia de dipòsits, sense el qual no poden continuar.

Per tant, no va ser un cas aïllat.

No. Formava part d'"un paquet", i va ser un dels grans reptes en les primeres mesures que va haver d'afrontar el Govern de Felipe González. Recapitem, doncs: ens arriben uns papers que diuen que Banca Catalana ha fet fallida i que sembla que en el seu comportament i gestió s'han produït greus irregularitats. Qui portarà aquesta responsabilitat?

Vostès s'hi van oferir voluntaris?

S'ha de dir que sí. Sempre he tingut un interès especial a estudiar i perseguir tot el tema de la gran delinqüència econòmica i financera.

La delinqüència "refinada".

Ara em preguntarà si tot està planejat perquè la justícia sempre estigui a favor dels rics.

Endavant.

Doncs la veritat és que moltes vegades sí. Jo podria posar alguns exemples que encara és així. Crec que, a més dels febles i els pobres, que són els que omplen les presons, també els poderosos delinqueixen.

L'abat de Montserrat, Cassià Just –a la imatge, amb el president Pujol, el juny de 1980– va donar suport a l'associació Justícia Democràtica permetent la publicació dels seus documents clandestins.

EFE

"Arran del cas Banca Catalana vaig descobrir que usar les pàtries com a banderes en defensa dels interessos d'un partit o una persona, és un error perillós".

No s'imaginaven pas el que els cauria al damunt.

No. Però no ens en vam penedir. Sobretot quan vam veure que algunes de les persones querellades, en comptes d'assumir-ho i adoptar una actitud més conciliadora, van mostrar, com se sap, una actitud de rebuig total i absolut de la iniciativa adoptada. Crec que el Govern hi va tenir ben poc a veure. Es va fer creure que gairebé es tractava de la iniciativa d'uns fiscals encapçalats pel fiscal general, Luis Burón –que sempre ens va donar suport, s'ha de dir tot–, contra Catalunya.

Aquesta va ser la versió oficial que es va fer creure a la ciutadania.

A partir d'aquí vaig descobrir que això d'utilitzar les pàtries com a banderes en defensa dels interessos d'un partit o una persona, era un error. En tot cas, era perillós.

Això va tenir uns costos evidents en la tramitació de la causa, dos anys i molt de desgast.

Va haver-hi una lluita frontal contra nosaltres. I va ser una instrucció sempre plena de reserves; no va haver-hi mai un compromís ple per part dels altres en la investigació. Obstacles en tot: en la pràctica de diligències, en sol·licituds...

Van aparèixer unes pintades a prop de casa seva.

La famosa "Volem fiscals catalans".

I la premsa, com va reaccionar?

Pràcticament al servei de Jordi Pujol i amb una actitud de desqualificació constant cap als que volíem saber la veritat. Se'ns dirigien amb una certa arrogància, pensant "com gosen aquests senyors?"

Conserva tots els papers?

Encara conservo el document de sol·licitud de processament: 300 folis que expliquen fil per randa en què consistia allò. Crec que avui el resultat hauria estat el mateix. Tot sempre unit a un assetjament i una persecució constants del que nosaltres fèiem.

Se la van jugar.

Només la protecció del fiscal general ens va donar la sensació de no estar sols. Perquè va ser una batalla molt desigual. Era la primera vegada que a Espanya es perseguia un delicte econòmic d'aquest abast amb els recursos que els fiscals acostumàvem a tenir aleshores, que eren molt limitats. Va ser un llarg esforç. Però en la meua consciència sempre vaig tenir clar que aquells fets eren, objectivament, perfectament perseguibles amb el Codi Penal a la mà.

Ho tornarien a fer?

Sí, si calgués. En nom d'una justícia que encara avui, a hores d'ara, és temerosa, és tèbia, si no és covarda, davant la delinqüència econòmica i financera.

Quina actitud va mantenir el president Pujol amb vostè quan se'l va trobar després de l'afer Banca Catalana?

Quan em van nomenar fiscal en cap el juliol de 1987 des del Govern de Felipe González, Jordi Pujol va manifestar públicament la seva oposició. Vaig fer-li una visita de cortesia al Palau de la Generalitat, on vaig exposar-li els meus objectius en una fiscalia que, aleshores, estava sota zero, i ho vaig fer molt breument, en quatre o cinc minuts, per deferència cap a ell. Al final es va aixecar, em va donar la mà, em va agrair la visita i se'n va anar.

L'observem, atent i silenciós, assegut a la seva butaca, revisant un llibre sobre la llibertat de consciència, "les relacions entre l'Església i l'Estat avui dia encara estan molt mal canalitzades". Al fons, una escultura-premi que li va entregar Ibarretxe. Rigorós en el gest i amable en el tracte, elegant, tímid i perfeccionista, oblidadís amb les seves ulleres de farmacèutic, és un home compromès al qual, a hores d'ara, poques coses l'espanten. El seu últim entrebanc el va tenir el juliol de 2003 quan el Govern del Partit Popular va aprofitar una reforma legal per fer-lo cessar en el seu càrrec per raons exclusivament polítiques, sense que hi hagués, en cap cas, motivacions professionals. Avui es planteja tornar a l'àmbit universitari, que ja va provar durant sis anys mentre va ser professor de filosofia del dret a la Universitat de Barcelona. Quan

"No tinc la sensació d'haver rebut pressions dels implicats en supòsits de corrupció, sinó directament del fiscal general, el que jo en diria una pressió institucionalitzada".

parla de la seva feina s'apassiona de tal manera que és impossible no adonar-se'n.

Quina ha estat la pitjor pressió, l'amenaça més greu, que ha rebut en tots aquests anys?

Fora del poder judicial, no m'han pressionat mai, mai. M'explico: ningú, de les persones que han estat en el punt de mira de les meves investigacions, ningú no s'hi ha atrevit; no ho hauria permès. I tingui en compte que he dirigit persecucions contra persones com Javier de la Rosa, Prado y Colón de Carvajal, Silvio Berlusconi, una llarga llista... Ha estat un signe de respecte cap a mi.

Però de vegades la pressió arriba des del mateix organigrama.

Aquí sí que faria una distinció. El poder econòmic i el poder polític en alguns supòsits de corrupció de vegades no han tingut la necessitat de dirigir-se directament a mi. Sempre tenien algú que s'hi encarregava.

A través de quin circuit?

El fiscal general de l'Estat, el meu superior jeràrquic. A més de destituir, pot donar ordres, i això és el que va passar. Crec que les decisions adoptades per mi en l'àmbit de la delinqüència dels poderosos els van molestar. No tinc la sensació d'haver rebut pressions en l'àmbit de les persones implicades, sinó, directament, del fiscal general, el que jo en diria una pressió institucionalitzada. Va haver-hi moments molt puntuals en què el fiscal de l'Estat, després de reunir fiscals de sala, va decidir paralitzar la meua investigació.

Això, com es comunica?

Per escrit. Això ho va fer alguna vegada el fiscal Eligio Hernández amb motiu de les investigacions que anàvem a dur a terme sobre l'Institut Català de Finances, per exemple. Aquí sí que es va haver de frenar per imposició.

Va haver-hi resposta per part seva? Un fiscal es pot declarar en desobediència?

Els fiscals teníem una facultat –encara la tenim–, que és oposar-nos formalment a les ordres que rebem si entenem que són contràries a la llei o improcedents. Jo n'he fet ús més d'un vegada. Quan el ple de l'Audiència Territorial de Barcelona va acordar no processar cap querellat del cas Banca Catalana, nosaltres vam preparar un recurs de súplica tornant a plantejar que no tenien raó, que calia tornar a reconsiderar les coses. I llavors sí que el fiscal general, acabat de nomenar, ens va prohibir interposar el recurs. Vam fer ús del famós Article 27 i ens vam oposar a aquesta ordre.

També va fer ús d'aquest famós Article 27 en temes no estrictament polítics.

Sí, per exemple quan se'ns diu a tots els fiscals que s'ha d'ordenar l'ingrés a la presó als objectors de consciència, quan se'ls havia imposat una pena inferior a dos anys i se'ls

permetia gaudir del que se'n deia "la suspensió de la condemna" i no entrar-hi. Aleshores, tota la Junta de la Fiscalia de Barcelona, i jo al capdavant, vam fer ús de l'Article 27 oposant-nos a complir aquesta ordre per il·legal. El que vam rebre els fiscals són pressions concretes, algunes de verbals i d'altres per escrit. Aquestes sí que consten. Tinc al meu poder les ordres que jo crec que no hauria hagut de dictar mai el fiscal general de l'Estat quan jo era fiscal anti-corrupció.

Vostè es va jubilar o a vostè "el van jubilar"?

Es produeix un cúmul de confrontacions amb el fiscal general. Jo vaig ser advertit de coses com ara que un fiscal de la Fiscalia Anticorrupció havia anat a visitar la Fiscalia de Milà per interessar-se per l'estat d'una petició d'auxili internacional... una cosa absolutament normal i habitual fins aleshores. Fins i tot això era motiu de conflicte! Això, unit al cas Ertoil, on apareixia l'actual diputat del PP català Josep Piqué. En aquest cas, se'ns va prohibir practicar cap diligència sense l'autorització prèvia del fiscal general, cosa que no ha passat mai, mai, en tota la història del ministeri fiscal. Mai. No podíem ni escriure una línia sense permís.

Aquesta va ser la gota que va fer vessar el got?

Pràcticament, sí. Aquest va ser el final. Jo no estava disposat a assumir aquesta situació de subordinació. És que volien convertir-nos, més que en fiscals, en soldats d'una caserna! I aquest no era el cas. També ens van prohibir investigar el cas de transfuguisme en l'Assemblea de Madrid, que va determinar la caiguda del Govern i les tensions.

I quina excusa es busca, com es destitueix un fiscal?

En aquell moment s'estava tramitant una reforma de l'estatut del ministeri fiscal, una llei que estableix el termini de cinc anys. A partir de cinc anys, el Govern et pot destituir. Va entrar en vigor uns mesos abans de juliol de 2003 i tots vam haver de demanar la renovació en el càrrec. Jo ho vaig fer; m'interessava el càrrec. I només vam ser destituïts dos. La resta, i alguns portaven deu anys, van ser renovats sense cap problema.

Vostè va cessar en un acte molt emotiu; a alguns dels seus companys se'ls van omplir els ulls de llàgrimes...

Molt emotiu. Em vaig sentir molt emparat; érem un equip de luxe. A mi, personalment, aquest acte em va impactar molt.

José María Mena, company seu en tants casos, va dir que el seu cessament li va semblar tan injust que va tenir la sensació que li havien amputat un braç.

Sí, ho va dir així, exactament. Aleshores, el fiscal general em va dir que em destinava a un lloc absolutament irrelevant a la fiscalia del Tribunal Suprem i, davant d'aques-

ta situació, vaig dir que ja n'hi havia prou. Vaig decidir jubilar-me perquè la meua dignitat personal m'ho va exigir. I me'n vaig anar.

A partir d'aquell dia, com es planteja la vida?

Com un ciutadà que encara té moltes coses a fer a la vida, en molts àmbits; sobretot en aquells que giren entorn del concepte i la realitat dels drets humans: aquest seria l'eix de totes les meves preocupacions. Estic en contacte amb moltes organitzacions cíviues, Attac, S.O.S Racisme i moltes altres, i tornaré a la vida universitària.

Quantes investigacions va deixar obertes?

Algunes. Però el pitjor no és això. És que –i això m'ha sorprès molt– he anat veient com els fiscals han anat arxivat causes de forma incomprensible. I per raons que no es poden entendre. Per exemple, el cas dels comptes secrets del BBV a l'illa de Jersey; aquest és un dels casos que més m'han preocupat, per l'estat de salut de la justícia. Arriben a arxivar investigacions com les derivades del descobriment que tota l'administració d'un banc com aquest mantenia des de feia molts anys comptes secrets numerats a paradisos fiscals i alguns contractaven fons de pensions amb asseguradores nord-americanes... Que tot això estigui aquí, i que jutges i tribunals diguin que no té transcendència! Jo, francament, no ho puc entendre. I podria posar més exemples.

Com ara que s'impedís celebrar el judici oral contra el president del Banc del Grup Santander?

Al·legant raons processals, ni tan sols de fons, que, a més, no tenen cap fonament. O dir que l'acció popular no pot tirar endavant un judici. Jo, davant de tot això, em faig una pregunta: "En el cas dels responsables del major frau fiscal de la història d'aquest país, del Banc de Santander, que al final ha quedat pràcticament arxivat...: ens hem de quedar tan tranquils?". En aquest cas, l'excusa era que no hi havia acusació fiscal. Però, en altres casos, sí que els serveix.

En casos sobre terrorisme, al País Basc, per exemple?

Aquí sí que continuen mantenint obertes investigacions "només" amb acció popular. Que el Tribunal Superior de Justícia del País Basc, de la mà del Partit Popular, citi a declarar com a imputats el Lehendakari, Patxi López o Otegui, enfront del criteri del fiscal, clama al cel.

I en el cas de De Juana Chaos?

A veure... Que el criteri del fiscal fos un, la presó atenuada, i que el ple del tribunal resolgués just el contrari de la mà d'una associació –una acció popular, en definitiva–, de la mà del Partit Popular, també xoca. Llavors, què passa amb l'acció popular? És una institució històrica d'aquest país, que no té cap altre país d'Europa; ningú, a Europa, té una institució com aquesta. Jo sempre l'he defensada com una

Ediciones Primera Plana, S.A. / Elisenda Pons

“Per perseguir delinqüents de baix nivell cal una policia més o menys eficaç i poca cosa més. La valentia es mesura quan s’ha de perseguir els ‘grans’”.

salvaguarda. Els pocs casos que es van perseguir de tortura en el franquisme es van dur a terme gràcies al fet que hi havia associacions que perseguien la tortura. Perquè als fiscals, naturalment, no ens ho permetien. Llavors, l’acció popular va servir per a això, i ara resulta que la utilitzen per al contrari. Quan interessa, es té en compte, quan no, doncs aleshores res.

Què falta i què sobra a la justícia espanyola actual?

Crec que li falta més neutralitat. No decidir en funció d’interessos polítics, ni dels uns ni dels altres, i no estar tan dependent del que pensin els instruments mediàtics, ja siguin del Govern o de l’oposició. Durant tota la meua trajectòria professional, al que més m’he dedicat –i potser per això m’hi sento més expert– és a la gran delinqüència econòmica, la dels poderosos; a la corrupció, en general. I quan parlem és pitjor. Últimament, sí que estem veient una resposta a tots aquests temes, però si analitzes la història..., jo trobo a faltar més valentia.

Hi ha molts fiscals lligats a la pota de la taula del jutge.

Potser sí. Els jutges són independents. Però enyoro els jutges que s’atrevien. Vaig sentir un comentari que comparteixo: “Falta valentia”. Encara que no te la juguis, perquè a un jutge, faci el que faci, ningú li crearà cap problema; està emparat per la independència judicial, que és un principi constitucional, ningú li discutirà res. Els fiscals ho tenim pitjor, perquè tenim una jerarquia que ens condiciona... Però els jutges!, que estan protegits i salvaguardats, que tantes vegades no facin els passos necessaris que exigeixen decisió, simplement, per dignitat professional...: això sí que ho enyoro.

Jiménez Villarejo en la seva etapa de fiscal anticorrupció, amb el llavors fiscal en cap de Catalunya, José María Mena. La imatge va ser presa durant un acte de l’Associació de Juristes Catalans Demòcrates, el juliol de 2003.

Què és el que més el preocupa?

Em preocupa l’exemple que donen institucions com el Tribunal Suprem o l’Audiència Nacional, que són una referència. Em preocupa la imatge que de vegades donen davant els ciutadans, quan prenen decisions que semblen inspirades en motius ideològics més que en motius d’estricta legalitat. I un cas paradigmàtic és el de De Juana Chaos.

Llavors, vostè entén que cada vegada hi hagi més desconfiança dels ciutadans cap a la justícia?

Sí que ho entenc. Per perseguir delinqüents de baix nivell, no cal fer gaires esforços; siguem realistes, necessitem una policia més o menys eficaç i poca cosa més. En això, tothom hi està d’acord, la capacitat de resposta està garantida i són delictes que es persegueixen bé. Però quan es mesura la valentia, és quan s’ha de perseguir “els grans”.

El temps és un gran enemic de la justícia.

És clar. Quan una persona triga diversos anys a entrar a la presó, des que ha estat condemnada, quan potser ja està recuperada socialment: quin sentit té que per una dilació en l’Administració de justícia hagi de complir condemna? Però el que genera desconfiança en el ciutadà, de debò, és que davant casos greus... la justícia sembla que es dilueix.

La ciutat canvia perquè canvia la vida

TEXT
Jordi Hereu
Alcalde de
Barcelona

● Com era la Barcelona de quan vam néixer, la Barcelona de la nostra infància? Tinguem l'edat que tinguem, era una altra ciutat i s'hi vivia una altra mena de vida. Recordem com era, en els detalls, la Barcelona de fa vint anys, el 1987, a les portes dels Jocs Olímpics? Era la ciutat d'abans de tot: de l'obertura al mar, de la projecció internacional, de la globalització, de la gran onada migratòria d'aquest segle XXI. Buscàvem sortides per a la ciutat postindustrial però ni somiàvem amb l'economia del coneixement. Les noves tecnologies i els seus estris (Internet, l'i-pod, el GPS, el mòbil!) no havien revolucionat encara els sistemes de comunicació, o el mateix concepte d'ubiquïtat (ara estem sempre connectats, sempre localitzables, sempre a l'abast d'una veu o un bit d'informació). La llista és infinita. El pas del temps va decretant l'obsolescència de conceptes, objectes i costums i, cada tants anys, quan ens aturem a passar llista, ens adonem que hem protagonitzat o hem estat testimonis de canvis sociològics, demogràfics, econòmics, laborals... Per dir-ho amb un exemple ben gràfic, hem passat del metro que obligava a canviar d'andana a l'estació de Paral·lel si volíem continuar el trajecte (la línia 3 estava separada en dos trams independents!) al metro que funciona de forma ininterrompuda la nit dels dissabtes. Darrere hi ha un canvi substancial en la manera de viure des dels serveis públics fins al lleure.

Vull dir amb això que la ciutat sempre és reflex d'una manera de viure. Com si fos un mirall de nosaltres mateixos, tal com vivim, tal fem la ciutat. De vegades veiem (o pensem) la ciutat com una estructura molt feta, pètria, impermeable als canvis, i resulta que és tot el contrari: un teixit mal-leable que s'acomoda a realitats, costums, usos i desitjos dels ciutadans. Quan diem que entre tots fem la ciutat no estem fent una frase feliç, sinó descrivint exactament el procés pel qual la ciutat es configura. Canvien els temps, canvien les relacions entre ciutadans, canvia la visió del món, canvia el treball i el lleure, i canvia indefectiblement la ciutat. L'antic territori industrial del Poblenou és avui el 22@, les fàbriques són centres de cultura, molts

embalums obsolets han deixat pas a parcs i espais públics, els cotxes han desaparegut de la majoria de carrers de Ciutat Vella, teixits urbans desgastats es renoven millorant les seves prestacions... Han canviat els conceptes des dels quals pensem la ciutat, han canviat les necessitats dels ciutadans. Ha canviat també la qualitat dels serveis que avui la ciutat ofereix.

Diuen els experts que la vella taxonomia que dividia la ciutat verticalment –els de dalt i els de baix– ha quedat sobrepasada, que avui, arreu del món, la divisió que amenaça a dibuixar-se és una traça horitzontal: els de dins i els de fora. Aquest “dins” té diferents lectures: el sistema, l'èxit, la vida

Gabriel Pernau

La Ribera és un dels barris que més canvis socials, econòmics i físics ha viscut als últims anys. A la imatge, el recinte del Born. A la pàgina anterior, el taller de gravats i estampació La Cueva de Graphos, un dels establiments de creació recent.

integrada, la societat convencional... Que vol dir que “fora” hi hauria els exclosos, els rebotats, els discriminats per origen o per procedència, aquells que no encaixen, els qui voluntàriament se n'aparten. És una divisió cruel i inútil, contrària a una concepció solidària i eficaç. La ciutat té els mecanismes per incorporar tothom! És així com creix, com es fa gran –parlo de Barcelona–, sumant més i millors serveis, sent més inclusiva, sent més generosa. La cohesió social que busquem és el resultat de no deixar ningú fora, perquè tothom té alguna cosa a aportar a la vida ciutadana. Hem de pensar la ciutat com l'espai compartit per tothom i admetre que aquest “tothom” és avui més heterogeni, més complex i més exigent. La societat de l'era global és diferent de les societats tradicionals de fa quatre dies.

Avui tenim una societat en mutació, per la presència constant del món sencer a través de la immigració o el turisme, per les exigències de la nova economia, per la globalització de la informació. Sóc conscient que aquesta realitat gravita sobre uns ciutadans (nosaltres) que no hem canviat tant com això. I es fa present en una ciutat (la nostra) que continua tenint la seva textura, els seus barris, els seus itineraris de sempre. Són, de fet, capes superposades. I les administracions hem de fer esforços –d'imaginació i de pressupost– per atendre aquest tall entre les exigències de la nova societat i les “velles” necessitats (o desitjos) de la nostra gent. La difícil conciliació entre vida laboral i vida familiar és un exemple d'aquest triangle, en què l'administració és el vèrtex que ha d'aportar les solucions concretes en forma d'equipaments, serveis i, si convé, pedagogia. Els serveis a les famílies són un requeriment ben actual, que prové de la incorporació de la dona al mercat de treball, que alhora és un dels indicadors del progrés de la societat, per la quota de llibertat i de realització personal que comporta. No és això, també, una manera de modificar la ciutat? No és un exemple de la complexitat que guarda cada aspecte de la vida quotidiana?

Aquestes reflexions me les suggereix el tema del dossier monogràfic d'aquest número de Barcelona Metròpolis. Hi posem la mirada sobre la transformació física, humana, social i comercial d'alguns barris concrets de Barcelona, els quals concentren, en diferent proporció, tres dels fenòmens que s'han produït a la ciutat en els últims anys: la immigració, el turisme i l'encaix del jovent en la vida urbana, amb la seva extraversió pel que fa al lleure, el consum i la cultura. Són fenòmens que han deixat petja en la pell de la ciutat. Barcelona s'ha fet multicultural, cosmopolita, dinàmica i universal, perquè a la nostra manera interpretem

Albert Armengol

“És menys ‘nostra’, la ciutat que canvia? O és, simplement, una ciutat més ‘interessant’? Podem trobar un equilibri entre la gent que continua fent la seva vida i la que imposa nous costums?”

fenòmens que el món occidental comparteix. I aquesta transformació ha tingut lloc en alguns dels barris més treballats pels processos de rehabilitació urbana que ha viscut la ciutat en les últimes dècades. O sobre barris, com és el cas de Gràcia, avui epicentre del lleure jove, interpenetrat per una densa xarxa de vida associativa, d'arrelament, de personalitat intransferible.

És menys *nostra*, la ciutat que canvia? O és, simplement, una ciutat més *interessant*? S'exclouen aquests dos conceptes? Podem trobar un equilibri entre la gent que continua vivint la seva vida i la que imposa nous costums? El procés és interessantíssim, perquè al capdavant estem parlant de convivència, i la convivència és la matèria primera de la ciutat. Quan diem que la ciutat és per a tothom, diem que tothom hi ha de trobar el seu espai, i conjuminar això és una filigrana altament complexa que funciona per la suma de la sensatesa de la gent i l'arbitratge de l'administració. Per una dinàmica un xic perversa, una part de la societat interpreta que són els grups que aporten nous costums els qui han d'obrir-se pas, o així ho exigeixen. La realitat és que la vida tradicional també necessita “el seu espai”: la traça urbana d'una manera entranyable de viure que ha de ser compatible amb la novetat. És feina de l'administració trobar aquest equilibri, indagar en aquesta fascinant superposició d'ahir i de demà. Cal establir un marc que faci possible l'ús compartit de l'espai públic, dels carrers, en definitiva de la ciutat. Un marc *ecològic*, on res no s'extingeixi per un excés de pressió exògena, sinó pel lent procés d'esgotament d'usos i costums llaurats pel temps. La convivència és avui més complexa, però ens brinda més i millors oportunitats. La ciutat abasta més coses i més camins. Barcelona ja no és la ciutat de quan érem petits, però en fer-nos grans n'hem sortit guanyant.

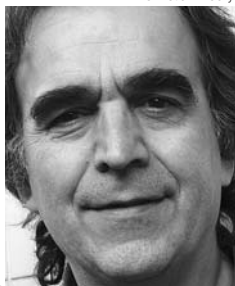
Barcelona està experimentant durant els últims anys un procés de transformació social d'un abast molt més ampli, ràpid i profund del que hagi experimentat mai abans. Nous col·lectius humans, noves ocupacions i oficis, nous estils de vida sorgeixen al costat dels ja arrelats en un procés no exempt de dificultats i contradiccions. Barcelona, Metròpolis Mediterrània aspira a oferir en aquest Quadern Central elements per a la reflexió entorn d'aquest procés amb un treball periodístic sobre tres àrees urbanes on aquests canvis s'estan produint d'una manera més radical i visible, precisament pel contrast tan evident amb les seves característiques de tan sols algunes dècades enrere: el Raval i el Gòtic sud, la Ribera i Gràcia. Són quatre barris que han viscut un sorgiment d'activitats econòmiques diverses, principalment vinculades al món de la cultura i el lleure, de la mà de professionals i artesans arribats als últims anys d'altres indrets de la ciutat, de l'estranger o del mateix país, com també dels fills i néts dels habitants tradicionals que han pogut i sabut adaptar-se.

A manera d'introducció, un article del professor Joan Subirats, director de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona, analitza els fonaments d'aquest procés i avança propostes per a la seva gestió, que en opinió seva només es pot basar en la governança pluralista i participativa.

Nous ciutadans, nova ciutat

Canvis a la ciutat. Barcelona a la cruïlla

Christian Maury

TEXT

Joan Subirats

Institut de Govern i Polítiques
Públiques

INFOGRAFIA

La Cuina Gràfica

● Robert Hughes, al pregó de les festes de la Mercè 2000, va dir que la ciutat és “la condensació més intensa de cultura que la humanitat ha conegut”. En un dels seus nombrosos textos sobre la ciutat, Richard Sennet afirmava: “Les ciutats poden estar mal gestionades, patir molts delictes, ser brutes o decadents. Malgrat això, molta gent pensa que fins i tot val la pena viure en la pitjor ciutat imaginable. Per què? Perquè les ciutats tenen la capacitat de fer-nos sentir molt més complexos com a éssers humans”. La ciutat és relació, és diversitat, és aprendre a conviure amb el que és diferent de tu. L’homogeneïtat ensopeix, la diversitat estimula i expandeix la imaginació, i la ciutat és diversitat. Per tant, la ciutat permet que convisquin moltes més identitats, que existeixi molta més riquesa de pertinences. La sensació de viure en comunitat, però alhora ser un estrany quan vols, d’evitar que t’etiquetin i t’identifiquin arbitràriament, atorga a la ciutat tota la seva fascinació i atractiu. El problema és que aquesta mateixa diversitat, heterogeneïtat, pot provocar desassossec, inquietud. Emmanuel Levinas parla de la ciutat com un espai en què és possible que es doni el “veïnat dels estranys”, i d’aquesta manera probablement expressa la barreja desitjable de comunitat i societat que tota ciutat hauria de contenir per evitar tant la intolerància de les identitats excloents com l’estranyesa o fredor d’una convivència sense llaços. Xavier Rubert deia: “La ciutat d’on va sorgir la idea d’urbanitat es caracteritza per un equilibri no gaire fàcil de mantenir entre diversos elements: entre concepció i anonimat, entre especialitat i identitat, entre espai i temps, entre forma i memòria, entre reconeixement i distància”. La “ciutat”, en aquest sentit, hauria de ser prou gran i prou limitada per evitar que la gent et *conegui*, però prou petita i recognoscible per permetre que et *reconeguin*.

Ulrich Beck, recollint una idea de Kandinsky, parla de tres tipus de ciutats: les *ciutats-ni*, les *ciutats-o* i les *ciutats-i*. El paràmetre bàsic que Beck fa servir per proposar la seva tipologia és el grau d’acceptació de la diversitat, de l’heterogeneïtat urbana. La *ciutat-ni* seria aquella en què no s’admet ni tan

Enrique Marco

sols la presència allunyada d'aquells els quals hom considera distints, perillosos o inquietants, cercant l'especialització urbana. La *ciutat-o* seria aquella que tendeix a segmentar la ciutat per capes socials i estils de vida, evitant barreges considerades "inconvenients". La *ciutat-i* seria la ciutat inclusiva, que admet i facilita la barreja, el caos creatiu, acceptant el conflicte com a font d'innovació i cercant marcs de convivència que encarrilin i permetin compartir. L'aparent simplicitat de la proposta tipològica apunta, però, a situacions i problemes cada dia més evidents a les nostres realitats urbanes, així com a la necessitat de comptar amb un projecte de ciutat que aclareixi o indiqui cap a quina realitat es pretén dirigir l'allau de projectes i de propostes que cada dia afloren al seu si.

A partir de tots aquests elements, creiem que molt probablement en el futur les diferències entre ciutats es fonamentaran cada vegada més en l'existència o no d'un projecte de futur, i en les complicitats que aconseguixi generar aquest projecte en el conjunt de la ciutadania. La nostra hipòtesi és que cada vegada quedarà menys espai autònom per a projectes que no expressin una certa visió política. I això vol dir debatre sobre valors, definir-se sobre els models de consum, sobre el grau d'inclusió social a què es vol arribar o el grau d'exclusió que s'està disposat a assumir, o arribar a compromisos sobre com decidir els grans temes (com el de la sostenibilitat) al si de la comunitat local

i en relació amb la posició d'aquesta comunitat en el món. Les comunitats locals que no tinguin capacitat per debatre i decidir sobre el seu futur i els grans temes de la convivència col·lectiva, veuran com el mercat i altres agents decideixen per elles. I aleshores pot ser que l'espai públic acabi sent una cosa residual, i els interessos col·lectius una realitat subjecta estrictament a les pressions dels més forts.

Com encaixen totes aquestes reflexions de caràcter general amb el cas de Barcelona? Els grans interrogants que s'obren a Barcelona probablement són els mateixos que s'obren en moltes altres grans ciutats del món. La ciutat ha fet un canvi enorme en molt pocs anys. Canvia la ciutat perquè canvia la gent que hi viu. La gent que viu a Barcelona avui dia és molt més heterogènia de la que hi vivia fa uns anys. El nombre de persones nascudes fora de la ciutat, fora de Catalunya o d'Espanya ha augmentat moltíssim. Més d'un deu per cent dels barcelonins entrarien en l'apartat d'"estrangers". Molts són immigrants que busquen noves oportunitats de treball, que troben en la construcció, en l'hoteleria, en els serveis d'atenció a nens i a persones grans, però també hi ha nous residents que han vingut a estudiar o a cercar nous camins en la seva trajectòria artística o professional. Així mateix, la ciutat acull moltes persones majors de 65 anys, col·lectiu que supera àmpliament el vint per cent dels barcelonins. També sabem que l'únic tipus de llar que augmenta a la ciutat és el que acull

Enrique Marco

Més d'un deu per cent dels barcelonins entraria avui dia en l'apartat dels "estrangers", molts d'ells immigrants a la recerca de noves oportunitats de treball (pàgina següent). Al costat d'aquestes línies, parc públic a l'àrea del Fòrum.
A la pàgina anterior, turisme al Maremàgnum. Les xifres de visitants han arribat a nivells que no s'havien vist mai, amb més de catorze milions de pernотacions anuals.

una o dues persones; els altres tipus de llars, amb tres o més persones, han anat decreixent. Les xifres de visitants o turistes han assolit nivells mai vistos, amb més de catorze milions de pernотacions al centenar d'hotels que han proliferat a la ciutat. Els preus dels habitatges han augmentat d'una forma inusitada, de manera que han arribat a nivells prohibitius per a moltes persones, i s'han generat tensions i pressions immobiliàries absolutament desconegudes. La precarietat laboral, les noves formes de contractació, les jubilacions anticipades, han canviat moltíssim els itineraris de treball de joves i no tan joves. S'han obert molts establiments nous, una bona part dedicats a temes de restauració, turisme i oci, i altres que s'emmarcarien en l'apartat "comerç ètnic". D'altra banda, però, han tancat molts establiments tradicionals. Molts barcelonins han marxat a la conurbació metropolitana o a les ciutats de la corona metropolitana, buscant unes condicions de vida millor o simplement un lloc on viure i al qual poden accedir. I tot això ha multiplicat les anades i vingudes, amb els consegüents costos i problemes de mobilitat. Els canvis han estat més importants en alguns barris (Raval, Ciutat Vella, Ribera, Gràcia, Poble Sec, etc.), que en d'altres, però tota la ciutat ha anat canviant amb rapidesa.

HETEROGENEÏTAT SENSE PRECEDENTS

El cas és que tenim moltes "Barcelones" en marxa i encavallant-se. Si bé segurament sempre ha estat així, l'heterogeneïtat actual no té precedents. Encara no és possible definir amb precisió quin serà el futur

de la ciutat. Si mirem el que passa a certs carrers, a certes places i eixos, o el que s'esdevé en aquest barri o en aquell altre, tindrem signes i senyals diversos. La visió és complexa perquè la realitat de la ciutat ho és. Hi coexisteixen dinàmiques de mercat que tendeixen a cercar homogeneïtats amb altres espais en què trobem barreges molt intenses i tenses. A la ciutat hi trobem infraestructures culturals potents, espais de forta densitat d'oci nocturn i notable presència de restaurants i bars, que conviuen amb experiències culturals emergents. I tot això sotmès a la pressió de la concentració de turistes a determinades zones i hores, la qual cosa acaba afectant molt més certs sectors socials que no compten amb els recursos adequats per defensar-se d'aquestes transformacions tan ràpides dels seus espais vitals. La ciutat avui dia compta amb millors condicions d'habitabilitat que fa uns anys, però potser presenta més incerteses de les que tenia fa també uns anys. Hi ha barris que expressen més bé que altres aquests interrogants, i fins i tot podríem dir que estan a l'avantguarda de la ciutat, ja que la seva deriva pot marcar el que s'esdevingui en el conjunt. En aquest sentit és important entendre que, com suggeríem abans, la distribució de costos i beneficis d'aquests canvis no és en absolut equitativa ni simètrica. La ciutat es ressent dels seus èxits, de les seves transformacions, en el sentit que hi ha persones que tenen menys recursos (de tota mena) per assumir aquests canvis, per fer-hi front, mentre que d'altres se'n beneficien clarament. El tema no és tampoc nou, però exigeix respostes en el terreny de la política de la ciutat, del seu govern.

Eva Guillaumet

“Els problemes i les expectatives de la gent, en el seu entorn més primari, requereixen solucions concretes i, sobretot, solucions de proximitat. La qualitat de vida dels barcelonins depèn cada vegada més de la capacitat dels governs locals”.

Com afrontar aquests canvis, aquestes tensions? Disposem dels instruments per fer-ho? La situació de canvi accelerat en què ens trobem genera molts dubtes sobre els instruments amb què acostumàvem a operar abans. Més confusió en la utilitat del coneixement pur, més heterogeneïtat en les demandes, més presència d'externalitats o efectes col·laterals en el que fem, o menys recurs a l'autoritat com a alternativa, són algunes de les característiques generals del canvi a Barcelona i en altres ciutats i dels seus efectes en els processos de govern de la ciutat (vegeu figura superior, pàgina següent).

Creiem que avui a Barcelona, com en altres ciutats, la reivindicació de benestar o de qualitat de vida ha deixat de ser una reivindicació global i ha esdevingut una demanda personal i comunitària, articulada al voltant de la vida quotidiana. Els problemes i les expectatives de la gent, en el seu entorn més primari, requereixen solucions concretes i, sobretot, solucions de proximitat. Cada vegada es fa més difícil donar respostes universals i de qualitat a les demandes d'una població menys indiferenciada, més conscient de les seves necessitats específiques, des de lluny. I això provoca que el focus de tensió es traslladi cap a nivells més pròxims al ciutadà. En aquest context, la qualitat de vida dels barcelonins depèn cada vegada més de la capacitat dels governs locals, que assumeixen una nova dimensió com a distribuïdors de benestar comunitari, i el benestar, en lloc de concebre's com una seguretat en el manteniment dels drets socials per a tota la població –com abans– (universalisme-redistribució), s'entén com una nova forma de veure les relacions socials de manera integradora i solidària (particularisme-participació). Així, doncs, sorgeixen noves necessitats, noves demandes que cada vegada són més difícils de satisfer des d'àmbits de govern no locals. Però, per fer-hi front, és indispensable haver construït o ser capaç de construir un cert projecte de ciutat, ja que sempre hi ha l'opció de deixar-se portar i que altres decideixin per tu.

Barcelona és i serà una ciutat cada vegada més complexa. Com ja hem assenyalat esquemàticament, a la ciutat es diversifiquen les estructures socials, laborals, familiars, demogràfiques i etnicoculturals; es diversifiquen, també, els valors, les pautes culturals, les identitats i les formes d'acció col·lectiva. Així mateix, la complexitat urbana s'ha de projectar cap a la mateixa forma de governar, cap al procés d'elaboració de les polítiques. I en aquesta perspectiva el model emergent és el de la governança pluralista i participativa.

Barcelona ha de plantejar-se com avançar cap a un sistema en què la ciutat comparteixi amb la resta de nivells de govern i d'administració, i amb la mateixa ciutadania, definicions de problemes i de polítiques sobre agendes temàtiques cada vegada més àmplies. Les ciutats que vulguin comptar, que pretenguin jugar un paper autònom, hauran

“Hem d’adoptar maneres d’entendre el govern de la ciutat i dels barris molt més pròximes a les persones, cercant complicitats i protagonismes plurals. Les diverses ‘Barcelones’ han d’afrontar el seu futur amb la gent. El conflicte és enriquidor, però cal articular-lo”.

d’acceptar aquestes contínues confluències interdependents (vegeu el quadre central).

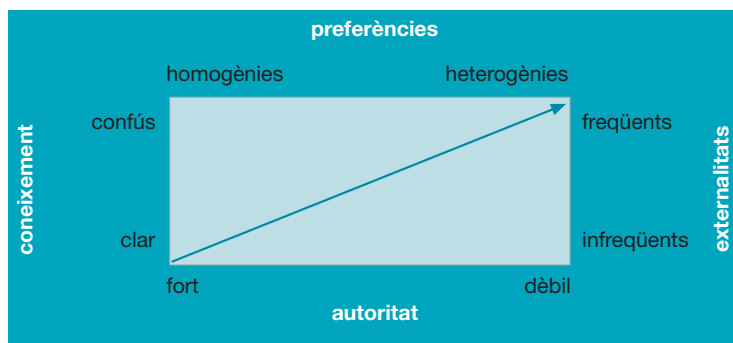
Hem d’anar abandonant concepcions molt marcades per lògiques tecnocràticament i estrictament formal-representatives per adoptar maneres d’entendre el govern de la ciutat i dels seus barris molt més pròximes a les persones, cercant complicitats i protagonismes plurals. Les diverses “Barcelones” han d’afrontar el seu futur amb la gent, configurant una ciutat amb espais públics assumits col·lectivament, entenent que el conflicte és inevitable i enriquidor, però que cal trobar formes d’articular-lo i cercar-hi sortides col·lectives i compartides.

Cada vegada més, en l’àmbit de les polítiques locals, els temes de ciutadania, entesos com a vincle general d’unió i d’articulació de les polítiques locals més assentades i consolidades, seran més importants. I en aquesta concepció de ciutadania hi incloem aspectes tan diversos com la participació, la cultura, la informació, les tecnologies de la informació i la comunicació, el capital social, etc. Barcelona té encara elements per fer front a aquests reptes des de les seves potencialitats i des del seu teixit social. Però el rol del municipi en la construcció de nous objectius col·lectius pot ser determinant per evitar fragmentacions i submissió a projectes aliens.

Sense una concepció global i prou compartida del que volem com a comunitat o conjunt de comunitats, difícilment podrem evitar que les diferents polítiques (urbanístiques, de desenvolupament econòmic, de serveis personals, o la política més transversal de sostenibilitat) vagin cadascuna pel seu costat. L’important és combinar les perspectives territorials, econòmiques i socials (vegeu la figura inferior), treballant amb les seves tensions i les seves interrelacions.

Si davant de l’heterogeneïtat i les diversitats de tota mena, reivindicuem més civisme, més compromís ciutadà amb la vida col·lectiva, amb la ciutat com a patrimoni comú, haurem d’estendre ponts, afavorir llaços, desenvolupar vincles entre els qui conviuen en aquestes places i carrers. Però sense oblidar, al mateix temps, que la ciutat atreu per la capacitat de contenir una gran quantitat d’oportunitats i recursos i de permetre alhora un nivell d’anonimat i de diferència notable. No crec que una ciutat amb una qualitat de vida alta i amb molta implicació ciutadana i complicitat amb el pols urbà exigeixi alhora un fort nivell d’homogeneïtat social, cultural i ideològic. Si el reforçament de la comunitat requereix la postergació del reconeixement de la diferència, no hi guanyarem gens amb el tracte. Hauríem d’anar reconeixent les noves formes de relació social que es van gestant i els nous espais que cadascuna d’elles desenvolupa. I afrontar tot això admetent que l’antagonisme i la diferència són inevitables. No podem tancar la vida democràtica en l’ordre institucional previst i canalitzat per a societats molt menys complexes que les actuals.

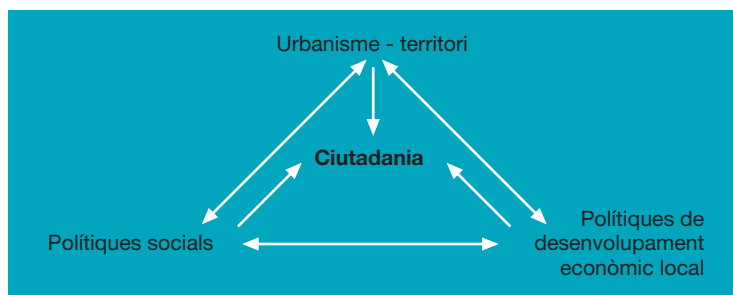
► **Noves dificultats de govern**

► **Diverses etapes i diverses maneres d’entendre la relació entre poders públics i societat**

	Sistema antic	Legalitat democràtica	Cap a nous models de relació (gov. relacional)
Característiques del sistema de govern	Centralització jeràrquica	Representació democràtica	Participació en la governació
Relacions entre gent i polítiques	Polítiques sense la gent	Polítiques per a la gent	Polítiques amb la gent
Èmfasi en la participació	No preocupació per la participació	De la participació genèrica a la informació Participació i eficiència no coincideixen mai	Aprendre participant Moltes vegades, més participació també vol dir més eficiència
Tipus de poder	Qui mana, mana Interessos generals definits autoritàriament	Qui mana, explica Interessos generals definits legalment	Qui mana? Interessos generals construïts col·lectivament
Concepció de l’espai públic	No idea d’espai públic Patrimonialització privada	Espai públic com a responsabilitat dels poders públics	Espai públic com a responsabilitat col·lectiva

► **El triangle de les polítiques locals i el rol central de la ciutadania**

El Raval i el Gòtic sud, un territori de creació

Christian Maury

TEXT
Leticia Blanco

FOTOS
Helena Encinas

El Raval és un laboratori cultural, un territori de creació, un espai on un procés tan delicat com el canvi social avança sense entrebancs. Per a molts, és el barri més divers de Barcelona i, per extensió, de Catalunya. Un barri que només ara comença a cicatritzar les seves ferides, a acostumar-se a les dràstiques intervencions de què ha estat objecte en els últims anys. Només des de l'any 1980 fins al 2002 es van expropiar i enderrocar uns 500 edificis, que van suposar 400.000 metres de sostre edificat, 4.200 habitatges i 800 locals, i 100.000 metres de sòl alliberat, per no parlar de l'onada d'immigrants extracomunitaris de l'any 2000, que està a punt de superar la barreira psicològica del 50% de població estrangera.

Un dels nous ingredients que han transformat el barri des que hi van arribar fa aproximadament una dècada és l'allau d'aquests nouvinguts cosmopolites batejats de mil maneres (els *guay*, els *fashion*, els *guiris*, etc.). Han sorgit altres pors diferents: cap a on es decantarà el barri, cap a un model cultural-comercial, d'immigrants, de moda, d'oci? Aconseguiran conviure-hi els veïns de tota la vida, la comunitat immigrant i aquesta nova generació, que voreja els trenta anys, fascinada per l'efervescència del barri (cal recordar que, com afirma la directora de la Fundació Tot Raval, no és el mateix conviure que cohabitar)? Els lloguers s'estan apujant i es parla molt de l'especulació urbanística, especialment arran de les obres per construir un hotel de cinc estrelles a la Rambla del Raval. A més, molts acusen el perill que la incansable proliferació d'espais destinats a una estranya barreja, típica del Raval, entre oci i cultura fomenti una desertització social que converteixi el Raval en un barri culturalista com Le Marais o en un d'estrictament comercial com el Born.

D'altra banda, l'antiga por que el Raval es tanqui en si mateix i generi unes fronteres que podrien desembocar en més marginalitat i estigmatització (com passa a les HLM franceses) s'esvaeix: avui ningú no dubta que aquests nous habitants moderns i cultes, atrets per l'efervescència d'un barri viu i

sense prejudicis, han arrelat i ja formen part de la seva identitat. Tenen uns trenta anys, han fet estudis superiors i solen fer gala d'un pes econòmic i cultural no excessivament decisiu però que va en augment.

Si el Raval és el terreny on la primera joventut allibera les seves passions creatives i on la barreja de cultures i experiències fa d'aquest període una etapa encara més vibrant, el Gòtic sud, al cor de Ciutat Vella, és el pas següent, un barri on transcorre aquest segon capítol vital que normalment va acompanyat d'èxits professionals, estabilitat, prosperitat econòmica i família.

Ciutat Vella va despertar d'una letargia que l'havia sumit en l'oblit, la prostitució i les drogues fa gairebé dues dècades. La creació de Procivesa (Promoció de Ciutat Vella, l'empresa pública encarregada de recuperar l'esplendor que tenia antigament) i les Olimpíades de l'any 92 van anar oxigenant a poc a poc un barri que s'havia asfixiat a si mateix, tret d'alguns carrers, d'unes quantes artèries vitals a les quals l'oblit no va afectar.

"L'Ajuntament aporta energies per revitalitzar els barris; però, com que ho fa per parts, s'oblida d'alguns. A hores d'ara, es té la sensació

que el Gòtic sud ha estat oblidat", explica l'arquitecta Beth Galí, que fa més de vint anys que treballa i viu al Gòtic. "Totes les atencions i les inversions es destinen al Raval. De vegades, aquests cops sobtats tan forts d'energia econòmica comporten problemes socials, perquè generen tantes expectatives en els inversors que acaben fent fora la gent del barri".

Galí explica que el repte del primer alcalde democràtic que va tenir la ciutat de Barcelona va ser, precisament, "renovar els espais públics com a motor de renovació social". Les reformes van començar en la dècada dels vuitanta a Ciutat Vella: primer van atacar la plaça de la Mercè i han acabat regenerant espais tan mítics com la plaça del Pi o el Moll de la Fusta. Més tard va arribar el torn del Raval, que encara té projectes pendents, com la nova Filmoteca.

Els efectes d'aquestes intervencions no s'han fet esperar. La recuperació urbanística ha comportat una nova autoestima i, cosa encara més important, nous habitants a Ciutat Vella. Si al Raval s'estableixen sobretot primeres emancipacions, estudiants d'Erasmus i joves creatius que de vegades no superen la trentena, al Gòtic sud el perfil de nouvingut (tant de Barcelona com de ciutats europees) puja

d'edat fins a situar-se en la quarantena. Molts, com l'arquitecte Julià Capell, havien estat vinculats familiarment i sentimentalment al barri i són fills de comerciants i botiguers del Gòtic sud que han format, de manera espontània, una generació que ha tornat als orígens, a les seves cases. I amb el seu retorn han inoculat vitalitat i activitat econòmica. Porten als gens el fort esperit comerciant de Ciutat Vella. “De fet, la burgesia ja va començar a abandonar el barri i desplaçar-se cap al nord, on s'estava construint l'Eixample, a mitjan segle XIX. Barcelona sempre ha estat una ciutat de port, d'acollida, on hi ha molta gent de pas, i això es notava més a Ciutat Vella que en cap altre zona. Però els pisos es van mantenir en les mateixes mans i des de fa anys es viu el retorn dels fills d'aquella burgesia”, explica la presidenta del FAD.

Perquè, encara que hagi canviat de mans i s'hagi produït l'inevitable relleu generacional, Ciutat Vella continua sent un barri de botigues i petits negocis. Amb més restaurants i bars que abans (les llicències no augmenten des de fa temps, però) per la seva centralitat i amb uns focus de marginalitat que persisteixen a causa de velles dinàmiques que no s'han eradicat, però amb una xarxa de

serveis i de comerç eficaç i una nova generació d'emprenedors que ja en formen part.

“El problema de l'Administració és que no entén de grisos, només hi ha blanc i negre. Està molt bé invertir, o fer normatives, però cada cas és especial. Després de les grans intervencions públiques, cal intervenir a menor escala per crear un teixit adequat; ara fa falta feina de trama. Una vegada situats, cal actuar més localment”, comenta Galí, referint-se tant al Raval com a la part del sud del Gòtic. I adverteix: “És molt difícil arribar a assumir el grau de prestigi que té Barcelona a nivell internacional, però és molt fàcil perdre'l. Comencen a arribar algunes veus que parlen que Barcelona es limita a la festa. S'ha passat de tres a onze milions de pernoctacions en poc de temps, i Ciutat Vella rep aquest impacte majoritàriament. Però continua tenint vida de barri; una mica amagada, però en té. Ara bé, necessita que li prestin més atenció”.

I el "Xino" va esdevenir Raval

El barri viu la seva profunda transformació sense nostàlgia

El Raval ha deixat de ser un racó semiamagat i oblidat al qual mig Barcelona anava a fer el bandarra i ha esdevingut una destinació *chic* i cosmopolita que sedueix la modernitat catalana i europea. El Raval ja no és el "Xino": li han canviat el nom i la cara. No és el reducte canalla que retratava Nazario a l'*Anarcoma*. Ara és un territori efervescent recomanat a guies com *Time Out* i l'escenari ideal (calculadament caòtic) on se situen ficcions com *Una casa de bojos*.

Causa i conseqüència al mateix temps d'això és una generació de joves que ha fet seu el barri, insuflant-li energia i esborrant empremtes d'un passat que, sense cap mena de dubte, va ser pitjor: no hi ha pas nostàlgia en el procés de transformació del Raval. Alhora, s'ha produït un efecte imant entre una joventut sense prejudicis, culta, emprenedora i cansada de la rigidesa d'altres barris que ha trobat en el Raval un territori on abunda la barreja i mana la llibertat; una mena de terra de les oportunitats on dissenyadors, músics, pintors, arquitectes, escriptors i artesans en general han trobat espais per viure i treballar. No són els únics que han caigut encisats: el seu equivalent generacional europeu envaeix els carrers del Raval cada any quan arriba el Sonar, a l'estiu.

Cecilia Sörensen ho sap prou bé. Ella és un bon exemple d'aquest nou teixit social batejat de mil maneres: els *pijos*, els *fashion*, els *guay*, els cosmopolites, els *guiris*, etc. Aquesta finlandesa va arribar a Barcelona fa anys amb les seves propostes de moda delicades, de línies netes i teixits naturals. Avui regenta Comité, una petita botiga al carrer del Notariat.

El Raval va encisar Sörensen des del primer dia. El seu olfacte no va fallar: el barri s'ha omplert de botigues de moda amb peces exclusives. L'estabilitat de Comité ha oxigenat el carrer del Notariat, on han

anat obrint més botigues de disseny. "L'hivern de 2001-2002 buscava un local pel Born, la zona alta del Raval i el carrer d'Avinyó. Els traspessos fa quatre anys ja eren impossibles al Born, així que ara ni me'ls puc imaginar... I, per sort, ens vam decidir pel Raval, perquè, per a mi, és la zona que té més ànima. Sempre està en moviment. El Born ara em sembla una mica llunyà i estancat. Crec que tot i la tendència a instal·lar bars, restaurants i hotels cada vegada més luxosos, l'ambient de carrer manté encara una certa vitalitat".

Respecte de l'escalada de preus, la Cecilia ho té clar: "No té sentit; els lloguers ara són tan cars a Barcelona com a la millor zona de París. I ni els sous ni el poder adquisitiu són més alts aquí. Si obrís una altra botiga, escolliria París en comptes d'enfrontar-me als lloguers d'aquí". Encara que no tot són queixes: "El barri ha millorat molt pel que fa a seguretat i neteja, i cada vegada s'obren més locals interessants. El turisme s'està tornant més selectiu i no té res a veure amb el tipus de turista de la Rambla de Canaletes".

De cara al futur, la Cecilia aposta per mantenir l'equilibri actual entre barri cultural i barri comercial, una mica turístic i emblema de la diversitat, encara que els factors perquè això succeeixi no estan a les mans dels seus protagonistes, els veïns, sinó de les immobiliàries: "Espero que els preus no s'apugin excessivament; és important que al barri puguin persistir tots els comerços independents i que no sigui mai envaït pel monopoli de l'imperi Inditex i cadenes grans, com en altres zones. El Raval ha estat tan malament abans que tots els canvis són per millorar. Cada vegada és més net, segur i bonic. Ara cal vigilar que no esdevingui un parc temàtic intercultural".

Aquesta por a la *gentrificació*, a l'expulsió dels habitants tradicionals i que siguin substituïts per residents econòmicament més potents,

Albert Armengol

Peret, dibuixant

"Veig el reflex d'una societat completament infantilitzada"

Peret es queixa. De tot. El Raval d'ara no el convenç i troba a faltar el barri on va néixer, els carrers on va jugar de petit i les converses familiars amb els veïns d'aleshores. Per a aquest dibuixant que ha il·lustrat innumerables pàgines de suplementos d'*El Mundo*, *El País* i *La Vanguardia* al llarg de la seva carrera amb el seu inimitable i irònic punt de vista, el Raval ja no és el que era. Rere aquest pessimisme s'hi albira decepció. Cap solució?

Quina és la perspectiva d'algú que ha viscut sempre al Raval?

El barri abans tenia molt d'atractiu, després es va degradar. I m'entristeix dir que d'aquest atractiu en queda ben poca cosa. És una llàstima que els comerços de tota la vida, com moltes botigues de

queviures, hagin hagut de tancar. M'atreveria a dir que al Raval, durant la meua infància, que va transcórrer en ple franquisme, s'hi feia vida de poble. Els veïns es coneixien, els nens jugàvem als carrers, fins i tot a la Rambla...

Ha canviat tant en tan poc temps?

Me'n vaig haver d'anar del pis on havia viscut tota la vida a un altre al carrer del Carme. Després de viure-hi durant més de cinc anys els veïns ni em saluden. A mi em sembla perfecte que amb tot l'auge de les companyies aèries *low cost* es pugui viatjar molt més i que el turisme s'hagi democratitzat, però el Raval d'avui és, segons el meu parer, una baralla contínua. Què fan aquests nens de trenta anys tot el dia pujats damunt d'un *skate* fent soroll? De vega-

Una nova generació de joves han fet seu el Raval, insuflant-li energia i esborrant progressivament les empremtes del passat. A la fotografia, Comité, una petita botiga de moda del carrer del Notariat, l'estabilitat de la qual ha donat peu a la creació de diversos establiments similars a la zona.

des em fa la sensació que el barri s'està construint per a ells i per als *guiris*, que no s'integren. Vénen aquí perquè els resulta més barat. Mira, la Rambla abans era un dels meus carrers favorits, i ara evito passejar-hi. La nova Barcelona *fashion* ha fet malbé molt del que hi havia abans.

S'han comès tants errors?

Per començar, no s'hi ha fet una política d'immigració clara. I després hi ha el *mobbing*, és clar: han fet fora la gent gran de casa seva de la pitjor manera. L'especulació ha disparat els preus, tot costa 300 vegades més que abans. El meu despatx, que era una antiga fàbrica, aquí al carrer de Guifré, ara no podria comprar-lo ni somiant-ho. Recordo que fa uns anys van convocar diversos veïns del barri a una reunió al CCCB per parlar de l'assumpte. Quan vaig arribar hi vaig trobar agents immobiliaris. Com pots fer una reunió sobre el futur del barri i els seus problemes amb constructors presents! La primera avançada ja ha reformat l'Hotel 1888, i al costat fa poc que s'hi ha instal·lat el grup Tragaluz. Suma-hi

els Starbucks i la botiga de Custo i tens la transformació servida.

Però el fet que aquestes firmes vulguin establir-se en un barri antigament tan degradat té un efecte positiu, no?

Crec que la gent no s'adona de l'efecte crida tan gran que exerceix la ciutat. Barcelona està increïblement ben posicionada a l'exterior. I això fa que s'estigui convertint en una mena de parc temàtic que encareix les coses, sobretot per a qui hi ha viscut tota la vida. I aquesta *parcematització* és irreal. Pots establir una relació cordial amb carnisseres filipines, magribins o hindús, però, siguem sincers, ni tan sols entre ells es comuniquen gaire. La immigració és inevitable, Europa la necessita, però cal anar amb compte perquè no es formin guetos. Quan era jove, a la dècada dels setanta, vaig viure durant set anys al barri de Le Marais, a París. Allò era un gueto: tot ple de galeristes, antiquaris..., gent que va fer seu el barri però que no s'hi ha integrat mai. A Barcelona li està passant el mateix: el 70% de la gent que va a la

Boqueria són turistes. Ja ho va advertir Montalbán en l'era Maragall pre-Jocs Olímpics. Què hem aconseguit? Que la zona del Fòrum sembli Txernòbil, completament deshabitada?

Quines mesures prendria si pogués introduir canvis al barri?

En primer lloc, posar fre al preu del metre quadrat. Crec que ha d'existir la figura de l'àrbitre. I faria alguna cosa per evitar aquest clima de festa contínua: els grafiters, els *skaters*...; de vegades miro al meu voltant i veig una societat completament infantilitzada. Respecte dels nous blocs de pisos que s'estan construint, demanaria menys cases i més llars: un tipus de construcció més amable, de qualitat. El caos i l'entropia van en augment.

María José Talens, de la galeria Artists Love Barcelona, tem que al Raval es repeteixi el fenomen d'expulsió dels habitants tradicionals i la seva substitució per residents més potents econòmicament. Aquesta galeria és un dels nombrosos espais artístics sorgits al voltant del Macba i el CCCB.

A la pàgina següent, la pionera Galeria dels Àngels, inaugurada el 1995, abans de la gran escalada de preus al mercat immobiliari.

que té precedents en barris comercials-culturals com el parisenc Le Marais o, sense anar més lluny, el Born, és compartit per María José Talens (33 anys), de la galeria Artists Love Barcelona, situada al carrer de Ferlandina: “Residencialment, Barcelona segueix la mateixa tendència urbanística que París, Londres i Nova York, que és d’instal·lar els negocis al centre i empènyer les classes obreres cap enfora. Nosaltres només fa un any que som al carrer de Ferlandina, però el Raval en general ha canviat, hi ha menys gent que es pot permetre el luxe de viure i treballar al centre. També crec que veurem un altre canvi important quan s’acabi de construir l’hotel de cinc estrelles a la Rambla del Raval”.

Artists Love Barcelona és un col·lectiu d’artistes plàstics que han creat al centre de Barcelona un estudi-galeria on organitzen conferències, rutes artístiques per la ciutat i cursos de pintura, dibuix i fotografia. També compleix les funcions de galeria d’art: és un més de la llarga llista d’espais artístics que han sorgit al voltant del *cluster* cultural format pel Macba, el CCCB i el FAD: “El Raval (i el carrer de Ferlandina en particular) respira una dinàmica de creativitat. Hi ha una concentració molt forta de tallers, llocs d’exposició, col·lectius i comerços semialternatius que contribueixen de manera positiva a l’àmbit cultural”. I aquest clima d’efervescència retroalimenta la zona: “El públic (a excepció dels turistes) que ve és cons-

Albert Armengol

Núria Paricio, directora de Tot Raval

“El barri és com un nen petit que cal acompanyar perquè no caigui”

Núria Paricio ha viscut i treballat sempre al Raval. Dirigeix la Fundació Tot Raval des que es va crear, fa cinc anys, quan va sorgir com a resposta al profund procés de canvi pel qual passava aleshores. Davant la radical transformació dels aspectes més quotidians, Tot Raval es va erigir com a plataforma que fa d’interlocutora no solament entre les diferents comunitats de veïns, sinó també entre aquestes i l’Administració. Així mateix, potencia els aspectes més econòmics, creant ponts entre el sector públic i el privat.

L’enorme efervescència del barri atreu molts joves. Com definiria aquests nous nadius?

És un barri amb un atractiu indubtable, extremadament apassionant: només baixar al carrer, sembla que

t’arrossegi un riu de sensacions, olors, sons... La seva vitalitat no té comparació en tota la ciutat. Potser per això, a més dels habitants de tota la vida i la comunitat immigrant, el Raval atreu un perfil determinat de veí jove, format, amb un nivell cultural mitjà/alt a la recerca d’oportunitats (catalans, espanyols i també molts europeus). Dins aquest sac podríem ficar els estudiants Erasmus, les primeres emancipacions i les professions liberals, com dissenyadors gràfics, de moda, arquitectes, etc.

Però, realment, arrenen?

El Raval no atreu, de moment, el que en podríem dir famílies normals. La majoria se’n van en el moment que arriben els fills. Per què? El sistema educatiu català fa possible que cada nen nou que arriba es pugui incorporar en qualsevol moment del curs

cient de la barreja que conforma el Raval; es tracta de gent que busca llocs i esdeveniments una mica més avantguardistes”.

“JO RAVALEJO, TU RAVALEGES”

En parlar del Raval tothom té al cap la campanya d’imatge institucional amb el lema “Ravaleja!”, que, per primera vegada, expressava una mena d’orgull de barri. Però, a qui va dirigida aquesta campanya? I, sobretot, qui és l’emissor simbòlic? Els veïns, els comerciants, l’Ajuntament? Com sempre, els interessos i les motivacions varien. Al llibre *El Raval. Un espai al marge*, Ferran Aisa i Mei Vidal recullen el testimoni d’una veïna que al març de 2001 escrivia a *Masala*: “La

rambla del Raval pot ser una metàfora per descobrir, d’una banda, quins interessos polítics i econòmics l’han construït i, d’una altra, què vol fer la gent del barri amb l’espai públic que els correspon. En definitiva, es tracta de plantejar si el que es vol és ‘ramblejar’ el Raval i convertir-lo en un espai de postmodernitat al so de les últimes tendències europees, o bé ‘ravalejar la Rambla’, considerant primordial el procés de la diversitat humana que una ciutat conté i que només per això és ciutat i no solament arquitectura”.

Aquest perill de *turistització* o *parcematització* no és exclusiu del barri: passa a tot Barcelona. Segons Quico Peinado, de la Galeria dels Àngels, “lamentablement, el barri continua sent un lloc més valo-

escolar a les classes. És el que s’anomena matrícula viva. I com que hi ha una descompensació a les escoles públiques del barri (el 80% dels alumnes són immigrants), la qualitat de l’ensenyament disminueix. L’oferta de guarderies és òptima, però quan arriba l’ensenyament primari, molts pares opten per sortir i matricular els fills en altres escoles. El fracàs escolar és una de les conseqüències de tot això. Així doncs, el Raval no es veu com un lloc òptim per establir la família, encara que compta amb totes les prestacions i serveis de què pot disposar qualsevol altre barri barceloní.

La bretxa entre la part nord i la part sud continua marcant diferències. Com es pot superar?

Sí, aquesta esquerda continua sent molt important i, definitivament, és una de les assignatures pendents. Ara mateix hi ha una diferència de cinc anys pel que fa a esperança de vida entre el nord i el sud, per exemple. Sens dubte, l’aparició del *cluster* cultural format pel CCCB, el Macba i el FAD a la plaça dels

Àngels ha estat determinant per a l’oxigenació de la zona nord. Esperem que el nou conservatori del Liceu i la nova Filmoteca tinguin un efecte semblant a la zona sud, que continua tenint al final de la Rambla del Raval una frontera. Per això, des de la fundació reivindicuem la diversitat d’usos. Cal garantir que hi ha lloc per a tots: per als immigrants, per als hotels de cinc estrelles, per a les botigues de proximitat, els *skaters*, els *guay* i els veïns de tota la vida.

Com veu el futur?

Esperançaor. Cal deixar que les coses segueixin el seu ritme. No hem d’oblidar que els moviments i les transformacions que ha experimentat el Raval han estat molt dràstics: s’han reformat 2.000 habitatges i les obres de la Rambla del Raval van suposar la demolició de cinc illes, els inquilins de les quals han estat reallotjats. I això és només una petita part. El Raval és com un nen petit, el qual cal acompanyar per si, de sobte, cau; està constantment en perill. Cal vigilar-lo permanentment, perquè el seu equilibri encara és una mica precari. Però camina cap al futur. És un barri mixt per

definició: no sols per la comunitat immigrant (estem a punt de traspasar el llindar psicològic del 50% de població estrangera), sinó perquè en un mateix espai hi ha gent de poder adquisitiu alt i baix. De moment, hi ha coexistència, no convivència. Així doncs, aquesta és la meta, la convivència.

El Raval ha deixat de banda en poc de temps la marginalitat i ara ofereix una qualitat de vida que atreu moltes persones. Després un missatge positiu que tots haurien d’escoltar...

Per descomptat. El Raval ha d’ensenyar al món que les coses es poden fer d’una altra manera. És una oportunitat, no un problema. El fenomen de la immigració és una realitat sense marxa enrere: els que han vingut s’hi quedaran per sempre. Però, sobretot, cal considerar que el que passi ara al Raval passarà a la resta de Barcelona d’aquí a uns anys. Totes les onades migratòries han desembarcat aquí per redistribuir-se després. El Raval es pot convertir en un exemple si aconseguim que les coses funcionin bé.

“El Raval concentra públics diversos. Un d’assidu a les activitats culturals, un altre de nocturn i festiu, els turistes i els veïns de sempre. Els barcelonins que hi transiten busquen sobretot cultura i lleure”.

rat pels de fora que per la gent de Barcelona. Encara pesa massa el tradicional tòpic del Raval perillós o conflictiu”. La Galeria dels Àngels va obrir el 1995 i des de llavors el caldo de cultiu de la cultura no ha fet més que augmentar. N’hi ha que parlen de l’eix Joaquim Costa amb Ferlandina com el nou “mini Soho” barceloní: “És una zona en què el públic pot assistir a exposicions, conferències, seminaris, o consultar les llibreries o les botigues de música especialitzades. Hi ha una oferta enorme”.

Com que la Galeria dels Àngels ja fa uns anys que es va instal·lar al barri, els seus amos no pateixen l’escalada de preus com altres que hi acaben d’arribar. Ho tenen pitjor Fátima Ibáñez, Ion Viscarret i Ibai Zabaleta, al capdavant de Miscelânea des de fa tres anys. És un espai cultural que, com indica el seu nom, acull manifestacions artístiques que van des de la pintura fins al cinema. La seva barreja sense traumes de cultura i oci des d’una perspectiva urbana encaixa amb l’esperit del barri.

“Cada vegada és més evident que el ritme de transformació augmenta, es comença a produir un canvi de persones, de negocis... Notem que creix el ritme de rehabilitació d’edificis i l’aparició de negocis cada vegada més ‘bonics’. S’aprecia un canvi físic, i potser

també que cada vegada es va perdent una mica més la identitat tan rica que caracteritza el Raval, amb tot tipus de persones convivint, art als murs, col·lectius de gent que es reunien al carrer...; això va minvant. El barri cada vegada pertany menys a la gent i més a la resta de la ciutat. Són els dos costats del ‘progrés’”.

LES PARETS DEL RAVAL JA NO PARLEN

A Miscelânea preocupa saber quin tipus de barri es vol fer. I una de les seves principals queixes és l’ordenança cívica que va acabar amb uns dels trets més identificadors del Raval: el grafit. “És una llàstima que s’hagi decidit eliminar l’art al carrer, a les parets, que durant tants anys ha enriquit el paisatge visual. Caldria distingir el que és vandalisme del que és una expressió cultural i artística”. No són els únics que ho pensen. Els organitzadors de la macrofira de roba urbana Bread&Butter, que en l’última edició van atreure 80.000 visitants a la ciutat, es van fixar en Barcelona perquè era epítom d’aquesta urbanitat i frescor que ara ha estat prohibida des de les institucions. Malgrat la mutilació artística que ha suposat la prohibició de l’art urbà, el Raval continua sent un dels barris que destil·len més autenticitat i s’ha espavilat per vorejar aquesta prohibició. A Distrito Quinto,

Albert Armengol

Martí Abella, director de Promoció i Comunicació de Foment Ciutat Vella

“S’ha esborrat la imatge de territori perillós”

Martí Abella és un dels personatges clau dins el procés de reforma que han viscut el Raval i tota Ciutat Vella en general. L’instrument executor va ser Procivesa (Promoció Ciutat Vella, S.A.), una empresa que va adoptar la forma de societat anònima per possibilitar la participació de la societat civil en el projecte. Les transformacions de la dècada passada van suposar una intervenció urbanística radical. Després d’un llarg postoperatori, sembla que el barri comença a digerir els nous canvis i a mirar al futur des d’una altra perspectiva. Abella, a més, és un d’aquests nous veïns que van tornar i avui, més que mai, no es penedeix d’aquesta decisió.

Analitzant la història del Raval, el canvi sembla que és una constant, no?

Sí, la renovació humana s’ha repetit sempre. Ja en el segle XIX va haver-hi un procés d’abandonament del barri cap a nous territoris, com l’Eixample. I la història s’ha repetit. La conclusió és que les famílies que tenen capacitat per incidir econòmicament i culturalment

se’n van. Aquest procés ha estat interromput per la reforma urbanística, que ha fet que moltes famílies s’hagin plantejat tornar al Raval i a Ciutat Vella.

Com valora les campanyes de publicitat com la de “Ravalejar”? Mostren un canvi d’actitud respecte del barri?

L’estratègia de comunicació ha estat molt important. Des de l’Ajuntament sempre es va tenir molt clar que els canvis s’havien d’explicar. El Raval es percebia com un territori perillós, fosc, del qual calia desconfiar. Aquesta imatge s’ha esborrat (o, si més no, s’ha intentat), i s’ha insistit en l’enorme riquesa patrimonial del barri, els seus teatres, la seva proximitat al mar.

Com veu el futur?

El Raval del futur depèn sobretot dels nens; ells són la clau i seran els únics que podran canviar els esquemes socials. D’altra banda, el barri acull molts immigrants nous que d’aquí a un temps voldran el seu espai propi.

una galeria d'art regentada per Cristina Bayo, Raf Dauwe i Sonia Bom, acullen molts *street artists* com Sosaku o Lolo que s'han quedat sense parets on pintar. Els tres són arquitectes i tenen el seu despatx al pis de dalt de la sala d'exposicions, al carrer de Ferlandina.

La Cristina i en Raf vivien fins fa poc a l'Eixample (“que és molt avorrit en comparació del Raval”, comenta ella) i han fet el pas: s'han comprat un pis aquí. I quan se'ls demana l'opinió de moltes persones que diuen que en aquest barri no es poden tenir fills, es queden una mica perplexos: “Deu ser un problema dels pares, perquè dels fills no, per descomptat. És fascinant veure com els nens juguen i es diverteixen. Crec que el fet que el barri atregui tants joves com nosaltres diu molt de la nostra generació; som una mica *hippies*. Viure aquí és com viatjar! Encara que penso que no es pot canviar tot de la nit al dia. La universitat, el nou hotel de cinc estrelles...”.

Des de Distrito Quinto han vist com en l'últim any han proliferat, a pocs metres de la seva galeria, molts espais nous, com ara el Horno de la Valenciana, una botiga de verdures amb el seu propi hort, i Papel y Cola, unes noies franceses que es dediquen a l'enquadernació artesanal japonesa. No tot són èxits, és clar: tothom recorda el fracàs d'una botiga de mobles escandinaus que no va arribar a fer l'any. Una de les

raons d'aquell fracàs és que els veïns són inquiets culturalment però poc potents econòmicament: “A Distrito Quinto hi entra molta gent a veure les exposicions, però són pocs els que compren”.

“FASHION” I FALÀFELS

L'èxit de moltes *boutiques* fa pensar que el Raval d'aquí a uns anys serà un altre petit epicentre de la moda barcelonina, si no ho és ja. A l'espai cultural KBB creuen que serà així: “El Raval el 2010 serà més net i més i més *fashion*” –sentència Carolina Olivares, presidenta i coordinadora general de projectes–. “Serà molt més turístic, i estic convençuda que traslladaran tota la cara visiblement poc atractiva cap a un altre lloc. L'allau d'immigració no integrada ha tingut repercussions serioses. I el contrast d'aquesta realitat amb l'aspecte *fashion* és enorme”.

KBB va obrir el maig del 2003 en una antiga fàbrica amb una terrassa amb una perspectiva privilegiada, a Joaquim Costa. Des d'aquesta oficina cultural acullen exposicions d'artistes nacionals i internacionals. En els quatre anys que fa que són al barri han vist una evolució que no sempre els agrada: “Ha canviat molt pel que fa a repressió, vigilància extrema, brutícia i persecució de tota mena. Ara

La sala d'exposicions de Kùltur Büro Barcelona, al carrer de Joaquim Costa. A la pàgina anterior, instal·lació a Distrito Quinto, galeria d'art del carrer de Ferdinandina que acull molts artistes de carrer que s'han quedat sense parets on pintar. A la pàgina següent, Tinta Invisible, artesans de l'estampació i l'edició, amb onze anys al mateix local del carrer de Lleó.

sembla que políticament interessa fer un canvi que fins fa uns tres anys no prioritza ningú”, comenta la Carolina.

El Raval concentra diversos públics: un d'assidu a les activitats culturals, un altre de nocturn i festiu, els turistes i els veïns de sempre. La gran part de la població de Barcelona que hi transita ho fa motivada pel turisme cultural i l'oci. “Evidentment, després tornen a casa seva a buscar la pau i sortir del gran estímul que t'aporta aquest barri pel que fa a creixement cultural”, explica. Queixes? A la Carolina la molesta la lleugeresa amb què es concedeixen llicències: “L'Ajuntament ha atorgat indiscriminadament gran quantitat de llicències de falàfels i supermercats pakistanesos. El Raval no necessita aquesta quantitat de supermercats i botigues sense cap atractiu”. A Tinta Invisible coincideixen amb els seus veïns de KBB. Aquests artesans de l'estampació i l'edició fa onze anys que són al mateix

local, en uns baixos del carrer de Lleó, i asseguren que l'any 2000 hi havia com a màxim un falàfel a Joaquim Costa, on ara n'hi ha tants que no es poden comptar amb els dits de les mans. Però és l'evolució lògica d'un barri que ha assumit un gran nombre d'immigrants. “Es nota molt la frontera nord-sud i l'eix est-oest, que es podria establir a Joaquim Costa”, explica Martí Guinovart, que, juntament amb Mireia Córdoba i Ricard Ivernón, realitza a mà autèntiques obres d'art d'edició limitada. “Hi ha moltes botigues, s'hi fa el *pijo* igual que es podria fer en una altra zona de la ciutat, però en un entorn més multiracial, de gran ciutat, a l'estil de Londres”.

A més, noten que el barri tendeix a copiar aquesta estètica o dinàmica multiètnica. I encara que s'alegren que la situació hagi millorat i sigui molt més sostenible (abans el seu carrer era freqüentat per molts jonquis, que malauradament han vist anar caient en una espi-

Albert Armengol

Julià Capell, arquitecte i director d'Equip Julià

“Ara estem més vigilants envers la nostra pròpia ciutat”

L'arquitecte Julià Capell dirigeix l'estudi Equip Julià, especialitzat en projectes de construcció i equipament d'habitatges. El seu despatx és al carrer d'Avinyó, tocant a aquesta gegantina i constant marea de turistes que és el carrer de Ferran. En Julià té vincles molt estrets amb el barri: el seu pare tenia un comerç al carrer de Ferran, així que va passar la infància al Gòtic. Potser per això a mitjan la dècada dels vuitanta va apostar per la zona que emergia de nou i es va mudar a Ciutat Vella. Fins fa poc, era el president al Barnacentre del carrer d'Avinyó, on tenia el despatx.

Quin va ser el detonant que el va fer retornar al barri i instal·lar-s'hi l'any 1985?

La Ciutat Vella d'avui dia no té res a veure amb la que

ens trobem una generació com la meua, que va apostar per anar a viure a aquest barri a mitjans dels vuitanta. El meu cas era una mica especial, perquè el meu pare havia tingut un comerç al carrer de Ferran i jo vaig créixer entre aquests carrers des de petit. De fet, els pisos on molts vam anar a viure cap a l'any 1985 havien estat anteriorment magatzems de comerços reconvertis en habitatges.

Hi ha hagut gaires canvis els últims anys?

Amb el buidatge de pisos i la conversió en zona per a vianants de molts carrers es va oblidar l'ús residencial, i llavors van arribar la prostitució i la droga. Tot i que l'Ajuntament no es va oblidar mai del barri (entre altres raons, perquè hi té la seu), Ciutat Vella es va veure abandonada en tots els sentits durant

ral de misèria i malaltia), també perceben que el caliu de barri s'esvaeix. "Però és un cicle. Abans, quan al carrer de Lleó hi havia molts jonquis, érem nosaltres els nouvinguts dels quals es desconfiava", explica en Ricard.

A L'ALTRE COSTAT DE LA RAMBLA

Però, què passa quan es travessa la Rambla de Canaletes? Què passa amb el Gòtic sud, que s'estén des del carrer d'Avinyó fins al carrer Ample, a punt de tocar el mar? Aquest complicat entramat de carrers lluita per oxigenar-se i recuperar l'estatus d'èpoques passades, tot i que amb les enormes intervencions realitzades al Raval, l'anguet lleig de Ciutat Vella fins llavors, ara se sent una mica oblidat. Els petits empresaris es queixen que no hi ha cap pla previst per al barri. Així doncs, el sector privat és el protagonista de l'evolució del Gòtic sud. Els seus espaiosos habitatges i els seus antics magatzems han estat reconvertits per a diferents usos en els últims anys. Però un passeig per la zona posa sobre la taula diverses qüestions: Què hi fan tantes persianes abaixades? Qui habita realment al barri més antic de Barcelona?

Albert Terrat (38) és al capdavant de l'estudi de disseny gràfic Moai. Fa cinc anys que és al carrer de la Ciutat i qualifica la decisió de traslladar-se (abans s'estava a Marià Cubí) com una de les millors que ha pres: el barri li agrada i haver comprat i reformat aquesta antiga fàbrica de joguines és "el millor pla de pensions".

Respecte de Ciutat Vella, l'Albert és clar i concís: "Visc al barri, però no hi influeixo gaire, a excepció de la inversió que he fet al local". Ha vist com la gent de tota la vida ha marxat a poc a poc: "Els que sí que hi han tornat són molts joves que voregen la trentena fins a gent que arriba als 45, de professions liberals, amb sous alts que els permeten establir-se en una zona tan emblemàtica com aquesta. També s'ha notat que hi ha bastants europeus que compren. Qui té prou poder adquisitiu per comprar, ho fa".

L'Albert opina que el Gòtic és un bon barri per establir-se i tenir família, no com el Raval: "Jo crec que a la gent de Barcelona el Raval ens cansa una mica, tanta festa... Al capdavant, el que tots volem és

molts anys. Cal no oblidar que els anys seixanta Barcelona creixia al voltant del nucli, però aquest nucli es va oblidar, excepte quatre carrers. A partir de mitjan anys vuitanta és quan es va redescobrir la ciutat. Jo hi vaig obrir una botiga de reformes el 1985 i es va produir una mena de sinergia: van obrir moltes més botigues i el fenomen va traspasar els quatre o cinc carrers de sempre, la zona de Ferran i Avinyó se'n va contagiar.

I quina ha estat l'evolució en el pla veïnal?

En el teixit residencial va passar alguna cosa semblant. I aquest efecte positiu s'ha donat tant en el pla privat, amb la reforma de moltes cases, com en el públic. Hi ha un abans i un després de Maragall i les Olimpíades del 92: en aquell moment, la gent es va sentir per primera vegada en molt de temps orgullosa del barri. Des de llavors, Ciutat Vella s'ha convertit en una barreja de moltes coses. Continua havent-hi molts contrastos, però, en general, els serveis han millorat, viure-hi és més còmode que

abans. És cert que està més massificat i que hem perdut part del comerç tradicional. Tot i que s'ha perdut especialització, segons el meu punt de vista, l'oferta continua sent equilibrada. Respecte dels veïns, és veritat que n'hi ha molts de nous, alguns de pas, i això s'ha de controlar. En aquest sentit, un canvi molt evident és la percepció creixent que hem d'estar vigilants amb la nostra ciutat. Això s'ha notat tant en l'àmbit associatiu com en l'individual; la gent ara és molt activa.

No hi ha hagut una intervenció urbanística tan radical com al Raval, per exemple.

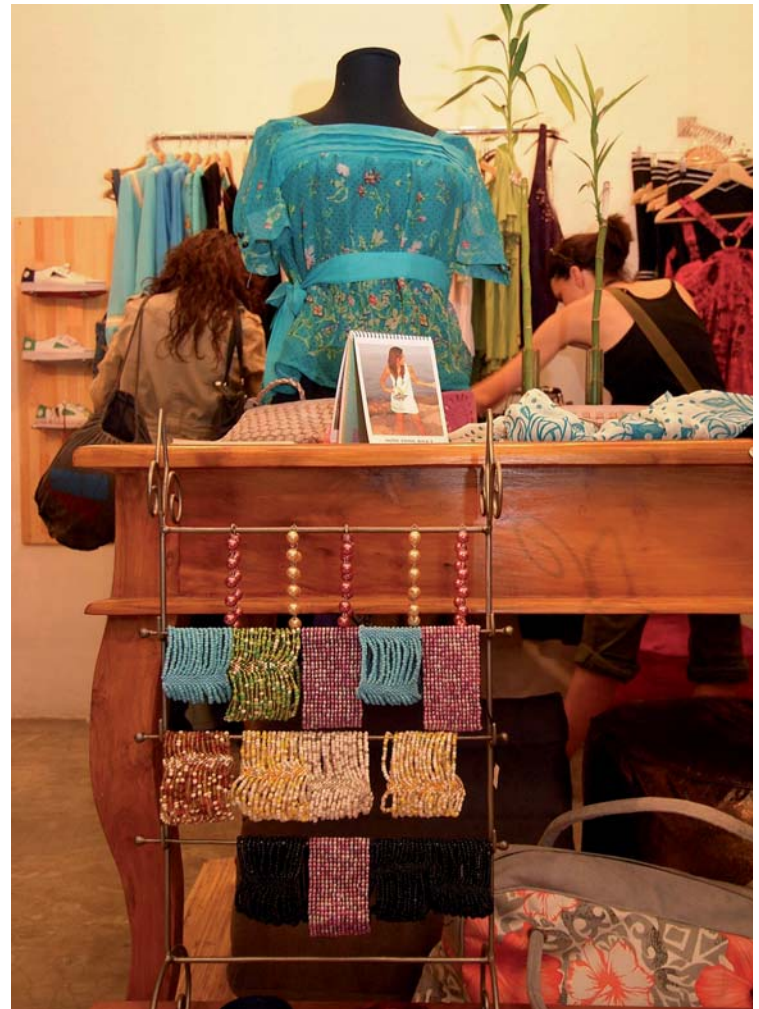
Sí, la intervenció urbanística no ha estat tan agressiva com al Raval. S'han esponjat zones i s'ha d'assimilar els veïns nous. El Gòtic no ha perdut mai el comerç gràcies al proteccionisme de Barnacenter, que el va convertir en una zona privilegiada per al comerç, amb el carrer d'Avinyó com a artèria bàsica i els carrers Ample i d'Escudellers canalitzant els principals fluxos d'entrades i sortides.

Però han arribat firmes com Starbucks o Custo Barcelona...

És veritat que algunes marques comercials s'hi han instal·lat, però no s'ha arribat a perdre mai aquest esperit comerciant que encara manté viu el barri. Com que no ha patit el que li va passar al Born, on es va eliminar el mercat, que és el que generava vida, no s'ha produït el desplaçament d'identitat. Continuem tenint botigues de barri, a les quals s'ha afegit una mena de comerç alternatiu. Són botigues que busquen establir-se en un context que contrasti amb l'artificialitat que suposa, per exemple, un centre comercial. Busquen un barri bohemi, en el qual perdre's, que faci sentir-se especial el comprador.

A sota d'aquestes línies, l'estudi de disseny gràfic Moai, que es va instal·lar fa cinc anys al carrer de la Ciutat, al Gòtic sud. Albert Terrat considera que la seva decisió de traslladar-s'hi des del carrer de Marià Cubí va ser una de les més encertades de la seva vida.

A la dreta, Sugarhill, petita botiga de moda del carrer d'Avinyó, que els últims anys s'ha convertit en un epicentre de moda avantguardista.

una mica de tranquil·litat. Jo, personalment, estic una mica tip del tema oci, però no dels bars i restaurants que poden aportar alguna cosa interessant, sinó de l'oci dolent, el dels turistes que vénen exclusivament a emborratjar-se. En aquest sentit falta qualitat, i el Gòtic no s'escapa d'aquest llast”.

En parlar dels negocis que obren i tanquen i de l'escalada de preus generalitzada, és inevitable que sorgeixi en la conversa un cas paradigmàtic: el del Born. “No em fa pas por el fet que el barri evolucioni d'una manera similar a la del Born. És bo que es produeixin canvis. Fa uns quinze anys la idea d'anar a prendre alguna cosa al Born gairebé espantava. Quan un barri s'enriqueix, la pressió econòmica puja, i és lògic que una part de la gent se'n vagi. Barcelona és molt petita, és normal. Però crec que aquesta dinàmica és bona. Per exemple, al carrer de Lledó hi ha un palau abandonat que ara han comprat. Suposo que el reconvertiran en un hotel de luxe. Em sembla magnífic que algú inverteixi i atregui turisme de qualitat”.

Turisme de qualitat i, sobretot, ambient cultural és el que desitgen Toni González, Miguel Ángel García i Silvia González, de l'escola i productora audiovisual Estudio de Cine, situada al passatge de la Pau: “Amb el pas del temps, la zona ha anat agafant fins i tot un aire cultural, en part gràcies a l'Off* Ample”. Es refereixen a un espai de creació i producció per a arts visuals que acull artistes emergents i que va obrir les portes el 2004. Un any i mig després, a l'estiu de

2005, va obrir Estudio de Cine en un antic magatzem de disfresses que havia estat completament abandonat.

“Ens vam decidir pel barri perquè estava ben situat, al centre de la ciutat, al costat de la Universitat Pompeu Fabra. Hi ha bastant moviment de traspessos, potser perquè, malgrat tot, continua sent una mica perillós. La zona de la plaça de George Orwell i el passatge d'Escudellers són una mica conflictius, i notem certa passivitat per part de la policia. Però estem contents, perquè el flux de *guiris* de la Rambla no acaba d'entrar fins aquí”.

UN GÒTIC DICKENSIÀ

A uns quants metres d'Estudio de Cine hi ha la botiga de moda de firma d'autor La Gauche Divine, cèlebre perquè és una de les poques que aposten per dissenyadors com José Castro, Txell Miras o Josep Abril. Natalia Otero (32 anys) i el seu company, Christian Hamfler (34 anys, alemany nascut aquí), no es cansen de repetir-ho: “És una zona amb molt de futur. Els particulars que hem apostat per Ciutat Vella tenim moltes ganes de tirar projectes endavant, però de vegades l'Administració hi posa traves. Nosaltres preteníem convertir La Gauche Divine en un espai multidisciplinari. A més de roba de dissenyadors, sempre hi exposem quadres d'algun artista, i teníem la intenció d'obrir-hi un petit bar –explica la Natalia assenyalant una sofisticada barra de metall i vidre que ha esdevingut mobiliari deco-

ratiu—. Però, com que no hi ha més llicències a Ciutat Vella, ens ho van prohibir. I resulta frustrant, perquè moltes de les llicències concedides pertanyen a locals poc cuidats, que no donen *cachet* al barri”, es lamenta aquesta catalana que viu amb la seva parella i soci a Sitges (tenen una nena petita i no es plantegen tornar a la ciutat).

La Natalia, a més, coneix prou bé el sector detallista de moda i com es comporta en altres ciutats europees. “El Gòtic em recorda el nucli antic de Berlín i de Viena, encara que no està tan cuidat. Algunes clientes em diuen que els fa por passar pel passatge de la Pau, que no està restaurat i fins i tot hi ha cables que pengen. I tenen raó, té un aspecte d’allò més *dickensia*”, es lamenta.

“L'Ajuntament hauria de subvencionar les pimes, com ara les botigues de joves dissenyadors que aposten per projectes nous i diferents. Hi ha una sensació generalitzada que l'espai està desaprofitat. I en veure aquest estancament, la gent no s'hi anima. Barcelona vol ser moderna, assemblar-se a Europa, però a l'hora de la veritat crec que l'Administració falla”, critica aquesta emprenedora. “Cal donar suport sobretot als petits que comencen, si no, passarà com al Born, on, al final, els únics que poden aguantar són les franquícies i les grans marques”. Novament, l'ombra del Born.

I és que, igual que passa a la Ribera, un altre barri emblemàtic marcat per una gran evolució comercial en els últims anys, al Gòtic Sud les aparences enganyen, no sols per aquestes persianes abaixades a la recerca d'un arrendatari o un propietari, sinó perquè els elevats preus del sòl podrien fer pensar en uns marges de rendibilitat dels seus comerços que, sovint, no s'ajusten del tot a la realitat.

Pawel Przedpelski (londinenc de pares polonesos) regenta Sugarhill, una petita botiga de roba al carrer d'Avinyó. Aquest carrer s'ha convertit en els últims anys en un epicentre de moda barceloní avantguardista, on abunden les petites botigues d'autor.

En Pawel fa tres anys que és al número 6 i confirma la preocupant rotació de negocis que hi ha. Però ell resisteix, potser perquè ha entès que la zona sud del Gòtic té les seves particularitats. “La gent compra a l'estiu; l'hivern és una època de vaques magres. Tenir un comerç al carrer d'Avinyó, almenys de roba, és bastant estacional, de manera que cal tenir una certa estabilitat econòmica per aguantar a l'hivern, on no sempre es ven gaire. Sobrevivim sobretot pels turistes que passen pel carrer de Ferran i baixen fins al mar pel carrer. El client català compra més per Nadal i en rebaixes, però, si no, li costa venir”, comenta.

En Pawel viatja molt, de manera que necessita una certa estabilitat en la vida diària, la qual troba a Sitges, on està instal·lat des de fa cinc anys, i on prefereix que creixi la seva filla petita. “Hi ha contacte amb la natura i tot és més tranquil. Aquí falten zones verdes. Allí tinc la platja, ella pot fer equitació, una cosa que aquí, en plena ciutat, seria impossible”, afirma convençut.

UN LLOC PER TREBALLAR, UN LLOC PER VIURE

Resulta significatiu que molts dels joves empresaris que regenten un negoci al barri i que inicien famílies no escullin el Gòtic sud per establir-se. Hi ha diversos motius: l'escassetat de pisos buits i els alts preus dels que sí que estan disponibles n'és un. Així mateix, hi ha una certa sensació que, tot i que el barri millora molt de pressa, entre un turisme no gaire massiu (una mica despistat) que s'hi interessa i un públic barceloní que comença a fidelitzar-se i a trobar-se amb el barri, la zona encara no ha assumit una normalitat que es veu trastocada a les nits.

En Patrick, francès i jove pare novell, és amo de la botiga de roba Produit National Brut i acaba de mudar-se al Clot: “Jo vivia aquí i he notat molt la diferència en traslladar-me al Clot: això sí que és un

Locals d'Estudio de Cine, escola i productora audiovisual que va obrir l'estiu de 2005 en un antic magatzem de disresses abandonat del passatge de la Pau.

La galeria Loft Barcelona, un dels tres espais artístics fundats per Bertrand Cheuvreux, l'obertura dels quals ha marcat un abans i un després al carrer Ample i els seus voltants.

barri. He tingut un nen, i el fet de passejar-lo i que els veïns el saludin espontàniament i li regalin caramels, per exemple, és una cosa que aquí no hauria passat mai. Si surts a passejar un diumenge al matí amb el teu fill, saps què hi trobes? Vòmits, pixats i ampolles trencades. És una llàstima”.

Detalls com saludar-se cada dia comencen a ser escassos a Ciutat Vella. Molts pisos es lloguen per dies a turistes o són compartits, i aquest no és el millor adob perquè floreixi la vida de barri. Malgrat aquesta pèrdua dels valors i costums tradicionals, en Patrick és conscient que, al cap i a la fi, és normal que el nucli central d'una ciutat cosmopolita com Barcelona evolucioni. “Ciutat Vella és un barri burgès”, recorda. I hi ha un factor important: el relleu generacional. Els grans deixen pas als joves; és llei de vida. “Una de les característiques que han salvat Ciutat Vella i el Born de la despersonalització total és la grandària dels seus locals. Gairebé tots són petits, antics comerços de barri. Això ha fet que grans firmes com les que s'instal·len al Passeig de Gràcia o al Portal de l'Àngel no vinguin aquí”.

REVOLUCIÓ ARTÍSTICA

Tanmateix, com és natural, la realitat no és la mateixa per a tots. Una de les persones que més han influït a la zona i que més han contribuït a culturitzar-la és, sens dubte, Bertrand Cheuvreux, fundador de tres espais artístics que han marcat un abans i un després al carrer Ample i els seus voltants: la galeria Loft Barcelona (dedicada exclusivament a la creació contemporània xinesa), l'Espace Cultural Ample (que exposa art contemporani francès) i l'Off*Ample (una mena de laboratori creatiu). Aquesta tríada artística ha revolucionat un barri on les galeries d'art no abunden com al Born, l'Eixample o el Raval.

Admirador absolut del barri, on resideix des que es va instal·lar a

Barcelona, aquest francès amant de l'art menys previsible no acaba d'entendre que pugui tenir menys activitat que el Born malgrat ser “el melic de la ciutat”. “Tant de bo passés com allí i s'hi instal·lessin moltes galeries i restaurants *chic*. Potser millorarà amb el suport de l'Administració”. A en Bertrand li encanta la proximitat del mar, l'estil de vida que li permet la zona. I reconeix que l'obertura dels tres espais s'emmarca dins un “projecte de desenvolupament de barri” destinat al seu públic.

D'iniciatives, no en falten. El problema és, sovint, el permís per dur-les a terme i l'acceptació de l'entorn, és clar. Des del centre cultural mexicà Valentina, a la plaça del Regomir (a uns quants metres del Pati Llimona), Mari Carmen Costa afirma que “cada dia s'obren més llocs que promouen diferents activitats, encara que hi ha una tendència a obrir espais dirigits al turisme i cada vegada menys a la gent d'aquí. El turisme és una font d'ingressos, però cal no oblidar la gent del barri”.

La Mari Carmen creu que al veí de tota la vida li fa por la transformació, i això fa que de vegades vegin les noves iniciatives amb reticència. “El problema és el mateix: trobar un punt intermedi entre la revitalització i que no es torni un lloc exclusivament per a turistes. Els nous veïns, d'alguna manera, cerquen aquestes transformacions... Em fa una mica de por que Ciutat Vella es converteixi en un Born, en una mostra més de la Barcelona de disseny que exclou la població nadiua. La integració no ha estat mai fàcil en les societats canviants i les normatives estan més a favor dels veïns que dels negocis”.

Gràcia, univers cosmopolita

Christian Maury

TEXT

Martí Benach

FOTOS

Eva Guillaumet

● D'independent a alternatiu, i ara cosmopolita. La històrica Vila de Gràcia, el barri per antonomàsia, el de les festes populars, la vida associativa i l'experimentació cultural, ha emergit al nou segle com una de les zones de moda de Barcelona, vinculada a noves activitats econòmiques relacionades amb la cultura i el comerç contemporani. D'un temps ençà, Gràcia ha accelerat l'aparició de bars i petits restaurants de les nacionalitats més diverses, i amb ells, han rebrotat modernes botigues de disseny, moda, joieria, restauració d'antiguitats, galeries d'art, tallers d'escriptura, noves llibreries de vell i escoles de dansa, teatre, música o cuina. La transformació l'han protagonitzat graciencs d'origen, però també nous residents, autòctons i estrangers, sobretot europeus, que han redescobert el barri atrets per la idiosincràsia local i el seu caràcter avantguardista.

No ha estat una cosa sobtada. En realitat, el procés es va començar a gestar als anys vuitanta, quan, coincidint amb un període de recuperació de la cultura tradicional, van obrir tres teatres que marcarien simbòlicament el territori. L'aparició del Lliure (1976), el Regina (1980) i el Teatreneu (1988) va aportar aire fresc i un nou públic amb inquietuds culturals a Gràcia. El Lliure va ocupar l'antiga seu de la cooperativa La Lleialtat (1892), i el Teatreneu, la dels Teixidors a Mà (1876). Aquest últim va aixecar el teló un mes després de l'última projecció del Delicias. El cinema, aleshores, patia una crisi generalitzada, amb el tancament progressiu de moltes sales, i semblava com si el teatre revifés en detriment de l'exhibició audiovisual. En aquest context malvivia també el cinema Verdi, amenaçat per una crisi que no respectava història ni tradicions. L'avui referent cinematogràfic de Gràcia i, de retruc, de tot Barcelona, tenia els orígens al local de l'entitat Foment per a la Protecció de Gràcia (1888).

Anteriorment, havia estat la residència de l'alcalde Modest Casals, i després, el Teatre Moratín, que als primers anys del segle XX ja s'utilitzava per a l'exhibició de pel·lícules. El 1935 va adoptar el nom de Verdi, com el carrer que

Gràcia ha emergit en el nou segle com una de les zones de moda de Barcelona, vinculada a noves activitats econòmiques que conviuen amb les tradicionals. En aquesta pàgina i la següent, dues imatges del carrer d'Astúries.

l'acollia, i va quedar adaptat al cinema sonor, amb fins 600 butaques. Durant la guerra civil, i també després, va funcionar com a menjador infantil. En plena postguerra (1944) va ser reinaugurat com a cinema, després d'una reforma que havia convertit el pis superior en una sala de ball. Tot plegat no va impedir, però, que als anys setanta caigués en decadència.

El 1983 l'empresari Enric Pérez va assumir-ne la direcció i va decidir renovar-lo de dalt a baix. Pérez –“un home d'idees avançades”, diu Manuel Núñez, l'actual gerent– va projectar-hi una ambiciosa rehabilitació. La reconversió va costar trenta milions de pessetes, i va transformar l'antic cinema en un modern complex de tres sales dedicades a exhibir, exclusivament, films en versió original. El nou Verdi es va inaugurar el 1987, amb tota una declaració d'intencions: la reposició dels mítics films *El halcón maltés*, de John Huston, i *The Rocky Horror Picture Show*, de Jim Sharman, i l'estrena d'un documental sobre l'*striptease* als EUA. El 1992 el cinema va créixer amb dues sales més, i tres anys després, el 1995, es va crear el Verdi Park, al carrer de Torrijos, dedicat al cinema documental i d'autor. Des del començament, els Verdi van voler exhibir films independents i de qualitat, allunyats de la comercialitat. Amb el temps, la proposta es va demostrar encertada. De mica en mica, els cinèfils de la ciutat van anar accedint a les sales de V.O. amb una assiduitat progressiva. Insospitadament, un bon dia l'afluència va esdevenir massiva. El 2002, en rebre el primer premi al millor cinema d'Europa (escollit entre 1.107 candidats de 267 ciutats), Enric Pérez recordava que l'any anterior havia batut el rècord de 600.000 espectadors. Ara mateix, per les cinc sales del Verdi i les quatre del Verdi

Park passen més de 580.000 espectadors anuals, i són els cinemes que projecten en V.O. amb l'ocupació més alta d'Espanya.

ELS VERDI, FOCUS D'ATRACCIÓ

Involuntàriament, però de forma clara, els Verdi s'han erigit en un potent dinamitzador de la zona. Darrere seu van anar obrint bars i restaurants, per omplir el buit existent. “Aleshores això era un desert, gairebé no hi havia locals de nit”, recorda Núñez. Així, per pura necessitat, van anar sorgint el Salambó, Virreina, Terra... El Salambó, tocant al Verdi Park, va obrir el 1992 amb la intenció de recrear l'ambient literari dels antics cafès. La iniciativa, d'un grup d'intel·lectuals com l'escriptor Pedro Zarraluki i l'agent literària Carmen Balcells, ha arrelat del tot. Quinze anys després, el local ha fidelitzat el seu públic amb una cuina més rellevant, sense oblidar l'activisme que el va inspirar, com els premis que concedeix a obres ja publicades.

L'entorn immediat, avui, sobresurt com a epicentre de l'oci nocturn. Al carrer de Verdi, només al tram entre els carrers de l'Or i la Perla, s'hi poden comptar fins a deu restaurants. Entre ells, dos libanesos, un sirí i un palestí. Més avall, un altre libanès i un egipci. Cap amunt, un japonès, un francès i un iraquí, el Mesopotàmia, pioner i únic a la ciutat. Tot un món gastronòmic a pocs metres dels cinemes. Simultàniament, s'hi han imposat els bars de copes i degustacions. Alguns són nous de trinca (D.O., La Baignoire); d'altres, readaptats als gustos contemporanis, com La Torreta de Gràcia, transformat, després de 25 anys, en el restaurant Tangerina, o l'etern Canigó, ancorat a la cantonada amb la plaça de la Revolució des del 1922.

El Mesopotàmia (Verdi, 65) és obra de Pius Alibek, filòleg i restaurador iraquí. En un ambient evocador, dissenyat per ell mateix, Alibek fabrica una “cuina casolana de qualitat”, basada en antigues tradicions mesopotàmiques, i també en les pròpies arrels familiars, amb receptes de la seva àvia, provinents de l'ètnia assíria cristiana del nord de l'Iraq. Amb aquest bagatge, no pot evitar les recomanacions: “Els meus favorits són les albergínies amb iogurt, el pollastre amb aigua de roses i el blat escairat, que era la base alimentària de tota la zona”.

Abans d'instal·lar-se a Gràcia, Alibek vivia a l'Eixample. Ara, assegura, “no ho canviaria per res”. Hi ha tingut un fill i se sent arrelat al barri. Fins i tot ha obert una parada al mercat de l'Abaceria. A Gràcia, realment, ja és tot un personatge. Pel seu activisme cultural i social, favorable a la pau i contra la guerra a l'Iraq, el 2005 va rebre la Medalla d'Honor de la Ciutat.

Leonor Castro, 29 anys, nascuda a Covilha (Portugal), és una de les últimes incorporacions. Des del setembre passat, dirigeix A Casa Portuguesa (Verdi, 58), amb pastissos, *delicatessen* i selectes vins portuguesos. Li ha costat tres anys establir-se: “Hem hagut de suar per trobar local i finançament”, afirma. Va descobrir la zona quan estudiava un postgrau de cinema i televisió a la UAB. Primer va conèixer els Verdi, i després, Gràcia. “Em va encantar: té una ànima molt vital i familiar, i està oberta a les noves tendències”. Entre vins i pastes, la Leonor ha creat un espai de trobada acollidor, jove i dinàmic. Cada setmana s'hi presenten novetats: una exposició, un llibre, un tast..., sempre al voltant de la cultura lusitana. “No hi ha cap altre centre portuguès a la ciutat”: no és estrany, doncs, que hi sovintegin membres

d'aquesta discreta colònia, integrada per 18.000 ciutadans. El seu públic, amb tot, va més enllà: mares amb nens petits, avis i joves del barri, turistes i barcelonins que van al cinema.

Des del local, la Leonor ha vist sorgir tres noves botigues. “Hi ha una evolució constant, sempre amb esperit innovador”, indica. La més recent, Terciopelo, ensenya un aparador ple de sabates originals i coloristes, per a dones sense complexos. La dirigeix Tina Garcia, que també té les botigues El Piano. El cert és que, impulsades pels locals d'oci, les noves tendències s'han estès per tot l'entorn. I també l'especialització. El Canillita (Verdi, 27) –en referència al venedor de diaris de l'Argentina– ven articles de regal i bijuteria d'arreu del món.

En Fernando, argentí, i la Teresa, catalana, el van obrir el 2001, i se'ls va acudir fer-hi *piercings*. Avui ja està consolidat. Ho diu en Fernando: “Tenim una clientela sòlida, d'un ampli espectre, que va des d'un jove *okupa* o una *pija* fins a algú de cinquanta o seixanta anys, de classe mitjana, que busca un regal diferent”.

Al costat de la botiga El Canillita, habita la galeria d'art Paspardu. Molt més amunt, al número 152, la galeria H2O. Entre l'una i l'altra, o gairebé, s'hi ha implantat un eixam de botigues de moda, disseny i bijuteria, productes anglesos, antiguitats, llibres nous i de segona mà, interiorisme floral... L'animació ha arribat fins a la plaça de la Revolució, on al restaurant Niu Toc ja l'acompanyen el Sureny (especialitzat en vins i tapes d'autor), el Masala (art i regals d'Orient), un local de tatuatges i un videoclub. SociartClub, alhora, és també una associació artísticocultural. A l'aparador anuncia les seves activitats:

Albert Armengol

Manuel Núñez, gerent de les sales Verdi

“Els cinemes han estat fonamentals en la transformació del barri”

De propietari d'una modesta xarcuteria a gerent dels cinemes més influents de Barcelona. Manuel Núñez, 43 anys, confessa que els Verdi li han canviat la vida. Tot va començar quan, a principis dels noranta, el director del cinema Enric Pérez li va donar l'oportunitat d'incorporar-se al seu equip i deixar la botiga, que aleshores ja anava de baixa. De porter de les sales va passar a operador, i d'aquí, a la gerència, quan Pérez va decidir instal·lar-se a Madrid. Sempre li estarà agraït. “Gràcies a ell”, reconeix, “he après a estimar el cinema en versió original”.

Sembla com si els Verdi haguessin existit sempre...

Tota la vida han estat lligats a la cultura graciencina. Als inicis s'hi feia teatre amateur. Els cinemes d'avui els va crear Enric Pérez, a qui van oferir el local en una època en què estaven en crisi, i potser haurien desaparegut. Al principi els va potenciar amb setmanes temàtiques, de terror, *westerns*..., i el 1987 es va decidir per la versió original. Alguns il·luminats, entesos en cinema, van pronosticar que duraria dos dies. Ara és fàcil parlar-ne, però llavors l'aposta va ser arriscadíssima i molt valenta...

En què va consistir?

Va ser una aposta doble: programar versió original amb films no comercials, o no tant, i obrir diverses sales alhora. Ara, les multisales ja no ens sorprenen, són habituals a tot arreu, però llavors gairebé no existien, i menys a dins de la ciutat.

L'ambient de l'època també devia ser molt diferent.

El Verdi era un carrer molt de pas. No existia el mercat de la Travessera de Dalt, i tothom baixava al de l'Abaceria. Sempre hi havia gent amunt i avall, era ple de botigues tradicionals, de queviures, peixateries, forns... El cinema era una excepció en tot l'entorn. Més endavant, amb el Teatre Lliure i el Teatreneu, van anar creant el famós ambient de Gràcia.

I el públic?

Curiosament, no era del barri. Eren universitaris i gent del món cultural de la resta de Barcelona. No eren habituals a Gràcia. Llavors no hi havia tanta cultura de la versió original, ni gaires cinemes que en programessin. Amb el temps, s'ha demostrat que una part important del públic continuen sent

Impulsades pels locals de lleure, les noves tendències s'han estès per tot l'entorn del carrer de Verdi. A la imatge, El Canillita, al 27 d'aquest carrer, botiga dedicada a la venda d'articles de regal i bijuteria de tot el món.

estrangers, sobretot de la Unió Europea. Això es veu clarament en l'assistència massiva a films europeus i asiàtics.

Han canviat molt els assistents?

La franja d'edat s'ha obert. Molts dels que ara en tenen cinquanta són els que van començar a venir al principi. La gent del Verdi s'ha anat fent gran amb el cinema. Però tenim públic de totes les edats, i de nivell cultural mitjà-alt. Només cal comparar les cues dels Verdi amb altres cinemes. Són totalment diferents; aquí difícilment veuràs tota una família. Tenim una oferta molt concreta dirigida a un públic molt determinat.

La clau de l'èxit?

Apostar per un cinema realment independent i no jugar a ser un cinema independent i "colar" films comercials. Hem estat fidels a la programació, i hem sabut organitzar i mantenir moltes activitats complementàries. Ara moltes distribuïdores volen presentar les pel·lícules als Verdi. Vénen escoles, professors, associacions... Acolim festivals i mostres diverses, projectem un curt gratuït cada dia i El Documental del Mes s'ha convertit en un cada setmana... Tot això, el públic ho segueix valorant.

Com ha evolucionat la zona en els últims anys?

Ha estat una transformació progressiva, com la del cinema, que tampoc va tenir èxit des del primer dia.

Ara l'escenari canvia totalment segons l'hora del dia. Al matí hi veus la gent típica del barri, i a la nit, els que van al cine, a sopar, a buscar oci... Després dels primers bars i restaurants, l'oferta es va anar multiplicant. Encara conservem la típica tasca de Gràcia, però els locals s'han diversificat i especialitzat moltíssim.

Quins van ser els pioners, seguint l'estela del Verdi?

Que jo recordi, el Cafè Salambó va ser un dels primers. Després van venir el Bar Virreina, el Terra, l'Equinox... El Canigó, un clàssic, ha viscut una transformació evident. Era un bar-restaurant diürn, i per esmorzar la mestressa feia el millor bacallà a la llauna que he tastat mai. Ara al matí està tancat i obren a la tarda i a la nit; s'han adaptat a la nova clientela.

Enyora altres temps?

No, i ara! Tot té pros i contres. A mi m'agrada molt l'ambient actual fins a la una de la matinada. Després, no tant. Crec que els veïns tenen dret a descansar, i comprenc que es queixin pel soroll. La majoria de visitants vénen a sopar i a prendre copes tranquil·lament, però sempre hi ha qui aprofita per passar-se, com ocorre a tot arreu en grans concentracions. A part d'això, a vegades tinc una sensació estranya: de petit sortia de l'estació del metro de Fontana i ja estava a casa, era com viure en un poble; i ara no m'hi sento del tot fins que obro la porta...

Quin paper han exercit els cinemes en la revitalització social i cultural de Gràcia?

Crec que han estat fonamentals en la transformació del barri. L'han donat a conèixer a gent que no hi havia vingut mai, i amb el Lliure i el Teatreneu van ajudar a crear un nou ambient cultural. De totes maneres, la vila sempre ha tingut un ambient molt peculiar. El que han fet els Verdi és atraure-hi ciutadans d'altres barris i estrangers que estaven de pas per Barcelona.

Fins al punt que molts han decidit quedar-s'hi a viure...

Possiblement, hem contribuït a portar nous residents. Ara a Gràcia hi tenim molts europeus, italians, francesos... I també molts argentins. Volen viure aquí per l'entorn i l'ambient cultural. Es nota molt que la població s'ha rejuenit, encara que els preus també s'han revaloritzat, i ja estan una mica desorbitats.

Què falta a Gràcia des del punt de vista cultural?

Potser més col·laboració i coordinació entre les institucions i les entitats. A vegades sembla que les coses funcionin una mica per lliure. Així es repartien més els actes i les manifestacions culturals per tot arreu, i s'evitarien unes zones de màxima concentració i que d'altres en quedessin al marge.

cinefòrums, tallers de filosofia, dansa del ventre, flamenc i ensenyament de llengües.

Un pausat recorregut pels voltants del carrer de Verdi ajuda el visitant a comprendre com s'han revitalitzat. A la plaça de la Virreina, a una prudencial distància de l'església de Sant Joan, treuen el cap Bateau Lune (joguines) i l'Espai Virreina, una escola d'imatge digital que acull també l'Agrupació fotogràfica de Gràcia. Just al davant, les concorregudes terrasses del Virreina i La Cafetera. Entrant a Torrijos, a mà dreta, sobta trobar-hi el cartell, ja antic, d'un restaurant que es traspasa, senyal, segurament, que la prosperitat no arriba igual a tots... És una excepció, ja que aviat vénen el Salambó, la Cantina Mariachi (mexicà), el Cafè del Teatre i molts altres. A mà esquerra, l'espai artístic Eart i l'Escola de Música de Gràcia...

Al carrer de la Perla, girant a la dreta, s'hi han instal·lat Jordi Olivé (roba unisex), Naftalina (moda home-dona), el bar Ikastola i, enmig de tanta modernitat, gairebé camuflat, Cinemascope, l'últim reducte del col·leccionisme cinematogràfic de Barcelona. Ven antigues postals, caràtules, llibres, fotos, programes originals..., sempre material de paper. Al costat, el local de *L'Independent de Gràcia*, el setmanari gratuït dedicat a informar sobre els sis barris del districte.

Les llibreries de vell semblen reviure èpoques daurades. La plaça del Diamant n'acull dues més: el Passatge del Llibre i Distrivinyes (Or, 8). Aquesta, propietat d'Albert Viñas, veterà del sector, s'ha especialitzat en el llibre polític, crític i alternatiu, i en narrativa general i poesia.

“Contagiat per Verdi i voltants, el comerç contemporani impregna tot el barri. Convivint, és clar, amb les grans botigues tradicionals, omnipresents als grans eixos de Gran de Gràcia, Travessera i Torrent de l'Olla”.

“Però sempre des d'una òptica progressista”, precisa. La va obrir a l'octubre, i la difon amb tertúlies i presentacions. “Volia un local original, no la clàssica llibreria, i l'he mantingut com era: una botiga de pollastres rostits amb foc de llenya”. Només hi ha condicionat el despatx, on subsistia el rostidor. La resta, afirma, l'ha deixat igual.

Viñas coneix Gràcia de tota la vida—la seva mare hi ha viscut sempre—, i creu que a la plaça immortalitzada per Mercè Rodoreda s'hi està massa tranquil: “Hi falta ambient des que és una plaça dura”. Té un tipus de client molt determinat, de mitjana edat, amb consciència política i de diverses nacionalitats: francesos, italians, anglesos, sud-americans...: “Sovint em ve a visitar una noia veneçolana que viu per aquí a prop amb una amiga anglesa”. Opina que caldria més suport públic als locals alternatius, ja que creu que massa vegades passen desapercibuts.

Llibres vells, aires nous. A Torrijos, 9, un prototip d'espai polivalent: Té Quiero, llibres i tes. Txelo Moreno, lectora compulsiva, hi ha unit dues passions personals. Segueix sent veïna de Pi i Margall, però ha deixat de ser patronista. Ara combina l'exposició i venda de llibres sobre teràpies naturals i psicoteràpies amb la degustació d'infusions. “Buscava una cosa inexistente, com la Laie, un lloc tranquil per parlar i llegir”. El seu públic són estudiants, joves i, sobretot, terapeutes, que hi troben eines per treballar. “Véuen molts professionals de la Gestalt, que està vivint un *boom*; pels voltants ja n'hi ha quatre centres”. També organitza xerrades i tallers de mandala.

Ben a prop, un misteriós artesà. Davant de la inscripció de l'última vaqueria de Gràcia, apareix un cartell inquietant: “El Atelier de la Muerte Negra”. A l'aparador, fosc, d'estètica medieval, un crani humà i vestimentes de cavalleria. Truques a la campana i t'obre Otilio Shoshan, 44 anys, veneçolà. Prové de Dinamarca i diu que és un artista del món *fetish*, vinculat als tabús del sexe i la mort. Dissenya roba eròtica i mortuòria per a clients heterogenis, sobretot d'Alemanya, França i Anglaterra, on el *fetish* està més estès. Entre el seu públic hi ha aficionats als jocs de rol, artistes inclassificables, fetitxistes sexuals i nostàlgics d'antigues milícies. De moment, té el taller tancat. Per a la inauguració, afirma que ha reservat la millor data del calendari: l'endemà de Tots Sants, el dia dels morts...

MACROILLES DE VIANANTS

Contagiat per Verdi i voltants, el comerç contemporani està impregnant, a poc a poc, tot el barri. Convivint, és clar, amb les botigues tradicionals, omnipresents als grans eixos de Gran de Gràcia, la Travessera i Torrent de l'Olla. Al nucli antic, l'arranjament de carrers, l'enllumenat i l'establiment de zones de vianants han ajudat a consolidar el procés. També ho ha fet la reforma dels mercats de l'Abaceria i de la Llibertat (en obres fins al 2008). El pla de mobilitat local, amb la creació de dues

macroilles de vianants i intervencions urbanístiques a cinquanta carrers i places, ha reduït el trànsit interior en un 85%. Així ho assegura Ricard Martínez, regidor del districte. “Hem generat espais públics d’ús veïnal, amb restriccions al vehicle privat però garantint la càrrega i descàrrega”, explica Martínez, “i en un mes ja notàvem la diferència”. “La gent”, afegeix, “ocupa ara els carrers a peu, i tot això ha influït en els circuits comercials”.

Segons el regidor, Gràcia ha sabut afrontar les dificultats de la pròpia densitat urbana i ha evitat la degradació social i econòmica. “A vegades potser hi ha hagut deixadesa, però mai degradació”, apunta. La millora de l’entorn, atractiu per fer vida al carrer, i el tarannà associatiu del barri han tingut un “efecte crida”, segons Martínez, sobre l’economia vinculada al coneixement i el valor afegit. Així, han crescut els negocis d’àmbit cultural i educatiu, i també els serveis paraculturals. El carrer de Mozart n’és el millor exemple: en pocs metres concentra una increïble varietat de propostes: una botiga d’antiguitats, dos restaurants (un basc i un persa), un taller de roba pintada a mà, dos bars musicals, dues escoles de cuina, una de teatre, un estudi de disseny gràfic, un centre de salut... Entremig, el local de la Comissió de Festes, el Casal d’Avis, una botiga de queviures, un sabater i un taller d’ebenisteria.

LA PLAÇA DE LA VILA

És clar que som al rovell de l’ou, a tocar de Rius i Taulet. La plaça de la Vila, presidida pel simbòlic campanar, testimoni de revoltes polítiques i manifestacions històriques, és l’altre epicentre social de Gràcia. D’aquí surten avui els nous eixos de vianants Goya-Diluvi o Sant Domènec-Penedès. I també hi proliferen els locals moderns i de noves tendències: Puravida (disseny argentí, roba i complements), Romeo & Juliet (moda), Locura Cotidiana (joies), Vreneli Café, el bar Amelie...

Ruthaurora, dissenyadora, 30 anys, està il·lusionada amb la seva “aventura” personal. A *Érase una vez...* (Goya, 7) s’ha especialitzat en vestits de núvia i festa, a mida, molt artesanals: detalls a mà, sedes naturals, tuls, gens rígids... Té taller i botiga. “Cada vestit porta la seva història, parla per ell mateix. D’aquí ve el nom de la botiga”, explica. Gaudeix de la feina, malgrat que afirma que sovint l’absorbeix massa. Li agrada el barri, però troba a faltar suport econòmic. El seu somni és disposar d’un local totalment propi. Ara com ara, ho veu difícil, i el comparteix amb quatre dissenyadors més, com la israeliana Dana Evron, a qui els lloga els aparadors. Tampoc no la convenç del tot que Goya sigui per a vianants: “No em beneficia gaire; abans molta gent em descobria quan passaven pel davant amb cotxe o moto”.

Puravida, com moltes altres botigues, forma part del G3, grup promotor del comerç contemporani de Gràcia. És una associació jove i activa, del 2003, que ja ha fet sonades *performances* a l’aire lliure per cridar l’atenció del veïnat. Ho ha aconseguit de sobres. Víctor Nubla, fundador del col·lectiu Gràcia Territori Sonor, artífex del Festival LEM, els dóna tot el suport: “És necessari i important que el teixit de la vida quotidiana no sigui només consum d’espectacles i copes als bars de nit. Iniciatives com el G3 van bé perquè obren usos i horaris diversos a moltes persones amb altres interessos”.

Al número 36 del carrer d’Astúries, acabat de remodelar, sis joves compromesos amb un planeta més just gestionen Olokuti –món, en llengua massai. Un d’ells és Ricardo Puerto, 30 anys, llicenciat a Esade. Explica que el centre promou el consum responsable des del 2004, amb productes de comerç just, ecològics, artesanals, artístics i culturals. També organitza xerrades, concerts i projeccions per difondre valors ètics i altres realitats. “Volem contribuir a la transformació social i a la redistribució de la riquesa”, declara en Ricardo, que també creu que la seva iniciativa col·labora a mostrar Gràcia com un barri

A l’Atelier de la Muerte Negra, al carrer de Torrijos, es dissenya roba eròtica i mortuòria per a clients de diversos països. A la pàgina anterior, la llibreria Distrivinyes, del carrer de l’Or, 8, especialitzada en llibre polític, crític i alternatiu, narrativa i poesia.

atractiu i solidari. Si més no, el llibre de visitants de l'entrada, farcit de felicitacions, corrobora aquesta impressió...

Gràcia, oberta als nousvinguts, ja no rep només visitants de nit. El perfil dels nous habitants apunta a joves professionals liberals (arquitectes, dissenyadors, fotògrafs...) que busquen una qualitat de vida alta. Aspiren a viure al barri i treballar-hi, amb estudi propi. Entre ells, hi ha molts europeus, catalans i argentins. L'altre gran grup serien els estudiants d'Erasmus i de màsters o postgraus: "Tots els *erasmus* que conec somien viure a Gràcia", afirma Poire Vallvé, professor de música a la UAB. El col·lectiu universitari, més de pas, va fluctuant, però s'ha intensificat. El barri s'ha rejuenit, i això ha obligat a crear serveis abans inexistents: el nou Casal de Joves, el Barcelona Centre Universitari (BCU), la residència Erasmus Gràcia, a l'antiga clínica Lourdes, i l'Oficina Habitatge Jove, abans a l'Eixample. El casal juvenil, a vint metres del metro de Fontana, confia haver acabat les obres a finals d'any.

INFRAESTRUCTURES DEFICITÀRIES

Paral·lelament, s'ha intentat consolidar les infraestructures culturals del barri, prou deficitàries. La flamant Biblioteca Jaume Fuster, a la plaça de Lesseps, si bé allunyada del centre, ja és una referència. El Centre Cívic L'Artesà (CAT), seu del festival Tradicionari, està en plena rehabilitació. El mateix Casal de Joves, que incorporarà un pàrquing de bicis i motos, preveu un auditori soterrat per a 400 persones. Jordi Fàbregas, director del festival de folk Tradicionari, espera que amb això se solucioni la manca d'equipaments i sales grans per organitzar concerts i actuacions. "L'auditori de la Biblioteca Fuster està bé per fer-hi presentacions, però no està preparat per a concerts habituals", assenyala.

Fàbregas, que fa 22 anys que viu a Gràcia, no s'hi va instal·lar per casualitat. Natural de Sallent, anhelava un entorn que "enllacés la vida de poble amb activitats i energies d'una gran ciutat". A Gràcia, afirma, perviuen les dues coses. Així ho han vist també els que han acabat d'arribar, que no només coneixen i participen en la Festa Major, sinó també en la resta d'actes i manifestacions culturals. De la dolça festa

Albert Armengol

Poire Vallvé, director de l'Orfeó Gracienc

"Les entitats ens hem d'obrir per facilitar l'arrelament dels nousvinguts"

Fa més d'una dècada que Poire Vallvé, professor de la Facultat de Ciències de l'Educació de la UAB, dirigeix l'Orfeó Gracienc, fundat el 1904 i integrat al G6, nom amb què es coneix el selecte grup d'entitats centenàries de Gràcia. Tot i la personal dedicació al barri, Vallvé n'és un habitant recent. No fa ni dos anys que hi resideix, i encara el sorprèn la diversitat dels nousvinguts: "Només arribar em va deixar parat veure'n tants a les botigues i sentir parlar tantes llengües diferents".

Quina vigència té una entitat centenària com l'Orfeó Gracienc en ple segle XXI?

La cultura, avui dia, encara passa per la participació. Malgrat el seu vessant comercial o de consum, el que realment omple la gent és el de participació i

creació. L'experiència de l'Orfeó, en aquest sentit, continua vigent. El repte és incorporar nous repertoris i obrir-se més al barri amb noves activitats i serveis, com ara l'escola de música, conferències, exposicions...

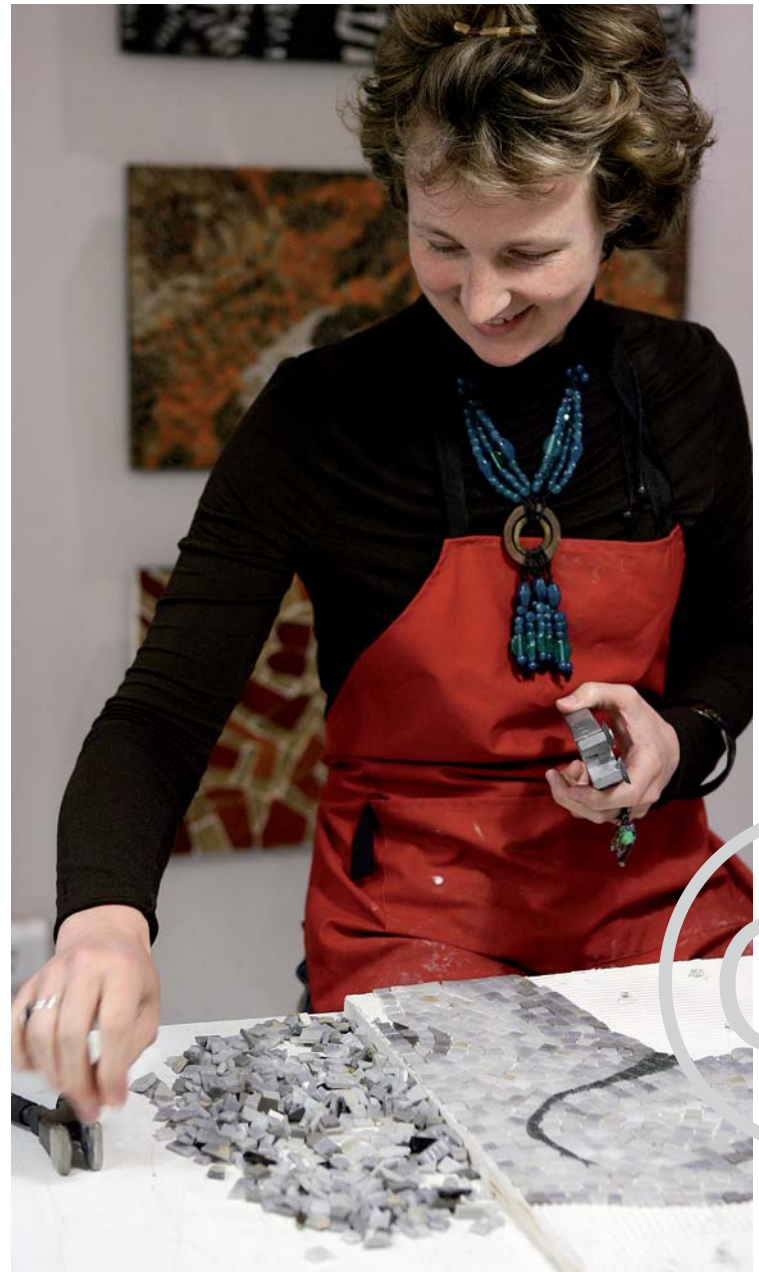
Això, en opinió seva, també té inconvenients...

Sí, Gràcia és un barri ric en entitats, però pobre en recursos. Pel que fa a subvencions, com que hi ha tanta activitat, el que arriba és justet. Només pel que fa a corals, a Gràcia n'hi ha més de cinquanta, i a l'Orfeó en som nou. Això suposa un gran potencial, però també un desgast econòmic enorme, que requereix una gran voluntat de fer les coses, perquè, si no, no es farien.

A sota, Olokuti, centre de promoció del consum responsable, al carrer d'Astúries, i Desig, sex shop que aspira a ensenyar erotisme a través de l'art, a Mare de Déu dels Desamparats, 14.

A la dreta, Lucie Decoudu a la seva botiga-taller Mosaico Camaleón, al 10 del carrer del Penedès.

A la pàgina anterior, Érase una vez, de la dissenyadora Ruthaurora, a Goya, 7, especialitzada en vestits de núvia i de festa.

I les infraestructures?

La nova Biblioteca Jaume Fuster té un auditori de 100 o 200 persones, però en faltaria un amb més capacitat, per a 400 assistents. Ho hem anat suplint, fins ara, amb les esglésies, encara que tenen molt mala sonoritat. Potser estaria bé que es possessin d'acord i sumessin esforços per millorar-ne l'acústica. La de la plaça de la Virreina, per exemple, ressona moltíssim.

Com veu l'actual proliferació de comerços moderns?

És un procés visible i continuat. S'estan instal·lant botigues especialitzades, d'un estil molt personal, artístic, de moda, de disseny, peruqueries... Tot ajuda que el nivell de vida augmenti, i que viure a

Gràcia, ara mateix, sigui molt car. Els preus dels pisos no paren de pujar; molts estrangers comparteixen pis per pagar el lloguer, i la gent jove ha de marxar. Els que arriben, lògicament, acostumen a tenir més poder adquisitiu.

Li sembla que Gràcia està perdent personalitat?

No ho crec. Ara per ara, em semblaria exagerat. Aquest barri encara és molt ric en vida associativa i festes tradicionals, i la gent continua activa com sempre. Amb alguns nous veïns pot passar que hi hagi una superposició de mons si no connecten l'un amb l'altre, i que acabin vivint les seves pròpies festes, com els *erasmus* a la universitat, però poca cosa més.

Què desitjaria per al futur?

M'agradaria que tothom connectés amb la història local. Que la gent hi entrés i les entitats s'obriessin a nous corrents. Que aprenguéssim dels nous veïns, de les seves inquietuds, la seva curiositat, empenya i caràcter emprenedor. Sembla difícil, perquè reinventar costa, però ho veig factible. L'important és que els nous veïns trobin les associacions obertes i hi puguin participar, ja que això facilitarà la integració i l'arrelament.

“Nous costums i estils de vida: això diuen que han importat els habitants que procedeixen de l’estranger. I que, segons el districte, es casen cada vegada més a l’Ajuntament de la Vila. Alguns venedors del mercat han començat a aprendre idiomes”.

de Sant Medir als multitudinaris Foguerons de Sant Antoni; del Tradicionàrius al Festival LEM de música experimental, que ha transcendit el propi territori i li ha donat renom internacional.

En molts casos, l’ambient artesanal ha funcionat de reclam. “Gràcia atreu cada any un o dos artesans d’altres barris. Hem comprovat que, sovint, són fills o hereus de vells artesans que s’instal·len aquí i es modernitzen”, explica el regidor Martínez. Al catàleg d’artesans de Gràcia, ara, hi consten 37 associats. Entre ells hi ha restauradors de mobles, forjadors, ceramistes, rellotgers, miniaturistes, luthiers, etcètera. L’altra cara de la moneda, per contra, és la desaparició, silenciosa però progressiva, d’ebenisteries i forns tradicionals, com si fos el signe dels temps...

Lucie Decoudu, 33 anys, mosaïcista francesa, ha estudiat disseny a l’Escola Eina i ha treballat a Sarrià per a la marca de luxe Mosaik Mesguich. Ara fa tres anys va obrir Mosaico Camaleón (Penedès, 10). Aquí, just davant d’on va néixer el dissenyador i editor Ricard Giralt Miracle (1911-1994), Decoudu hi té botiga, taller i escola. Satisfà encàrrecs d’interioristes i arquitectes, i imparteix cursos a la carta: ini-

ciació, *express* Gaudí, especial setmana, especial dissabtes... Té tants aprenents catalans com japonesos, i també d’altres nacionalitats, europeus i argentins, molt sensibles a la creativitat personal. “De seguida volen crear coses pròpies, tauletes, miralls, fins i tot banys...”, explica.

Nous hàbits i estils de vida. Això diuen que han importat els habitants que provenen de l’estranger. I que, segons el districte, es casen cada cop més a la seu de l’Ajuntament de la Vila. Possiblement, l’afirmació sona una mica aventurada, tot i que alguns indicis apunten en aquesta direcció. Alguns venedors del mercat de l’Abaceria han començat a aprendre idiomes. A les parades clàssiques, se n’hi han afegit d’exòtiques: aliments sirianolibanesos, pasta en directe, *sushi* japonès, etc., fan costat a *delicatessen* d’embotits i altres menjars preparats. L’holandès Koos Kroon, 39 anys, casat amb una catalana, n’està encantat. Des que viu a Gràcia, a prop del mercat, sempre menja productes frescos. S’hi acosta tot passejant, o bé amb bicicleta, el mitjà de transport en auge.

Kroon, fotògraf, és avui propietari de Bike Tech (Terol, 30), importador en exclusiva de la Brompton, “la bici urbana més compacta i de

La ludoteca, guarderia i botiga de joguines Ludosfera, al 49 de la Riera de Sant Miquel, ocupa el lloc on va estar l'últim safareig públic del barri, desaparegut el 1982.

A la pàgina anterior, l'holandès Koos Kroon al seu establiment Bike Tech, del carrer de Terol, importador exclusiu de la bicicleta urbana Brompton.

més qualitat del mercat”, assegura. Ell i la Brompton han provocat l'actual *boom* de la bici plegable. Com a bon holandès, havia observat que Barcelona, sobre les dues rodes, estava en vies d'expansió, però no tenia vehicles pràctics. “Tenia clar que funcionaria”, diu Kroon, en un català perfecte. “La bici, avui dia, és símbol de salut, d'activitat, dóna una imatge positiva i moderna”, afegeix. Kroon ha convertit Espanya en el quart importador mundial de la Brompton, darrere d'Anglaterra, Alemanya i Holanda. L'any passat en va vendre 1.300, el 85% a Barcelona, i la demanda és tal que ha hagut d'obrir una llista d'espera de tres mesos. “El fabricant, de Brentford, a prop de Londres, no dóna a l'abast”, justifica.

Les noves tendències han arribat als *sex shops*. Desig (Mare de Déu dels Desemparats, 14) no pretén ser un local segons l'ús. Jordi Marimon, copropietari, 36 anys, aspira a ensenyar-hi erotisme a través de l'art. Amb la seva sòcia, Gemma Codina, 33 anys, cuinera i actriu, han configurat un espai innovador, alhora botiga d'objectes sexuals, galeria d'art eròtic i centre de documentació. A la botiga venen productes escollits, des d'olis, cremes i afrodisíacs fins a vibradors i joguines de disseny. I a la sala d'exposicions, acullen conferències, debats, mostres de fotos, pintura, videoart... Un centenar d'artistes s'han ofert a exposar-hi. També fan cursos d'*strip-tease*, a càrrec de la Lily, *stripper* professional i ara dissenyadora. Tot i pagar un alt lloguer pel local, 2.000 euros cada mes, a Núñez i Navarro, tenen bones expectatives de negoci. La clientela ha respost molt bé, diu Marimon, sobretot les dones d'entre 30 i 45 anys, majoritàries entre el seu públic.

PREUS ALTS I EXCÉS DE SOROLL

A Gràcia, és clar, la vida quotidiana també té coses negatives. Els preus han seguit una pujada imparable, i per a alguns, han esdevingut excessius. “La vida d'aquí és caríssima, tot ha pujat moltíssim”, es queixa Albert Viñas (Distrivinyes). Lucie Decoudu tampoc no es pot permetre viure-hi. Els habitatges, de compra o lloguer, no són precisament assequibles. El metre quadrat de compra supera els 3.500 euros, i el lloguer mitjà, els 700 al mes. Hi ha habitacles rehabilitats, un sol ambient, de 30 m², que es lloguen per gairebé 600 euros. No és estrany, doncs, que molts joves, estudiants i estrangers, optin per compartir pis, a més de 300 euros l'habitació...

A l'especulació immobiliària (entre un 10% i un 15% dels pisos de Gràcia estan desocupats), s'hi afegeix un altre etern problema del barri: el soroll. Amb les superilles de vianants, l'impacte acústic del trànsit ha disminuït, però la convivència nocturna entre els locals d'oci i restauració (450 a tot Gràcia) i el descans veïnal segueix sent conflictiva. El problema es reproduïx amb les festes tradicionals i els actes públics. Aquí es dóna, segons Jordi Fàbregas (Tradicionari), una certa contradicció: “Volem un barri atractiu per a les festes i tradicions al carrer, però ens queixem al més mínim soroll. Hauríem de trobar una fórmula per compaginar cultura popular i descans”.

A l'indret que la memòria local recorda com l'últim safareig públic del barri, fins al 1982, ha nascut una moderna ludoteca. Estem situats al número 49 de la Riera de Sant Miquel, a tocar del centenari bar Roure, i el 2006, quan dues amigues de Barcelona, l'Olga i la Laia, i la italiana Susanna van llançar un nou servei. Ludosfera, també guarderia i botiga de joguines, ha transformat el vell local en un espai d'oci i creativitat infantil. Mobiliari importat d'Itàlia, tallers de cuina i horticultura, i un gran pati exterior marquen la diferència amb la resta; com el servei, a mida i per hores per adaptar-se a les diverses situacions familiars. Segons la Susanna, llicenciada en filosofia a Roma, “donem un servei pràctic i original sense oblidar la pedagogia”.

Ludosfera i el Roure, el nou i el vell. Innovació i tradició. “Gràcia, amb el seu localisme, sempre ha estat cosmopolita, mai elitista”, defensa Víctor Nubla (Festival LEM). A diferència d'altres, dubta que derivi cap a un barri de disseny, ni tampoc dormitori. Creu, això sí, que “s'hauria de preservar com fos perquè no perdés la pròpia idiosincràsia”. El teixit sembla sòlid –“no tots els territoris són capaços d'acollir tres milions de persones en una festa major”, diu Nubla–, però, com sempre, el futur decidirà si Gràcia, pionera en tantes altres coses, sabrà mantenir el caràcter localista i obert, cosmopolita i integrador.

La segona vida de la Ribera

Christian Maury

TEXT
Gabriel Pernau

FOTOS
Albert Armengol

● L'any 1990 Barcelona. Metròpolis Mediterrània va publicar un extens reportatge sobre l'atracció que la Ribera començava a exercir sobre artistes i artesans. En aquell moment, el barri era una zona deprimida de la ciutat. Les façanes tot just es començaven a restaurar i els índexs de criminalitat eren alts. Pocs barcelonins s'aventuraven a passejar per aquells carrerons foscos, humits i mal il·luminats. Però per a qui acceptés aquestes condicions, al barri hi havia locals grans que el tancament de l'antic mercat del Born havia deixat buits. I a bon preu. Així que, de forma quasi espontània, van començar a obrir tallers i galeries d'art.

“La Ribera –escrivia Teresa Cendrós fa disset anys– té darrerament un irresistible atractiu per als artistes. De cinc anys ençà, s'ha instal·lat als antics pisos dels atrotinats edificis que voregen els estrets carrers medievals del barri una munió de professionals del pinzell, el cisell o les noves arts”.

En pocs anys les coses van començar a canviar. Va córrer la veu que la Ribera oferia grans oportunitats per a pintors, galeristes, creadors d'art experimental, gent de la faràndula o arquitectes que cerquessin locals per desenvolupar la seva activitat. L'arribada de nous veïns va començar a donar una nova vida a un barri històric de Barcelona. La majoria hi acudia a la recerca d'un entorn adient a la seva activitat creativa, però de forma gairebé simultània van aparèixer alguns que s'hi quedaven a viure. Es van rehabilitar els primers pisos, l'Ajuntament va començar a arranjar carrers i el que havia començat com un moviment minoritari i alternatiu es va convertir en un fenomen ciutadà. Així va néixer el Soho barceloní. El Born es va posar de moda.

La Ribera, el barri de Santa Maria del Mar, el barri dels artesans i comerciants de Barcelona durant segles, va començar a ressorgir. Deixava enrere un dels períodes més foscos de la seva història. El declivi s'havia iniciat el 1971 quan el mercat central de Barcelona va abandonar el Born i es va traslladar a la Zona Franca. A poc a poc, la majoria de magatzems dels voltants,

especialitzats en la venda de productes a l'engròs, van anar tancant i el barri va quedar deprimat.

La indefinició sobre l'ús a què es destinaria l'antic mercat i els seus 8.000 metres quadrats va ajudar poc a revifar el barri. El 1997 es va aprovar construir la biblioteca provincial a l'interior de la gran estructura de ferro de l'arquitecte Josep Fontserè, del 1876. Però la troballa de les ruïnes del barri de la Ribera, enderrocat el 1714 per les tropes de Felip V, va suscitar una polèmica ciutadana que es va resoldre amb una decisió salomònica: es buscava una nova ubicació per a la biblioteca (finalment s'instal·larà al costat de l'estació de França) i el sostre de l'antic mercat serviria de cobertura a les ruïnes i a espais de dinamització cultural.

Mentre el renascut Born no arriba –i això no passarà abans de 2009–, la Ribera ha anat fent el seu camí. De manera que avui el barri apareix a les guies de viatges dedicades a Barcelona com un d'aquells llocs que els turistes no es poden perdre.

Els artistes i artesans ho tenen molt difícil per instal·lar-se en una zona que ja fa anys que va deixar de ser accessible per a aquells que no tenen un important coixí econòmic al darrere. Els veïns i comerciants que ja tenen un negoci en marxa expliquen nombroses històries relacionades amb els preus que s'arriben a pagar: traspassos de 360.000 euros, lloguers de 2.000 euros mensuals per una superfície de vuit metres quadrats... De vegades aquestes xifres no són més que llegendes urbanes, però en tot cas trasllueixen una realitat: que l'especulació ja fa anys que ha arribat al Born i que els més perjudicats són la baula més feble de la cadena, els artistes i artesans, precisament aquell sector que va iniciar el procés de regeneració del Born i que és el que li donava una personalitat pròpia i diferenciada del que es pot trobar en altres barris o en altres ciutats.

És llei de vida que això succeeixi. El peix gros es menja el petit. Al barri hi ha desenes de restaurants, bars i locals nocturns i botigues de primeres marques de roba i de calçat per vestir a l'última. Mentrestant, el moviment artístic i artesà està en retrocés. Han tancat galeries i espais que al principi van impulsar la zona, com Metrònom, que en el seu moment es va especialitzar en *performances* i exposicions amb obres de gran format.

UN BARRI DE LLEURE I DE COMPRES

En paral·lel a aquest procés, els que ja fa temps que són al Born constaten que darrere de la façana de barri de moda s'amaga una realitat més crua: que és un barri de lleure, nocturn i, en segon terme, un barri de compres. "Tret del carrer Montcada i el passeig del Born, per aquí els matins no hi passa ni una ànima, en especial a l'hivern. Una altra cosa és la part baixa, prop del Marquès de l'Argentera. Allà els restaurants i botigues sembla que sí que funcionen", confessava Antonio Sciacca, a punt de tancar el seu negoci d'artesanía de vidre a Banyes Vells després de nou anys d'activitat.

Claudio Méndez (42 anys), propietari d'Atalanta Manufactura, afirma que "tot ha quedat en mans del capital i de les immobiliàries" i creu que l'Ajuntament hauria d'intervenir-hi. De quina manera?, li preguntem. No ho sap. Hans Meinke, de la galeria Círculo del Arte, dóna algunes idees que podrien ajudar els artistes o artesans que es volen instal·lar al barri: "Haurien de poder tenir aquí els seus estudis sense haver de pagar uns preus escandalosos, evitar que siguin desallotjats. Se'ls podrien subvencionar els lloguers, per exemple. O fer alguna cosa perquè puguin sobreviure amb la seva feina".

En tot cas, la Ribera espera la definitiva recuperació del Born per poder iniciar, de forma decidida, una segona vida.

Carrerons plens d'història i sorpreses

El Born alberga una intensa vida artística i artesanal

Els carrerons del Born conviden a perdre's. Explorar l'oferta cultural d'aquest barri requereix realitzar unes quantes passejades en diferents hores del dia, xafardejar a l'interior d'antics i sovint llòbregues portals, preguntar molt als veïns i deixar que l'atzar guiï els teus passos. D'aquesta manera, el visitant descobreix la increïble realitat artística i artesanal que batega, sovint de forma amagada, al que durant segles va ser el cor de Barcelona. La zona acull una diversitat cultural camaleònica que es transforma d'un dia per altre i que, segons coincideixen a assenyalar els interessats, darrerament és víctima de la fam especuladora i l'excés d'interessos comercials.

El punt d'atracció més evident de la zona és el carrer Montcada. El Museu Picasso, però també els museus Barbier-Mueller i el Tèxtil i d'Indumentària, atreu cada dia milers de persones. Des del carrer Princesa, on neix, fins al passeig del Born, on va a morir, hi ha nombroses galeries consolidades: Beaskoa, Maeght, Contrast, Ollé o la Fundació Cuixart.

En un pis del número 33 del carrer Montcada hi té el taller la ceramista Goretta Beaskoa. Fa vint anys que viu al barri. "El comerç l'ha desvirtuat. Això hauria pogut ser el barri del museu Picasso de París. Allà els artistes més o menys han pogut continuar al barri, però aquí, ja em diràs què hi fan algunes primeres firmes de joieria. No és el seu lloc. Tot s'ha solucionat a costa de pagar traspassos milionaris, i molts creadors han hagut de marxar", es queixa Goretta.

La ceramista viu a la part alta de Barcelona, i recorda que a principis dels anys noranta alguns veïns li preguntaven què hi feia treballant "allà baix". Ara, explica divertida, aquelles mateixes persones li demanen "a veure si em trobes un local".

Els carrerons que hi ha entre els carrers Montcada i Argenteria concentren la major quantitat de tallers artístics o d'artesanía de la zona. Carlos Alguacil, Gloria Royo i Ana Abascal són tres joves llicenciats en belles arts que acaben d'obrir taller al Born. Buscaven un espai per fer la seva feina de gravats i estampació. No volien anar a parar a un barri impersonal com l'Eixample ni treballar en un espai fosc i tancat, sense contacte amb l'exterior. De manera que els quaranta metres quadrats que els oferien a la cruïlla Vigatans-Mirallers els van semblar perfectes. El local era recinte petit, envoltat de pedres centenàries, en una zona poc transitada.

Però ja se sap que el Born està de moda i que aconseguir un taller a un preu assequible és complicat. Els propietaris imposen condicions. De manera que els va tocar convèncer el seu que ells tres serien els inquilins idonis. Van presentar un detallat projecte, van acceptar tenir la porta oberta a la gent que passa pel carrer Mirallers en horari comercial i, finalment, per uns més que acceptables 600 euros al mes, el local va ser seu.

"Taller obert. Horari flexible", diu a la porta. El Carlos, la Gloria i l'Ana es dediquen al gravat i l'estampació: vernís, fotogravat, litografia, xilografia, linografia, monotípia, serigrafia, aiguafort, aiguatina... També fan classes particulars, lloguen l'espai a qui no té lloc i de

cara al futur preveuen exposar obres d'artistes del barri. I de tant en tant, mentre ells treballen, reben visites de gent que passa. "La majoria pregunta pel Museu Picasso", comenta el Carlos. La visita més sorprenent va ser fa uns dies. Un grup escolar, format per quaranta nens i el seu mestre, van entrar-hi preguntant pel carrer Montcada, i de forma inesperada van acabar rebent una lliçó pràctica de gravat. Ben a prop d'allà, a Cotoners, 14, hi té la seva galeria l'Esther Arias (cinquanta anys). És pintora, i mai no hauria imaginat el tomb que faria la seva trajectòria artística des que va abandonar el seu antic i solitari taller a la carretera de Sants. Fins al 2003, la seva obra a penes aconseguia sortir d'un petit cercle, no tenia accés a les galeries consolidades, era poc coneguda. Tot va canviar a partir del dia que va obrir la seva pròpia galeria-taller. Des que la seva obra s'ha fet més visible, Arias ven a l'estranger el 80% dels seus quadres i ha aconseguit exposar a Europa i a Buenos Aires.

La trajectòria artística d'Esther Arias va fer un gran salt endavant quan es va instal·lar a la zona, ara fa quatre anys. A la dreta, la seva galeria, al 14 del carrer de Cotoners.

A la pàgina següent, un dels establiments d'obertura més recent, la llibreria Kabooki, del carrer d'Esquirol, i la botiga de Pilar Lamarca al carrer de la Barra de Ferro.

A la pàgina anterior, el taller de la ceramista Goretti Beaskoa, una veterana del barri, situat al carrer de Montcada.

És clar que no tothom aconsegueix aguantar quatre anys amb pèrdues: “He de tenir paciència. Encara no guanyo el suficient per menjar. I sort dels turistes, que són els que compren els quadres, perquè en aquest país, en art contemporani, si no et dius Barceló no ets ningú”. Esther Arias està encantada amb el barri, amb l'Ajuntament que regala els carrers cada matí i amb els turistes que es perden per la Ribera. Només lamenta les freqüents estrebades de bosses o que als barcelonins ens costi tant “baixar fins aquí”. A més dels seus quadres de gran format, la Galeria Esther Arias exposa obra d'altres artistes i un cop l'any, amb motiu del Ribermúsica, acull les actuacions que la fundació del mateix nom programa per diferents locals del Born.

L'EFECTE PICASSO

Molts locals propers al carrer Montcada es beneficien del milió de persones que cada any visiten el Museu Picasso. Les riuades de gent

que durant els dotze mesos de l'any es dirigeixen al carrer Montcada aprofiten per comprar records en la major part dels casos, però també són molts els que visiten galeries d'art o altres llocs que no apareixen a les guies turístiques. No sembla exagerat, per tant, afirmar que una part important de l'eclosió del Born com a pol artístic es deu a l'efecte Picasso.

Al carrer Barra de Ferro, 4, Pilar Lamarca regenta una botiga que intenta atreure aquesta clientela. No ho fa a base de *souvenirs* sobre Gaudí *made in China*, sinó amb productes seleccionats amb cura: sedes i vanos pintats a mà, pintura, espelmes, bijuteria, vidre o ceràmica. Lamarca diu que el negoci va bé, però tot i això la seva filla el traspassa: “El barri no passa pel millor moment. Ens l'hem carregat una mica entre tots. El mes de febrer va ser el pitjor en tretze anys. S'estan pagant traspessos i lloguers astronòmics, i això no pot ser. Aquí hi ha una bombolla immobiliària i al final esclatarà”.

Enric Franch, dissenyador

“El barri té el caràcter de zona fronterera”

No ho recorda exactament. Devia ser l'any 1985 o 1986, poc abans o poc després que Samaranch anunciés que Barcelona seria la seu dels Jocs Olímpics del 1992. El dissenyador Enric Franch va decidir tancar el despatx que tenia a l'Eixample i traslladar-se a un pis de 170 metres quadrats al número 17 del carrer de la Ribera, just al davant mateix del mercat del Born. En aquell moment Franch no ho sabia, però s'acabava de convertir en un dels pioners d'un moviment que en poc més de dues dècades transformaria la zona de forma profunda.

Per què va decidir traslladar-se al Born?

Necessitava un lloc ampli, i mentre que en aquella època tothom marxava cap a despatxos per sobre de la Diagonal, jo volia un lloc més vinculat a la ciutat. No

sabia que acabaria sent un barri de moda; l'únic que volia era un local gran i que no fos *pijo*.

Recorda com era el barri a finals dels vuitanta? Quina evolució ha seguit des de llavors?

Els anys vuitanta era una zona depauperada, que en el passat havia tingut el seu pes, però que havia quedat abandonada. Tenia caràcter de zona fronterera. Estava entre la Barcelona històrica i la Barcelona moderna, en el sentit estricte de la paraula “moderna”, no “post-moderneta”. Estava a cavall entre la Barcelona pobra i la de classe mitjana, entre la Ciutatella i la Barcelona murallada. Però és innegable que era un barri en decadència. Després ha tingut alts i baixos. Sóc bastant crític amb el que s'hi ha

Mentre això no succeeix, continua havent-hi petits negocis, sovint atípics, que es posen en marxa. Baixant pel carrer Esquirol en trobem dos. A mà esquerra, al número 4, trobem el d'Hernán Morgenstern. Aquest home sempre havia tingut el somni de ser propietari d'una llibreria. Ja el tenia a la seva Argentina natal fa vint anys, i a finals del 2006 per fi el va fer realitat.

El local, petitíssim, està dividit en dos espais. La part que dóna al carrer acull els llibres, pocs i ben triats, i en segon terme, darrere d'una gran peixera de vidre, hi ha l'Hernán envoltat de pantalles de Mac. Aquest argentí de naixement, i barceloní d'adopció, ha aconseguit conjuminar la vocació llibretera amb la seva professió de dissenyador gràfic. Si no hi ha clients, treballa en els seus projectes, i quan té visites, atén el negoci. El carrer Esquirol queda molt amagat, però, i als clients els costa arribar-hi. Cap problema. Morgenstern reparteix, un cop al mes, un full amb la seva llista de recomanacions pels bars de la Ribera i, si cal, porta els llibres a domicili. Això sí, el fons no és gaire extens. Per qüestió d'espai, només té uns 300 llibres, aquells que a ell li agraden. I pocs exemplars de cada títol. Un, dos... "Els distribuïdors m'odien", confes-

fet. L'Ajuntament ha tendit a maquillar, a arreglar els carrers, però de forma poc contundent, perquè la reforma de Ciutat Vella no hi ha manera que s'acabi. I el que ha passat amb l'antic mercat és una vergonya. Ara endavant, ara enrere. Deien: "ara farem això", i al cap d'un temps corregien: "ara farem allò". I, mentrestant, anava passant el temps. Quan va obrir Zeleste, semblava que el Born seria un barri d'ambient nocturn, però va fracassar. I el mateix va passar amb les galeries. Se'n van obrir unes quantes, però també van acabar marxant.

I la situació actual?

Ara s'està convertint en un barri de botigues petites i restaurants, però no s'acaben de consolidar. Estan continuament obrint i tancant. El que no varia és l'es-

peculació i que els pisos cada cop són més cars. Però dubto que s'acabi convertint en una zona de luxe per a *modernos*. Als aparadors es veuen sabates a 300 euros i maletes a 900, però no es venen. Trobo a faltar una política decidida per a aquesta zona. Però és cert que el que passa aquí és un reflex de la situació que viu Barcelona, d'enlluernament, ambigüitat i falta de constància.

No sembla que li agradi gaire el Born actual...

No gaire. Aquesta situació del barri, que és i no és, em molesta bastant. M'estava bé com era abans. Era més autèntic, real. Ara és artificial i molt fals, ple de contradiccions. Mira que n'arriba a haver-hi, de restaurants a la zona; doncs creu-me que, per dinar, em costa trobar un lloc càlid, no pretensions i on es mengi

raonablement bé. S'imposa l'aparença. Al final, la imatge del barri ve donada pel Jordi Labanda i el rotllo més *fashion*.

I l'oferta cultural?

No hi ha cap projecte interessant que s'hagi consolidat, ni un, ni tan sols Metrònom. De tallers d'artistes, no n'hi ha, i aquests locals amb tants colors tenen una vida curta. El que queden són els bars, com a tot Barcelona.

sa amb una gran riulla. Fa pocs mesos que la llibreria Kabooki funciona, de manera que per anar guanyant adeptes l'Hernán ha posat en marxa un taller d'escriptura i un saló de lectura.

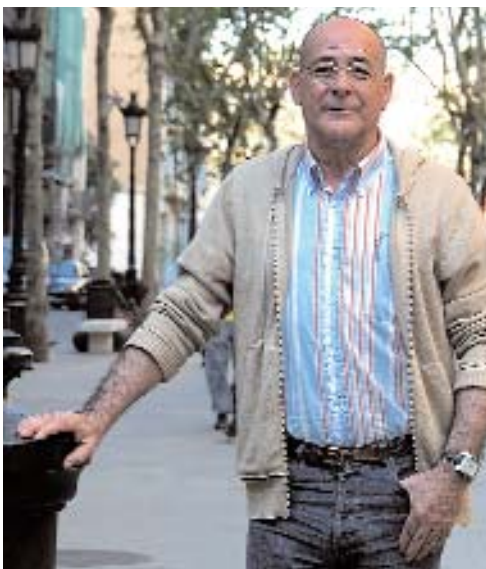
Just davant de Kabooki, a Esquirol, 3, hi ha el taller de gravat artístic E-Tres. Té dues propietàries, la Rosa Brugulat, nascuda a Ciutat Vella, i la seva filla Joana Riera. El local ocupa una típica casa barcelonina medieval. A la part que dóna al carrer hi ha la botiga, que és on antigament hi havia el taller, i baixant dos esglaons s'accedeix a l'espai en el qual la Rosa i la Joana imparteixen classes, que encara conserva una antiga cuina de carbó i una pica de marbre. Dalt, a les golfes, hi havia dues habitacions, que ara serveixen de magatzem.

Avui la Rosa té una alumna, l'Imogen, una jove traductora d'anglès a qui li agrada venir a aprendre un ofici quasi tan antic com les

parets que l'envolten. "Aprenc per plaer –confessa la noia–, perquè enganxa moltíssim".

Però és un ofici que s'aprèn per amor a l'art. Fer un gravat requereix tres o quatre dies de feina, i poca gent està disposada a pagar el que realment val. Així que la Rosa i la seva filla han dedicat una part del local a botiga. En unes vitrines hi ha exposades joies de plata, objectes de regal i complements que trien amb cura. I a les parets que queden lliures hi pengen quadres d'artistes novells.

Seguim l'itinerari pel carrer Grunyí. Al número 6, una persiana mig oberta, un aparador mig il·luminat on s'exposen joies i un altaveu que emet una música difícil de classificar criden l'atenció al vianant. Dintre hi trobem el Pablo Martínez (trenta anys), que dissenya roba, i el seu soci, l'Alberto Gómez, que es dedica a la joieria.

Emili Cota, president de la Plataforma d'Entitats

"Els bars van ser els primers a donar vida al barri"

Era propietari de la pastisseria Güell, de la plaça de les Olles, fundada el 1874. Tenia fama de fer els millors carquinyolis de Barcelona, que fins i tot s'enviaven a Nova York, i estava molt implicat en la vida del barri. Emili Cota i el seu soci van pagar una campana de Santa Maria del Mar i la reparació de l'orgue de l'església. Però la seva incansable tasca per la recuperació del barri l'ha realitzat des de la Plataforma d'Entitats, que des de fa més de dues dècades lluita de forma incansable en la defensa de la Ribera.

Com va néixer l'entitat?

Aquí ens vam quedar orfes en una dècada. La Ribera va perdre els seus principals pilars. El 1971 va tancar el mercat central, després l'estació de França i l'estació de rodalies, la Borsa se'n va anar al

Passeig de Gràcia i es va obrir l'estació de metro de la Barceloneta, així que molta gent que passava per aquí va deixar de fer-ho. Va ser el declivi. Les botigues van començar a tancar i la gent de Barcelona va deixar de venir. Només ens quedava Santa Maria del Mar. De manera que uns quants veïns i comerciants vam crear la Plataforma, perquè les botigues tancades no es convertissin en un niu de rates i perquè els antics magatzems on es guardaven els carretons tinguessin activitat.

I què van fer?

Des de la plataforma vam demanar a l'Ajuntament que senyalitzés el Museu Picasso, perquè això donaria una mica de vida, i el 1981 vam organitzar la primera festa major de la Ribera. I nosaltres, des de la

Al costat d'aquestes línies, l'establiment compartit per Pablo Martínez, dissenyador de roba, i Alberto Gómez, de joies, al 6 del carrer de Grunyí. A la pàgina anterior, a l'esquerra, el taller de gravat artístic E-Tres, al carrer d'Esquirol, pertanyent a Rosa Bragulat i la seva filla Joana Riera. A la dreta, la botiga-taller de marqueteria artística Imago Mundi, propietat de Julia Morsella, al 7 de Grunyí; és una de les incorporacions més recents al barri.

En Pablo parla de forma atropellada. El seu cap rumia moltes coses que els seus llavis a penes tenen temps de verbalitzar: "Avui en dia cal estar connectats, i per això treballem a peu del carrer, amb les portes obertes, i amb música, sempre escoltant música, perquè la vivim molt; influencia el nostre treball. Cal estar al centre, a més, envoltat d'altres creadors. Ells vénen a veure el que tu fas i tu vas a veure què fan ells. Després hi ha Internet. Nosaltres tenim banda ampla Wi-Fi sense codificar, perquè m'agrada que els veïns es puguin connectar gratis de la mateixa manera que faig jo quan vaig pel món. Perquè viatjo molt. Aquest any faré deu o quinze viatges". Pablo és jove i sobrerament preparat. Té estudis d'empresarials i de disseny d'indumentària. Ningú no ho diria, però, veient el seu *book*, un caos de retalls, guixades i esbossos que ningú més que ell no és

capaç d'entendre. "Borratxeres, escriptures, divagacions...", diu mentre fulleja els seus treballs.

Ara es troba en temps de sembra, comenta. Treballa en la col·lecció d'una empresa de moda per disposar de diners i poder-se dedicar després a investigar. Una botiga? Tot arribarà. De moment "inverteixo en treball, en investigació més que en qualitat de vida. De fet, encara visc amb els pares. En aquest local gasto totes les meves energies. I et puc assegurar que m'està costant un ou".

A l'italià Antonio Sciacca també li costava mantenir oberta la seva botiga-taller de vidre artístic, de manera que ha decidit tancar i buscar-se un taller-habitatge. Se'n va del número 7 del carrer Banys Nous, on ha passat els últims nou anys: "Molt *cool*, molt de moda, però comercialment la Ribera no funciona. És un barri d'oci. Fixa't

pastisseria, vam començar a animar els clients que venien d'altres barris perquè obrissin botigues. Al cap d'un temps, l'Ajuntament va arreglar la plaça de les Olles i la va convertir en zona per a vianants; després va seguir el passeig del Born, i així va començar la rehabilitació del barri.

I des del punt de vista cultural?

La Plataforma ha integrat entitats molt diverses al llarg de la seva història, des de veïnals o esportives fins a d'altres culturals com La Santa, que feia passar-les de moda a la plaça de les Olles; Ribermúsica, que funciona des de fa deu anys, o l'escola de cuina Hoffman, que va apostar per la Ribera ja fa divuit anys.

Com va ser que la Ribera es va començar a posar de moda?

Va ser un procés llarg. Sempre es critica els bars, però per mi són benvinguts, perquè ells van ser els que van començar a donar a conèixer el barri. Parlo

d'El Copetín, el Miramelindo, o el restaurant Cal Pep, on abans hi havia un antre on de matinada fins i tot hi havia hagut tirotejos. Aquests locals atreïen molta gent de nit, i darrere seu van arribar els dissenyadors i artistes joves, que van trobar locals a bon preu, van començar a obrir botigues i van donar una altra dimensió al fenomen.

Això era als anys noranta. I després?

El 1999 una desgràcia familiar em va obligar a traspassar la pastisseria. Vaig tenir ofertes d'una cadena d'entrepans i d'un basar, però jo volia que s'hi instal·lés un local que donés vida al barri. Vaig començar a donar veus i un dia ho vaig comentar a Custo Dalmau, que era client. S'ho va pensar i el 1999 va obrir a la plaça de les Olles la seva primera botiga. Va ser un moment important per al barri, perquè era la primera firma que apostava per la Ribera. I va tenir èxit. Al carrer s'hi feien llargues cues de gent que volia comprar les seves samarretes. I a partir d'aquí ja va venir el que coneixem ara.

Li agrada el barri com ha quedat?

Sí, a mi sí. Els que es queixen pel soroll acostumen a ser gent que ha vingut de fora, que va conèixer la Ribera de venir-hi de nit i que els va agradar. Però els que hem viscut sempre aquí estàvem acostumats al soroll de vehicles que hi havia quan el mercat funcionava, dels carretons amb rodes metàl·liques que començaven a tragar mercaderies a les quatre de la matinada. Ara fa goig baixar al passeig i veure la joventut que passa.

I el futur?

Ara comença la reforma del Museu Picasso, i s'hi farà un nou accés per la part posterior que animarà uns carrers que han tingut poca vida. També s'hi farà el museu de la màgia a la Seca, l'antiga fàbrica de la moneda. I esperem per fi veure acabat el Born, després de tants anys. Tot això es va prometre fa trenta anys, i sembla que per fi està en marxa. En una paraula, que ens agrada el barri i el sentim.

“Al voltant de l'antic mercat sembla que els negocis funcionen a plena activitat. En lloc de tallers hi trobem agències publicitàries, botigues de modistos famosos, empreses de disseny, bars nocturns...”

en el meu carrer: hi ha tres locals que es traspassen. Ara, potser a la banda del Born les coses van millor. Però s'hi posen botigues-aparador de grans marques, d'empreses amb cent botigues, i si una no funciona, la mantenen per prestigi. I això no serveix per a una persona que inverteix tots els estalvis i il·lusions en un únic negoci”. Sciacca creu que l'especulació ha fet la resta. Gràcies al seu contracte de fa uns quants anys, paga menys de mil euros al mes per un local de 120 metres. Els preus actuals, diu, no baixen dels 1.500 per trenta o quaranta metres: “Molta oferta cultural ha desaparegut. Els tallers que hi havia, de gent jove, han anat tancant perquè no podien continuar pagant. Hi havia moltíssimes galeries d'art, també. Ara sols queden les consolidades, les del carrer Montcada i alguna més”. Aquest milanès assenyala que en la crisi de la Ribera potser hi ha tingut a veure un canvi en el tipus de turisme: “Els americans, que gastaven molt, ja no viatgen gaire des de l'11-S. I s'ha incrementat d'una forma brutal el turisme de *low cost*, que fa just al contrari”.

UNS SE'N VAN, ALTRES ARRIBEN

La Julia Morsella és nova al barri. Va obrir la seva botiga-taller Imago Mundi (Grunyí, 7), de marqueteria artística, el setembre del

2006, i reconeix que encara li falten elements de judici per valorar com li van les coses. De moment, aquesta dona nascuda a les illes Hawaii, filla de pare italià i mare nord-americana, està encantada amb l'experiència: “La zona és simpàtica, i els veïns molt gentils, perquè em vénen a desitjar sort”.

Julia va triar Barcelona per viure perquè li semblava que era “una ciutat ideal per a mi i la meva filla d'onze anys: amb port, tolerant i oberta al món, i per ara tot el que pensava s'ha confirmat”. Més complicat li va resultar localitzar el barri d'artesans: “Preguntava a tothom, als hotels, als taxistes, però ningú m'ho sabia dir, fins que jo mateixa vaig trobar aquests carrers, que per a mi són ideals, amb una barreja de turistes i gent d'aquí”.

Al local realitza i ven les seves pròpies obres, però també hi té exposades catifes del Turquestan i quadres d'un artista japonès al qual cedeix una part de l'espai. Aquesta dona menuda i d'ulls inquietos ha sentit parlar de les dificultats que tenen els tallers com el seu al barri de la Ribera, i es mostra preocupada pel futur dels oficis: “Un país ha de cuidar els seus artesans, perquè les coses fetes a mà no es poden imitar. S'ha de facilitar el seu treball. N'hi ha molts que agafen una feina remunerada qualsevol per guanyar-se la vida, i això és

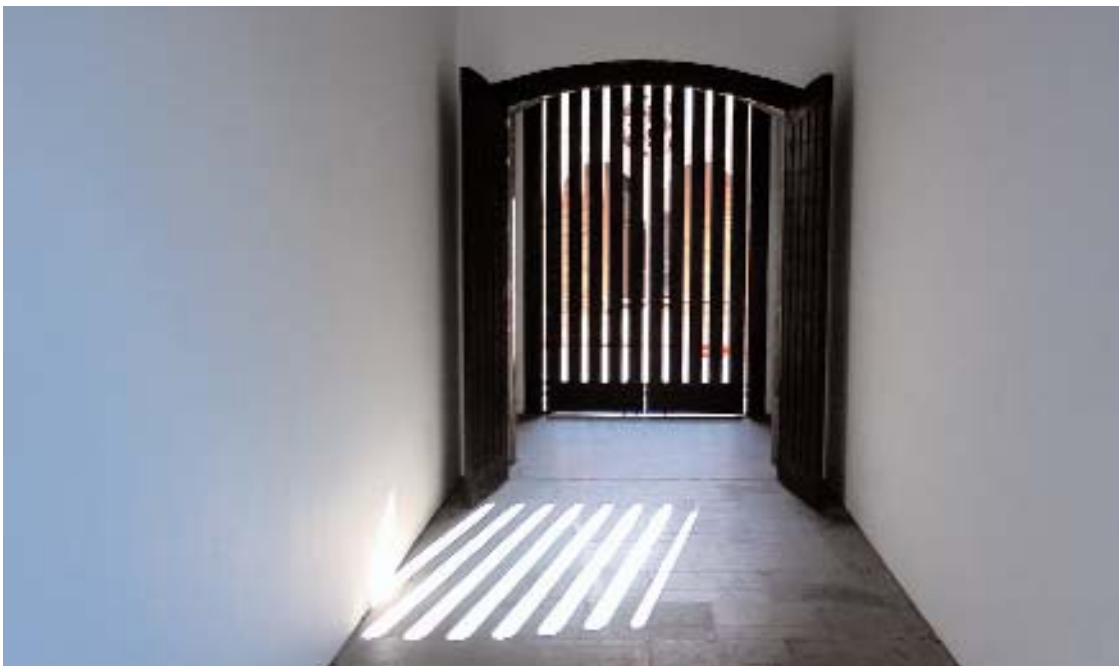
el primer pas perquè es perdin. I en només una generació, molta informació desapareix per sempre més”.

A l'altra banda del carrer Montcada, dues noies de 24 anys han posat tota la seva il·lusió en una botiga-taller de roba que elles mateixes confeccionen. El local de l'Alba Juanola i la Clara Saura (Pinça) es troba perdut en el minúscul carrer Cirera, darrere del Museu Picasso. Van obrir el novembre del 2006, i quan se'ls pregunta com va el negoci, responen amb un lacònic “bé...”. Però de seguida correixen: “Fatal. El Nadal va ser passable, però aquests primers mesos de l'any no paren d'arribar factures i gairebé no fem calaix”.

Tot i la proximitat a Montcada, pel carrer Cirera hi passa molt poca gent. “Els coneguts, quan els dius que tens una botiga al Born, diuen, uau!, pensant-se que vens molt, però si no ets al centre-centre, ho passes malament”, expliquen.

Ens dirigim al centre-centre del barri. I, aquí sí, els negocis funcionen, aparentment, a plena activitat. Els tallers d'artistes o artesans són quasi inexistent, però al voltant de l'antic mercat hi ha les productores publicitàries Air Shuttle Productions i Puente Aéreo (Ribera, 14), Fair Play (Ribera, 16) i Brownie (passeig de Picasso, 32), agències de publicitat com Saatchi & Saatchi (Comerç, 27), botigues de modistes famosos com Adolfo Domínguez (Ribera, 16), que disposa d'un macroespai de 1.200 metres quadrats, o Roser Marcé (Ribera, 6), i espectaculars *show room* d'empreses de disseny, com ArtQuitect (Comerç, 31), Vitra (plaça Comercial, 5) o Meccollection (Comerç, 21).

També hi trobem botigues com la molt *fashion* Iguapop Shop & Gallery (Comerç, 15), que a les col·leccions de roba per vestir a l'última hi afegeix una sala d'exposicions. En la mateixa línia es troba la lli-

Tres espais del carrer del Comerç. A dalt, Iguapop Shop & Gallery, al número 5, que a les col·leccions de roba de moda hi afegeix una sala d'exposicions, i el centre cívic Convent de Sant Agustí, un assossegat equipament municipal que encarna un món de signe molt diferent. A la pàgina anterior, Montana Shop & Gallery, la botiga dels graffers de Barcelona, al 6 del mateix carrer.

Gabriel Pernau

Gabriel Pernau

breria Mercado del Borne (plaça Comercial, 3), especialitzada en *street art*, disseny o arquitectura, i que també disposa d'una sala que sol oferir exposicions d'il·lustradors. I al capdavant del carrer Comerç (número 6), a prop dels jutjats, hi ha Montana Shop & Gallery, la botiga dels grafiters de Barcelona, on es poden comprar esprais i tot tipus d'objectes per pintar sobre qualsevol tipus de superfície i amb el color que més ens agradi la primera cosa que se'ns passi pel cap.

I al passeig de Picasso, mirant a la Ciutadella, hi ha bars nocturns com Magic, que ofereix concerts de rock-and-roll, o The Glass, que, com nombrosos locals de la zona, cedeix una part del seu espai a

artistes i programa un cicle anual de curtmetratges d'animació, ficció i documentals en coordinació amb uns altres cinc establiments de Ciutat Vella.

Cristina Capellades és la directora del Centre Cívic Convent de Sant Agustí. El centre organitza activitats culturals per als veïns del barri i per a un tipus de clientela en principi diametralment oposada al públic que, en especial a partir de la tarda, pren possessió de la zona. En aquest assossegat centre municipal s'hi fan xerrades, exposicions o concerts. El que passa dins del centre cívic és radicalment diferent del que es troba portes enfora. "Són dos mons totalment a part. Ells

Hans Meinke, administrador general de Círculo del Arte

"La especulació ha estat enorme i desaforada"

Hans Meinke es va traslladar al Born en la segona meitat dels anys noranta. El llavors alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, el va convèncer de les possibilitats culturals que oferia el barri amb vista al futur, li va fer veure que les galeries i els estudis d'artistes podien ser un primer pas per recuperar una zona deprimida i l'home es va decidir. Al final del carrer Princesa, just davant del Born i a pocs metres del Parc de la Ciutadella, l'administrador general de Círculo del Arte va trobar uns antics magatzems de 800 metres quadrats que antigament havien acollit un magatzem d'ultramarrins i una botiga d'electrodomèstics.

"Era un local gran, però que també requeria una gran inversió. Estava tot compartimentat, amb unes golfes... –recorda Meinke–. Ho vam haver de fer tot nou, però respectant l'estructura general". La galeria, avui, és un vertader luxe, un espai diàfan amb 550 metres d'exposició i 200 de dipòsit, de sostres de més de quatre metres d'alt sostinguts per esveltes columnes metàl·liques. Per aquesta sala han passat alcaldes, presidents de la Generalitat, ministres de Cultura, caps d'Estat com el president

d'Argentina, el príncep d'Astúries, premis Nobel com Günter Grass, la vídua de Borges i un incomptable nombre d'artistes.

Meinke té una trajectòria marcada per dues dècades al capdavant del Círculo de Lectores. Aquesta trajectòria li va servir per muntar una empresa que edita llibres de bibliòfil, facsímils i obres d'art originals o dedicades a artistes. Meinke és d'origen alemany; el seu nom el delata. Des que es va jubilar viu abocat a una feina que és la seva passió. I encara té temps per ser membre de les fundacions Bertelsmann i Macba, i jurat dels premis Príncep d'Astúries.

Què el va decidir a traslladar-se al Born?

L'alcalde em va convèncer que era un bon lloc per a una galeria d'art. Em vaig adonar que el Born significava molt en la història de Barcelona, i que si altres persones seguïem el mateix camí, podríem contribuir a recuperar el seu passat artístic i intel·lectual. Aquí hi havia una tradició que es va perdre, que es va difuminar amb el pas del temps. I em feia il·lusió contribuir en aquesta tasca.

A l'esquerra, Atalanta Manufactura, del passeig del Born. A pesar de tenir una de les botigues més ben situades, el seu propietari, Claudio Méndez, va desertar fa temps de la Ribera per anar-se'n a viure i treballar a altres barris de Barcelona.

A la pàgina anterior, el taller de gravat artístic E-Tres i el taller Barra de Ferro, dedicat a la cultura tradicional.

A la pàgina següent, El Rincón, al carrer de Nicolau de Sant Climent.

són allà i nosaltres aquí”, reconeix Capellades. Per la seva forma de pronunciar els mots aquí i allà es diria que parla de dos mons impossibles de conciliar. I, en efecte, la directora del centre cívic reconeix que no hi ha contacte amb la moguda que es cou a la Ribera, tot i que de seguida afegeix que seria bo que totes dues sinergies convergissin.

En la mateixa línia d'activitat cultural tradicional, al Born hi trobem els Tallers d'Artesania Art 3 (Mirallers, 1), el Taller Barra de Ferro (Barra de Ferro, 8), el Taller de Punt (Brosolí, 1), la llibreria especialitzada en temes religiosos Almirall (Princesa, 16), que disposa

d'un espai d'exposicions, o el centre cultural Euskal Etxea, propietari de la taverna del carrer Montcada del mateix nom, que organitza nombroses activitats per difondre la cultura basca a Catalunya.

UN BARRI “COOL”

Però el que es fa en aquests locals està cada cop més d'esquena al corrent que segueix el Born, on s'imposen les marques, els locals amb les últimes tendències –però de vida efimera– i joves molt *cool* que semblen sortits d'un dibuix de Jordi Labanda. Pel barri proliferen els apartaments turístics adreçats a una clientela jove. Al voltant del passeig del Born el soroll de màquines que treballen en obres de rehabilitació és constant. Com constant és la presència de cartells de comerços que es traspassen.

Una hora de recerca sistemàtica d'espais culturals entre el passeig del Born i l'avinguda del Marquès de l'Argentera dóna un resultat decebedor. El visitant és incapaç de trobar cap espai mínimament relacionat amb la cultura. Tot són botigues i restaurants, alguns dels quals s'anuncien amb noms com *lounge dinner club*. Al final del

També degué pesar el fet que el barri disposava d'espais grans i en aquell moment poc valorats?

És clar. A finals dels noranta no hi havia la immensa febre especuladora que hi ha ara.

Quins són els principals atractius del barri?

La seva història, la seva arquitectura, la seva situació... El barri és ple de vestigis i riqueses, molts d'ells encara per descobrir. N'hi ha prou de passejar pels seus carrerons i descobrir que darrere la capa de brutícia apareixen moltes bel·leses, plaques antigues o balcons preciosos.

Com ha evolucionat la zona des de que va obrir la galeria?

El barri ha passat moltes vicissituds. Primer s'hi havia de fer la biblioteca provincial, després es van descobrir les ruïnes del 1714 i tot va quedar aturat... La recuperació s'està allargant molt, però no oblidem que ens trobem al cor de Barcelona, i aquí, quan aixequés una pedra, apareixen restes històriques. També és cert que quan es va construir l'aparcament del Born, es va esventrar tot el subsòl i ningú no va obrir boca.

S'han complert les expectatives que tenia quan s'hi va instal·lar?

Amb menys celeritat del que esperava. Al principi hi havia molta criminalitat i els col·leccionistes no bai-

xaven fins aquí. Això ha anat canviant, però sempre hem estat molt a gust en aquest emplaçament. Per aquí passen nombrosos estrangers que es dirigeixen al Museu Picasso, i molts d'ells van buscant els atractius anònims de la ciutat. Els veus que van llegint i mirant els edificis. Per desgràcia, hi ha una cosa que no ha canviat, i és el que costa a la gent de la nostra ciutat venir fins al Born.

Pel barri es diu que els preus dels locals estan fent molt de mal.

Els últims anys han tancat algunes galeries i espais que feia molt temps que eren aquí, com Metrònom, però tots per raons diferents. El barri s'ha fet més especulatiu, és veritat. L'especulació ha arribat d'una forma enorme i desaforada. Els preus han explotat, tant de compra com de lloguer. Es veu en els anuncis que es posen al carrer i en el que la gent t'explica. Però al mateix temps segueixen sorgint activitats, moltes d'elles honoroses i interessants. Obren nous hotels, hi ha botigues precioses i tallers d'artesans o dissenyadors joves col·locats amb molt bon gust. El que es desprèn d'això és que cada cop es valora més la importància del barri. Aquí tenim una joia històrica i arquitectònica de Barcelona.

Què hi troba a faltar?

Una neteja permanent dels carrers. És penós arribar els dilluns al matí i trobar-te que alguns noctàmbuls

s'han orinat o fins i tot defecat a l'entrada d'una porteria. Cal fer més que crides públiques. S'ha d'actuar per impedir-ho. Trobo a faltar més control nocturn. El tema dels *graffiti* també és penós. Fan pintades a qualsevol lloc i de qualsevol manera. En ciutats com París o Londres això és impensable. Nosaltres tenim les persianes fetes un fàstic. I, al mateix temps, continua havent-hi massa robatoris a estrangers, normalment estrebades de bosses.

Alguns comerciants decebuts de la seva experiència diuen que el Born és un bluff.

S'ha de buscar un equilibri, posar ordre, controlar més els carrers. Si no es fa, si es deixa tot el protagonisme a la festa, potser sí que acabarà sent un *bluff*. Seria una llàstima.

Què desitja amb vista al futur?

Caldria accelerar la millora del barri, sobretot pel que fa a la convivència ciutadana. De vegades sembla que hi hagi més preocupació per endur-se els cotxes de la zona verda que per cuidar el manteniment dels carrers.

“Una hora de recerca sistemàtica d’espais culturals entre el passeig del Born i l’avinguda del Marquès de l’Argentera dona un resultat decebedor. Només hi ha botigues i restaurants”.

carrer Rera Palau, es produeix un contrast important: deixant enre-
re la Barcelona *cool*, a l'altra banda de Marquès de l'Argentera, dese-
nes d'immigrants fan cua per regularitzar la seva situació.

Claudio Méndez (42 anys) fa temps que va desertar de la zona. Té
una de les botigues més ben situades, Atalanta Manufactura (passeig
del Born, 10). La va obrir el 1994, i ell vivia ben a prop d'aquí. Li
agradava l'ambient que s'hi respirava, mig cosmopolita mig de
barri. Gaudia de la possibilitat de relacionar-se amb gent molt diver-
sa, des de dissenyadors de Los Angeles o neuròlegs alemanys fins a
gent molt senzilla que havia viscut aquí tota la vida. Avui, en canvi,
Méndez detesta el Born. Ha marxat a viure al passeig de Sant Joan,

treballa al Poblenou i visita la botiga el mínim. Davant la presència
d'un periodista, inicia un llarg monòleg: “De vegades entren estran-
gers preguntant on són aquelles botigues que només es poden tro-
bar a Barcelona –comenta irònic–. L'Ajuntament diu que Barcelona
és la millor botiga del món, però, en realitat, és la mateixa botiga que
a tot el món. Avui, aquí, trobes les mateixes botigues que a Saragossa
o a Pequín. Ara la cultura és com les hamburgueses. El barri està
totalment comercialitzat. Tot és façana. La gent que vivia al Born, les
prostitutes, la gent gran, que abans n'hi havia molta, on són? Perquè,
de morir-se, no s'han mort. Ja t'ho dic jo: les immobiliàries els han
fet fora. Aquest barri abans era més humà. Trobaves gent amb inte-
ressos diferents dels teus amb qui podies parlar. Ara tothom està
preocupat pel seu aspecte. Els nois volen ser com els models que sur-
ten a les revistes. A qualsevol persona amb cervell li vénen ganes de
marxar. Qui vol viure en una botiga? Jo el que vull és viure en un
lloc on hi hagi justícia social i on les coses funcionin”.

El propietari de la botiga de mocadors de seda, però, s'ho agafa amb
ironia: en un aparador hi té penjat un cartell que anuncia:
“L'Alquimista. Promocions immobiliàries. Pròxima construcció de
125.000 vivendes d'alt standing”.

RESISTENTS A LA MODERNITAT

Pujant pel carrer Argenteria, molt a prop de Santa Maria del Mar, hi
ha, a mà dreta, el carrer Nicolau de Sant Climent, un carreró sense
sortida. Al fons hi trobem un establiment d'un altre temps que resis-
teix els embats de la modernitat i els llums de neó. S'anomena El
Rincón. S'hi venen televisors de segona mà, estufes o cintes de cas-
set. José Santiago (65 anys) recorda els anys en què, en lloc de
Dolce & Gabbana i rellotges Swatch, els establiments que tenia més
a prop eren una farmàcia, una carnisseria, una herboristeria o una
botiga que venia aixetes. Una darrere l'altra, totes van anar tancant.
Quin remei els quedava, es pregunta el senyor Santiago, si els tras-
passos que els oferien –“immorals, de fins a noranta milions de pes-
setes”– eren d'uns imports que no haurien guanyat mai treballant
tota la vida?

“Hem passat de ser un barri normal a un barri de luxe”, constata
aquest home, a punt de la jubilació, sense rancor. Ell aguanta, per
liquidar els tres magatzems plens de gènere que encara conserva i
per la seva dona, bastant més jove que ell. Però també aguanta per
una “raó moral”, assegura: “Veu aquelles bombones de butà que tinc
a l'entrada? Al barri ja no queda ningú més que en vengui, però hi
ha persones que encara en necessiten. Gràcies a ell es poden dutxar,
escalfar i cuinar cada dia”.

És la cara amagada del rutilant Born de disseny que ha il·lustrat
pàgines de paper *couché* de nombroses revistes europees.

Els cinemes Maldà, Casablanca i Méliès i les difusores 100.000 retinas i CineAsia són els principals protagonistes d'una programació alternativa que permet als cinèfils barcelonins gaudir d'un ampli espectre d'opcions més enllà de l'oferta regular d'estrenes setmanals. A aquestes iniciatives privades cal afegir propostes institucionals com ara les del CCCB, la Fimoteca o l'Institut Francès.

Herois de cinema: una programació alternativa

TEXT
**Jordi Picatoste
Verdejo**
RETRATS
Albert Fortuny

● El cinema és ple d'herois. Des de Douglas Fairbanks fins a Bruce Willis. Però n'hi ha més. Encara que sembli estrany, a Barcelona viuen diversos herois de cinema. No apareixen a la pantalla, però fan possible que el cinèfil de la ciutat pugui gaudir d'un ampli espectre d'opcions audiovisuals que van més enllà de l'oferta regular d'estrenes setmanals on les grans produccions amb campanyes massives de publicitat deixen poc espai per a produccions més arriscades. Des de la recuperació de clàssics fins al descobriment de cinematografies ignotes, passant per propostes més experimentals: tots caben en una ciutat que culturalment es mou molt, en part gràcies a l'esforç i la dedicació d'aquests herois anònims. Cadascun d'ells és una pel·lícula en si mateix, no sempre amb final feliç.

XAVI ESCRIVÀ O "PASSATGE A L'ÍNDIA"

Si vostè, mentre passeja tranquil·lament, topa amb algú que s'expressa en veu més alta del que és habitual, és molt possible que pensi que té al davant un mal educat o un fanfarró. Segurament no pensa en una tercera opció: és projectionista. En el cas de Xavi Escrivà, l'augment de decibels no xoca amb la seva idiosincràsia. Xerraire, exclamatiu, sempre actiu, pendent del mòbil, d'ací d'allà. Fa quinze anys

que s'encarrega amb un altre company, ficat dins d'una cabina, del projector del cinema Maldà, amb el que això comporta per al seu sistema auditiu tenint en compte el molest i continu soroll de la màquina, al qual els espectadors són aliens. Escrivà és part de la història dels últims vint anys de l'emblemàtica sala del Raval: "Vaig començar el 1987. Jo era mosso de les galeries Maldà i quan acabava de treballar me n'anava al cine. Quan hi va haver una vacant de porter, hi vaig entrar. Després vaig obtenir el carnet de projectionista i vaig passar a ser-ho del Maldà. Quan l'empresa Círculo A va deixar d'ocupar-se de la programació del cinema, el cap em va demanar si ho volia fer jo". Actualment és operador i programador d'un cinema que, per necessitat, s'ha hagut de reinventar. El 6 de març passat el Maldà es va convertir en la primera sala espanyola a oferir regularment pel·lícules de Bollywood, el cinema comercial hindú. La seva vinculació i compromís amb la sala fins i tot l'han fet ser-ne temporalment llogater.

El 28 d'octubre de 2003 el Maldà va haver de plegar perquè no complia certes mesures de seguretat, entre d'altres la falta d'ascensor i de sortida d'emergència. Escrivà i els altres treballadors van esdevenir llogaters i es van ocupar de les despeses. Però la llicència d'obres no arribava, i quan

finalment ho va fer estaven arruïnats. Tot va canviar a partir d'una trucada el juliol del 2005 de Marta Miracle, antiga delegada del cinema, en què l'informava que Shankar Kishnani, empresari hindú resident a la ciutat des de 1984, estava interessat en el Maldà per convertir-lo en una sala especialitzada en cinema de Bollywood. Així, doncs, Kishnani, el qual Escrivà qualifica com "l'home de la il·lusió", es va encarregar del lloguer, les obres i la negociació amb les distribuïdores de cinema hindú, i Escrivà de la programació de les pel·lícules alienes a Bollywood, ja que el Maldà no ha renegat en aquesta nova etapa de la seva llarga trajectòria dedicada al cinema d'autor.

Si a Escrivà, home orquestra del Maldà, li faltava per fer alguna cosa a la sala, Bollywood li ho va permetre... La primera pel·lícula va arribar de l'Índia traduïda directament al castellà mitjançant un programa automàtic. Així, els espectadors de *Nelle Pe Dehlla* o *Yo, mejor que tú*, van assistir a divertides errades, la més comentada, "cierra hacia arriba", traducció literal de l'expressió "Shut up!" ("Calla!"). Escrivà, escarmentat, es va encarregar personalment de la feixuga feina de la traducció de *Just Married*, la segona pel·lícula que s'hi va projectar. Escarmentat una altra vegada... no ho va tornar a fer.

ÁLEX G. CALVO O "WHAT'S UP, DOC?"

"Part de l'aneurisma que tinc es deu al fet d'haver llegit *Cahiers du Cinéma* sense saber francès", exagera Álex G. Calvo, un jove enginyer químic reciclat en programador dels cinemes Casablanca. És habitual que Calvo, un conversador amè i divertit, relacioni el cinema amb malalties. Potser parla per experiència, però, si no és malaltia, el que té és una obsessió: a més de la feina que li comporta encarregar-se de les cinc sales dels Casablanca Gràcia i els Casablanca-Kaplan,

s'autoimposa veure dues pel·lícules al dia. En el seu temps lliure, una lectura de cinema, si pot ser voluminosa. I com a espectador, actua com un devot professant d'una religió: abraça l'absolut silenci i rebutja tot comentari.

El seu amor pel cinema el va portar a fundar i codirigir la revista electrònica *Miradas de cine*, de la qual ara està totalment desvinculat. Gràcies a ella, va entrar en contacte amb Salomon Shang, nou propietari de les sales, el qual el va acabar contractant a finals del 2005: "Quan em contracten sóc tan feliç que penso que programar és agafar la *Guía del*

A dalt, Xavi Escrivà a la cabina de projecció del Maldà, que combina la programació de cinema d'autor amb les produccions de Bollywood. A l'esquerra, Álex G. Calvo, programador dels cinemes Casablanca. A la pàgina anterior, "Manufactured landscapes", documental de Jennifer Baichwal presentat dins de la programació X-Cèntric del CCCB.

“Barcelona li deu molt a 100.000 retinas, difusora que organitza el CineAmbigú i uns autèntics pioners de la programació regular de propostes inèdites”.

Ocio i escollir entre totes les pel·lícules que s'estrenen quines vull... Pffff... De cap manera!... Truques i et diuen que no. ‘Doncs trio entre les que queden...’ ‘No’, et responen... Programar és impossible, molt dur”. Casablanca-Kaplan, un cinema amb més de vint-i-cinc anys d’història i un públic fidel, té un perfil proper als Verdi o el Renoir, dedicats al cinema d’autor en versió original subtitulada. Però on Calvo pot plasmar millor la seva idea cinematogràfica és al Casablanca-Gràcia, adquirit uns mesos més tard. “El cinema d’autor pot donar prou dividendes per poder viure’n, però hi ha diferents tipus d’autor: un Michael Haneke, per exemple, que podria ser considerat comercial, o un Tsai Ming Liang, que a Espanya no es coneix gaire. Amb aquesta mena de pel·lícules costa més. He intentat convertir el Casablanca-Gràcia en un centre en el qual també es puguin veure aquestes pel·lícules més arriscades”. L’estratègia que porta a terme no és monolítica, sinó un compendi d’idees com a resultat d’haver fet proves. “El model Casablanca-Gràcia és: a) programar cinema de qualitat sense mirar si és independent o comercial, b) fer una programació de festival en què dues pel·lícules comparteixin sala, i c) convertir el cinema en un espai dinàmic on passin coses més enllà de la pantalla, ja sigui la festa que vam fer amb la projecció de *The Rocky Horror Picture Show* o la celebració de col·loquis”. Àlex G. Calvo treballa amb llibertat i sap que

Amaya Torrecilla i Carlos R. Ríos, creadors de la difusora 100.000 retinas, responsable de la programació alternativa CineAmbigú i del BAFF, el Festival de Cine Asiàtic de Barcelona.

pot jugar amb el temps i aguantar una pel·lícula en cartell fins que aquesta comenci a funcionar, una mostra més de la seva dedicació incondicional al cinema: “Et puc assegurar que algú que té en cartell durant un mes i mig *Honor de cavalleria* té un amor pel cinema desmesurat”.

100.000 RETINAS O “TIEMPO DE VALIENTES”

Durant part de la temporada passada, el Casablanca-Gràcia va tenir llogada la sala 3 a 100.000 retinas, difusora que organitza el CineAmbigú. Barcelona té un deute amb 100.000 retinas, uns autèntics pioners de la programació regular de propostes inèdites. Els pares de la criatura són Carlos R. Ríos i Amaya Torrecilla, tots dos de ment fèrtil. “La vam crear el 1994. Treballàvem en el sector del cinema i vèiem que moltes pel·lícules no s’estrenaven mai. Així que vam pensar en

BOLLYWOOD, UN CINEMA DIFERENT

D’entre els nombrosos tòpics sobre el cinema comercial hindú (Bollywood), potser el que titula aquest apartat és l’únic cert. Sunny Singh, escriptora hindú que ha impartit cursos a Casa Àsia sobre Bollywood, ens descobreix la gran diferència entre el cinema occidental i el cinema que ella coneix tan bé: “Parteixen d’una base filosòfica diferent. A Europa, el realisme cognitiu, la successió lògica de fets; a l’Índia, el realisme afectiu, la creació de sensacions. Sí que és necessari tenir una història coherent, però no ho és mantenir la imatge de la realitat cognitiva, perquè l’espectador ja sap que hi haurà canvis de temps i espai. És més important gaudir del sentiment que s’està representant. Els cineastes emfatitzen l’artificialitat, tot perquè no s’oblidi que és una representació. L’espectador no és un *voyeur* rere la quarta paret, sinó un participant”.

Així, doncs, des d’un punt de vista occidental, els recursos narratius de Bollywood es podrien considerar superats.

Amb quins criteris s’ha de valorar, per tant, el cinema comercial hindú? “Aquí és important el concepte de *rasha*, qualitat de plaer que sent l’espectador. N’hi ha nou: amor, riure, tristesa, ira, heroisme, por, disgust, sorpresa i pau. Qualsevol obra té un *rasha* predominant, però els ha de tenir tots. De la mateixa manera que una persona no té solament un sentiment ni tan sols en un mateix moment, una pel·lícula que en tres hores només sosté un *rasha* ha fracassat. Una obra perfecta els utilitza tots”. A més, hi ha els elements més coneguts de Bollywood: la durada entorn de les tres hores (“Si vols tractar temes grans, necessites més temps. A més, a Bollywood el concepte d’èsser humà és part d’una societat més gran”) i les cançons (“No existeix la idea d’una representació que sigui totalment música o totalment parlada. No es compartimenta tant com a Europa”).

una empresa amb la qual volíem oferir cada setmana una programació estable de pel·lícules inèdites. Vam començar el 1998. No trobàvem cap cinema disposat a llogar-se tota la setmana i al final ho vam adaptar a la Sala Apolo, en dues sessions en un sol dia. Tothom opinava que havíem perdut el seny, però finalment la combinació va caure en gràcia. Va costar dos mesos arrencar i vam estar-nos-hi vuit anys”, diu en Carlos, alegre “funàmbul”.

A la Sala Apolo, les sessions eren diferents: els espectadors veien la pel·lícula des de cadires de fusta mentre fumaven o prenien copes. Més tard, CineAmbigú va fer el canvi al Casablanca-Kaplan i després el triple salt mortal, la tornada a la idea original: tota una sala, la del Casablanca-Gràcia, oferia cada dia una programació, única a la ciutat, laminada en diferents pestanyes, des de la recuperació de clàssics moderns fins a la realització de cicles, passant pel segell de la casa, estrenes de cinema sense distribució. El canvi va ser difícil, i fins i tot l'escriptor Jordi Puntí va publicar a *El Periódico* el març un article en què defensava CineAmbigú i es lamentava de l'escassa assistència.

Aquell mateix mes, en Carlos es mostrava optimista i disposat a trobar-hi solucions. No obstant això, la dificultat per a consolidar una programació diària portava CineAmbigú, poc temps després, a anunciar un nou trasllat, aquesta vegada al Maldà. Segons un comunicat de l'empresa, aquestes dificultats “ens han fet replantejar les sessions i recuperar l'esperit original de projectar cinema inèdit al marge dels circuits comercials de distribució, sempre en 35 mil·límetres i VOSE”. Des del mes de maig, i cada dimarts, CineAmbigú ofereix una nova estrena a la sala del carrer del Pi.

El que sí que ha funcionat a 100.000 retinas és la seva altra gran creació, de la qual s'han complert nou edicions: el BAFF, el Festival de Cine Asiàtic de Barcelona, que va saber

aprofitar una moda que ja ha deixat de ser-ho; un dels certàmens més importants de la ciutat i que, tal com diu Ríos, “està en creixement”.

CINEASIA O “MIRACLE ON 34TH STREET”

100.000 retinas no són els únics beneficiaris de l'interès creixent a Espanya pel cinema asiàtic. De fet, les cinematografies orientals, sense ser-ne conscients, han fet un autèntic miracle a Barcelona. Al mercat de revistes especialitzades en el setè art és molt difícil crear una publicació nova si no té al darrere un grup mediàtic o no compta amb grans recursos. Els últims anys s'han produït propostes modestes i interessants que han acabat desapareixent, com *Travelling*, realitzada des de Barcelona, o que s'han reconvertit en revistes electròniques, com la madrilenya *Kane3*. En canvi, *CineAsia*, revista bimensual i estandard de la difusora homònima creada el 2004 per donar a conèixer a Espanya el cinema oriental, ha aconseguit mantenir-se amb bones perspectives perquè ha sabut utilitzar el mitjà imprès com a trampolí per donar-se a conèixer i poder organitzar, per exemple, projeccions a Casa Àsia. “Gràcies a la revista, vam poder contactar amb Casa Àsia i amb les distribuïdores, i això ens permet organitzar els esdeveniments que fem per tot Espanya, que és la forma en la qual una empresa com la nostra es pot mantenir, perquè viure només de la publicitat, tret que siguis *Fotogramas* o *Cinemanía*, és molt difícil”, diuen Domingo López, director de la revista, i Enrique Garcelán, redactor en cap. La revista, amb les seves ressenyes de les novetats asiàtiques, ha fet possible que distribuïdors espanyols s'hagin interessat per algunes i les hagin portat aquí. Estan pensant a distribuir títols ells mateixos, però es mantenen cauts per les convulsions de la indústria a causa dels estralls de la pirateria.

A finals del mateix 2004 ja van començar a col·laborar amb Casa Àsia responsabilitzant-se de l'oferta cinematogràfica del centre. Durant tot l'any, excepte el mes d'agost, organitzen projeccions gratuïtes de pel·lícules, de difícil distribució, en els monitors de les aules de Casa Àsia cada cap de setmana dividint-los en cicles mensuals temàtics. L'entesa entre les dues parts s'estén al multidisciplinari Festival Àsia, en el qual una altra vegada Cine Àsia s'encarrega de la programació cinematogràfica que té lloc als Casablanca-Kaplan cada setembre.

L'impuls de *CineAsia* neix de la seva voluntat pedagògica i del convenciment per part dels seus artífexs que, tot i que és difícil, canviar el gust és possible: “Actualment es peca de pensar que el concepte *cinema* no és el cinema real, sinó el cinema americà. Als mitjans, no et diran mai que s'està rodant a Bèlgica, encara que estigui molt bé. Però la gent accepta el que els dones. Si els eduques sobre aquestes altres propostes, potser d'aquí a cinc anys rebràs crítiques, però després dels canvis generacionals ja estaran habituats que això és cultura i ho acceptaran”, diu López amb contundència.

“EL CORONEL NO TIENE QUIEN LE ESCRIBA”

El coronel de García Márquez esperava cada divendres mudat amb el seu únic vestit l'arribada de la pensió prome-

“El director Carles Balagué va fundar el 1996 els cinemes Méliès, dedicats a la recuperació de clàssics, un lloable propòsit que ha portat contra vent i marea”.

sa dues dècades enrere. Esperava i desesperava. Al seu despatx del centre de Barcelona, un altre veterà, gens marcial, també espera. No una pensió, sinó una subvenció. Carles Balagué, director de cinema, va fundar el 1996 els cinemes Méliès, dedicats a la recuperació de clàssics, un lloable propòsit que ha portat contra vent i marea. “El que és trist del Méliès és que en qualsevol altre lloc d’Europa rebria ajudes. Nosaltres, no, ni de l’Ajuntament, perquè diuen que som una empresa privada, ni de la Generalitat ni de l’Estat, perquè diuen que a Espanya no està contemplat un cinema d’art i assaig com el Méliès. Estem esperant l’ajuda d’Europa Cinemas, que ens va dir que sí, però s’endarrereix molt”.

Balagué espera, sí, però, a diferència del coronel, ni tan sols desespera. Després d’una dècada de mals tràngols, la seva figura prima i fatigada assumeix el destí de la seva empresa, que sembla marcat a foc: “En dos anys, com a màxim, haurem de tancar, quan s’implanti el digital. No tindrem capital per afrontar aquesta transformació. Si no es reben ajudes, s’ha de tancar. A més, el canvi comportaria obres en un local que no és nostre, i et preguntes si paga la pena. Per no parlar de la pèrdua d’espectadors que afecta a tothom...”. Com un personatge *fordià* que, descansant en un porxo, veu passar la vida, Balagué, assegut a la manera d’un descans gloriós, ens recorda que la mort del Méliès, que encara no s’ha esdevingut però sí previst, ha estat sempre a l’aguait: “Hem estat a punt de tancar dues vegades. El 2002 vam estar molt malament, però vam tenir una injecció d’oxigen inesperada, el gran èxit de *La Casita Blanca*. Però això només passa un vegada a la vida... La constant del Méliès és estar sempre a cures intensives. Avises tantes vegades que ve el llop, que la gent et diu: ‘sempre et queixes’. Però no, no... Un dia s’acabarà”. Últimament, el Méliès també projecta pel·lícules d’autor que s’han estrenat fa poc: “Es va fer perquè ens ho va demanar el públic. Tinc dubtes sobre si és més econòmic, perquè, quan aquests films surten de sales com el Verdi o el Renoir, el seu públic potencial s’ha esgotat”. La temporada de més rendiment és l’estiu, gràcies als cicles que organitza entre juliol i setembre en els quals cada setmana ofereix vuit clàssics diferents. “Hem complert un paper i hem presentat entre dos-cents i tres-cents clàssics a preus populars. Culturalment, podem presentar un expedient que no pot presentar cap altre local d’Europa... Però és llei de vida i s’ha d’acceptar. Ja hem lluitat prou. El Méliès ha estat un acte de fe pel cinema que també té un límit”.

A més de les iniciatives privades que proporcionen varietat cinematogràfica a la capital catalana, també hi ha les propostes institucionals. Des de fa sis anys, la més important és la del CCCB, l’oferta cinematogràfica de la qual es reparteix en quatre àmbits: mostres o festivals; la pantalla permanent del *hall*, en la qual durant tot un mes es projecta incessantment l’obra d’un videoartista; cicles paral·lels a les exposicions del centre; i el X-Cèntric, programació estable dedicada al cinema experimental i independent. X-Cèntric va donar al centre un espai del qual mancava fins aleshores el cinema, ja que abans només tenia un paper marginal com a activitat paral·lela a les exposicions. La directora actual, Carolina López, compta amb un equip de programadors que s’encarreguen dels diferents cicles que el conformen. D’altra banda, la Filmoteca de Catalunya ofereix tres projeccions diàries, pertanyents als diversos cicles que organitzen alhora en relació tant amb clàssics com amb cineastes contemporanis. L’Institut Francès de Barcelona també té una oferta àmplia, centrada en la producció inèdita del país veí amb dues sessions setmanals, a més de projeccions complementàries a activitats de l’Institut i la celebració de festivals.

L’Institut Francès, el CCCB i la Filmoteca són tres centres habituals com a seus de la gran quantitat de mostres i festivals que acull Barcelona durant tot l’any. En aquesta rica varietat de festivals barcelonins hi caben des del curtmetratge fins al documental, passant per tendències o nacionalitats. Tretze d’aquests festivals formen part de la CI&VI, coordinadora de festivals de cinema i vídeo de Catalunya creada el 2005 i que treballa per ordenar el sector, facilitar recursos i convertir el seu segell en una garantia de qualitat.

Carles Balagué, creador dels cinemes Méliès, creu que en dos anys haurà de tancar si no arriben les ajudes necessàries per afrontar la transformació al digital. A la pàgina anterior, Domingo López i Enrique Garcelán, responsables de “CineAsia”, revista de la difusora homònima creada el 2004 per donar a conèixer el cine oriental.

Dani Codina

Carles Fontserè (1916-2007) va ser un artista plàstic polivalent, de gran relleu, si bé se'l recorda sobretot per la seva activitat com a cartellista al servei del bàndol republicà durant la Guerra Civil. Tot i que va pertànyer al Sindicat de Dibuixants Professionals, associat a la UGT, va fer cartells per a faccions diferents dins del camp republicà. Curiosament, els seus primers cartells havien estat de dretes.

Carles Fontserè, un cartellista al servei de la causa republicana

TEXT

Francesc Fontbona

REPRODUCCIONS
Col·lecció Fornas.
Parlament de
Catalunya

● Carles Fontserè va ser un artista atípic. Molta gent el recorda per la seva activitat com a cartellista durant la guerra civil i, recentment, per la seva actuació reivindicativa del retorn dels papers mal anomenats “de Salamanca”, tots aquells materials documentals que el franquisme es va endur de Catalunya acabada la Guerra Civil Espanyola i que el nou govern espanyol –ja democràtic!– es va resistir tant de temps a retornar. De fet, Fontserè era un damnificat directe d'aquella operació, ja que entre els papers confiscats hi havia els seus mateixos documents i treballs personals. Tot i el notable protagonisme de Fontserè en aquest episodi, no ens hem de quedar només amb aquesta imatge seva tan recent i significativa, que li va valdre a més una fins aleshores inusual presència personal als mitjans de comunicació, sinó recordar que va ser abans de res un artista plàstic amb una llarga carrera, i més concretament un artista polivalent, de gran relleu.

Fontserè ens ha deixat unes memòries denses i sucoses: *Memòries d'un cartellista català (1931-39)* (1995) i *Un exiliat de tercera: a París durant la Segona Guerra Mundial* (1999), i el 1978 havia estat un dels promotors d'un llibre, aleshores encara sorprenent pel tema que tractava, en aquells moments pràcticament inèdit i fins i tot d'aspecte clandestí per a tots aquells que havíem viscut en l'època franquista, *Carteles de la República y de la Guerra Civil*, en el qual, a més de reproduir-s'hi un bon nombre de cartells de

diversos autors, el mateix Fontserè explicava des de dins, en un extens capítol, les interioritats d'aquell fenomen excepcional que va ser la producció de cartells en plena lluita.

Als seus inicis, Carles Fontserè va ser un cartellista nat. Curiosament, el seus primers cartells no van ser d'esqueres, sinó de dretes. Van ser cartells com *L'enemic engrapa el poble, com evitar-ho? Voteu Dreta de Catalunya*; *Por vuestros hijos defended la escuela católica. Votando Dreta de Catalunya*; *Es hora de construir o d'enrunar? Voteu Dreta de Catalunya*, o *Obreros... El triunfo de la Esquerra sería nuestra miseria*, que feien propagada de la coalició Dreta de Catalunya, constituïda el 1935 per presentar-se, dins l'anomenat Front Català d'Ordre, a les eleccions a diputats a Corts del febrer del 1936, i que no va tenir gaire èxit. Algun d'aquests cartells està clarament datat el 1932; i és que Fontserè, que era de família carlina –ell es deia Carles precisament per aquest motiu–, ja havia fet algun cartell polític dretà aquell any, quan encara era un adolescent.

Amb l'esclat de la guerra, però, l'activitat de Fontserè com a cartellista va ser sempre al servei del bàndol republicà, ja que el seu carlisme familiar deixà pas aviat a una concepció àcrata de la vida, tot i que mai lligada a cap dogmatisme. Segons el mateix artista, el primer cartell que va fer en aquella situació de guerra va ser *UGT treballa per als que lluiten!*, un cartell totèmic presidit per una única figura de treballador amb un gran mall alçat, sobre un fons de banderes roges.

L'abril del 1936, o sigui, uns quants mesos abans que la guerra civil comencés, s'havia fundat el Sindicat de Dibuixants Professionals de Catalunya, amb la finalitat de protegir els drets dels artistes que es dedicaven a l'art publicitari, mal considerats professionalment aleshores i que, de fet, ho van continuar essent fins que, amb la revalorització del disseny i el grafisme, aquest gènere va esdevenir una forma d'art tan prestigiosa com la pintura de cavallet. Per assolir aquella reivindicació, però, faltava encara molt de temps encara, ja que aquest canvi de valoració no es produiria fins als anys seixanta.

Fontserè, integrat en aquell sindicat, que es va associar a la UGT, es va lliurar al cartellisme, i sobta, tanmateix, que els cartells que feia fossin de faccions molt diferents dins el mateix bàndol republicà; és a dir, tant feia cartells per a la Generalitat (*Regularitzeu l'intercanvi de productes amb la ciutat. Conselleria de Proveïments. Generalitat de Catalunya; Per la Victòria! Compliu les consignes de la Conselleria de Serveis Públics; Protegim!! els nostres interessos. Conservant les peces de recanvi i estalviant gasolina. Generalitat de Catalunya. Conselleria de Serveis Públics*), com per a la mateixa UGT (*UGT Avant!*), per al PSU (*Per als germans del front. Dones treballem! PSU UGT*), per al Consell de Sanitat de Guerra (*La higiene del milicià és l'arma que tots necessiten*), per al Socors Roig Internacional (*Ambulàncies per al front (...) SRI*) o bé per al POUM (*¡Unió! ¡Disciplina! Por el socialismo*), per a la CNT (*Tres fronts de lluita. CNT AIT; Llegiu Catalunya. Diari de la nit òrgan regional de la CNT*) i per a la FAI. Tant la CNT com la FAI, curiosament, no tenien res a veure amb la UGT –en la qual s'enquadrava el Sindicat de Dibuixants– i, fins i tot, com és ben sabut, el maig del 1937 s'acabarien enfrontant entre ells de manera sagnant, com si fossin els veritables grans enemics en el marc general de la guerra civil.

AL MARGE DE PARTIDISMES

Això ens dóna la imatge d'un Fontserè no dogmàtic ni partidista, sinó d'un professional al servei en general de la causa republicana. El mateix artista explicava, però, que aquesta confusió era fruit, als primers temps, de la iniciativa espontània amb què els mateixos dibuixants treballaven, sense seguir directrius encara de partits i sindicats. També per aquest motiu els seus cartells *Llibertat! FAI; Al front! CNT·FAI i La indústria l'agricultura. Tot per al front CNT FAI* portaven les llegendes en català –quan la Federación Anarquista Ibérica tenia per norma fer servir només el castellà–, mentre que estava en castellà el cartell anarquista del mateix Fontserè *El 19 de Julio de 1936 (...) Aplastar al fascismo! CNT, FAI, JJLL*, que constava explícitament editat per aquestes tres entitats.

De tots aquests cartells de Fontserè, l'intitulat *Llibertat! FAI* té també un caràcter clarament emblemàtic, centrat en un home amb un gest entre esforçat i dolorós, heroic, que alça el braç dret amb una falç, sobre un fons amb la bandera vermella i negra de l'anarquisme, mentre la paraula "llibertat!" encapçala la composició.

“El carlisme familiar de Fontserè –s’anomenava Carles per aquesta raó– aviat va deixar pas a una concepció àcrata de la vida, però mai lligada a cap dogmatisme”.

En general, però, els cartells de Fontserè, i els de la majoria dels seus companys, van adquirir un caràcter impersonal, i aquesta és una característica expressament volguda, ja que el mateix artista va comentar com una raresa que un altre dibuixant del moment, Ramon Subirats, fes un cartell –*Camperol! La revolució necessita el teu esforç*– en un estil japonitzant que s'apartava del realisme èpic amb què eren concebuts en general la resta dels cartells d'aquella època.

Així, doncs, el Fontserè cartellista, més que un artista amb personalitat pròpia, s'avé a diluir-se en un estil col·lectiu molt freqüent en el cartellisme de guerra català d'aleshores. Dic català, perquè el cartellisme valencià, per exemple, que era d'una qualitat extraordinària, tenia trets estilístics diferents: els cartellistes valencians com Josep Renau o Artur Ballester mostraven, sense deixar de ser realistes, una factura d'una certa esquematització geomètrica de les figures, derivada de prop o de lluny de la tradició *art-decò*; en canvi, Fontserè i els seus companys més aviat respiraven un realisme socialista emfàtic i directe. Hi ha un parell de cartells que permeten fer comparacions entre els dos estils pel fet que tenen exactament la mateixa estructura i temàtica però estan dibuixats per dos artistes diferents, el valencià Ballester i el català Fontserè: són els cartells *Tres frentes de lucha CNT / Tres fronts de lluita CNT AIT*: el soldat, el tractorista i el dibuixant que els protagonitzen són angulosos i una mica expressionistes en el cartell de Ballester i, en canvi, són realistes i d'un ombrejat més difuminat en la versió de Fontserè, tot i que les posicions i la composició de les escenes són gairebé idèntiques en un cartell i l'altre.

El cartell de Fontserè *Aplatar al fascismo!* –que hem esmentat abans–, amb el seu tanc empinat sobre un terraplè, reflecteix la mateixa idea i gairebé el mateix estil que el famós cartell de Martí Bas *Feu tancs... tancs... tancs...! que són els vehicles de la victòria*, un anunci, sigui dit de passada, d'una efectivitat dubtosa, atès que no estava pas a l'abast de l'home del carrer que rebia el missatge del cartell posar-se a fer tancs pel seu compte. Possiblement, es tractava també d'una conseqüència d'aquella espontaneïtat de l'acció dels cartellistes als inicis, que ja hem vist que consignava el mateix Fontserè.

Aquesta uniformitat estilística no afectava, en canvi, els artistes independents, com Antoni Clavé, el qual, com d'altres, passada la guerra va obtenir més reconeixement internacional com a pintor, i per problemes burocràtics sindicals no va poder formar part del Sindicat de Dibuixants, tot i que hi estava en contacte amical, i en canvi continuà fent cartellisme, per exemple, per a la Generalitat. Les seves composicions, però, estaven concebudes d'una manera lliure i deixaven de banda l'estil monumentalista oficial per fer servir una mena d'ingenuïtat delicada, molt habitual en certs ambients artístics dels anys trenta, però que no tenia res a veure amb l'èpica que dominava el gènere cartellístic convencional d'aleshores.

Carles Fontserè aviat seria el responsable del taller col·lectiu que es dedicava a la producció de cartells, i més endavant aquesta responsabilitat va passar a Garcia Falgàs.

“Fontserè s'avé a diluir-se en un estil col·lectiu molt freqüent en el cartellisme de guerra català, que respirava un realisme socialista emfàtic i directe”.

Tècnicament, en aquella època els cartells es feien amb litografia i, com que normalment tenien diversos colors, es requeria la superposició de diverses tintes procedents de diferents pedres litogràfiques on els tons eren sàviament desglossats pel litògraf, de manera que en combinar-se s'obtingués el conjunt cromàtic desitjat. Això implicava que els mateixos dibuixants no fossin els executors materials dels cartells, sinó que ells feien un original a l'aiguada i un litògraf especialista el “traduïa” a la litografia en colors, dita també cromolitografia. Era la forma clàssica que ja havien utilitzat a les acaballes del segle XIX grans mestres com Chéret o Toulouse-Lautrec. Calia descompondre els colors en tintes pures i calcular exactament com després se superposarien per obtenir els efectes cromàtics previstos per l'artista creador, i això només podia fer-ho un artesà especialitzat. Fontserè, tanmateix, explica que en una ocasió es va atrevir a treballar la litografia ell mateix damunt la pedra calcària: va ser en el cartell ja esmentat *Per la*

Arxiu: Pavelló de la República

Victòria! Compliu les consignes de la Conselleria de Serveis Públics, protagonitzat per un gran camió que passa veloç vora els filats de punxes del camp de batalla.

D'entre els cartells que va fer Fontserè, destaca pel seu nombre tot un grup monogràfic sobre la DCA (Defensa Contra Aeronaus). Són els intitulats *Uns quants Opel DCA; Tiro antiaéreo; Conferencias de aviación y DCA; Información DCA; DCA o El fascismo intensifica sus agresiones. Artillero de la DCA capacitate más para evitarlas.* En general, són els més sintètics de l'autor, i la presència en quasi tots ells d'avions els dona un caire aerodinàmic especial que els diferencia dels altres cartells del mateix artista.

Al llarg de la guerra, Fontserè va viure moltes aventures i va pintar molts murals polítics, a parets de casalots i esglésies i a vagons de tren, i no sols a Catalunya, sinó també a la Manxa, sovint col·laborant amb Jaume Miravittles, el comissari de Propaganda de la Generalitat. Encara a les acaballes del 1938 Fontserè va fer alguns cartells, que es van imprimir també en versió postal. S'estampaven en un taller de Girona al qual es va incorporar el litògraf habitual de Fontserè, que es deia Torrents. El gener del 1939, quan les tropes franquistes estaven a punt d'envair del tot Catalunya, Fontserè havia fet un calendari per a l'any nou que ja no va poder sortir, davant la desesperació del litògraf, causada, però, més pel retard ocasionat per la deserció generalitzada dels seus operaris que per la gravetat extrema del moment històric, de la qual sembla que Torrents no era

prou conscient. Tot perdut, Fontserè va passar la frontera i, després d'una etapa en un camp de concentració, encara va poder fer una exposició a Perpinyà amb Antoni Clavé i reiniciar la seva carrera d'artista plàstic.

Així mateix, Fontserè té una llarga trajectòria posterior en la qual va destacar potser encara més com a fotògraf, als Estats Units, com a escriptor i com a promotor d'iniciatives culturals. Va il·lustrar amb aiguaforts i boixos el recull *A Barcelona, odes* –les de Verdaguier, Maragall, López-Picó i Pere Guilanyà–, prologat per Rafael Tasis (París, 1944), que l'any següent edità en francès; els *Cantiques spirituels* de Sant Joan de la Creu, amb litografies i boixos (París, 1945); *La fi del món a Girona*, de Joaquim Ruyra, amb litografies (París, 1946), etc. Més endavant va fer moltes altres coses, com organitzar l'exposició *L'aventura humana de Josep de Creft* el 1980 a la Fundació Joan Miró de Barcelona, dedicada a aquest escultor català, d'una gran originalitat, establert als Estats Units; tanmateix, avui aquí ens hem centrat només en la seva activitat com a cartellista de guerra.

Vaig poder tractar Fontserè els primers anys del postfranquisme –quan va refer en noves litografies numerades algun dels seus cartells clàssics– i recordo la seva extraordinària inquietud i la seva conversa riquíssima, pròpia d'un home que havia viscut i viatjat molt. I per això sempre lamentaré la demora indefinida d'anar a veure'l al seu refugi de Porqueres, tal com amablement va convidar-me a fer, ja que no vaig arribar a trobar el moment d'anar-hi mai.

La renovació del Pavelló de la República, rèplica de l'original del 1937, dels arquitectes Josep Lluís Sert i Luis Lacasa, permetrà relançar la seva activitat com a seu d'estudis històrics i d'un dels arxius més importants del món entorn de la Guerra Civil. La biblioteca del centre, situat a la Vall d'Hebron, ha esdevingut clau per redescobrir el conflicte bèl·lic, el període franquista i la transició a la democràcia.

El Pavelló de la República torna a brillar

TEXT
Martí Benach

FOTOS
Dani Codina

● El 1992, l'any de l'apoteosi olímpica, la Vall d'Hebron de Barcelona celebrava amb orgull la inauguració del nou Pavelló de la República, rèplica idèntica de l'edifici que la República Espanyola va encarregar al seu dia als arquitectes Josep Lluís Sert i Luis Lacasa per representar-la, en plena Guerra Civil, a l'Exposició Internacional de París del 1937. La rèplica de l'emblemàtica construcció, obra de l'estudi Espinet/Ubac, va reproduir amb extrema fidelitat l'original desaparegut, fins i tot en l'ús dels materials, i tan sols s'hi van afegir l'ascensor i un gran soterrani. Curiosament, aquell 19 de juliol el pavelló republicà renaixia inaugurat pels Reis, en un acte de diplomàcia exquisida, un dels molts a què van assistir en aquella època d'entusiasme i il·lusió col·lectiva.

Durant els Jocs, el Pavelló va servir com a sala de premsa del mòdul de ciclisme de la Vall d'Hebron, aprofitant la proximitat del Velòdrom, però després va ser clausurat i gairebé abandonat fins al 1994, quan l'Ajuntament el va cedir a la Universitat de Barcelona (UB) per tal d'albergar-hi el Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI). El trasllat i les obres corresponents, de fet, van durar dos anys –va caldre adaptar el subsòl com a dipòsit bibliotecari i les dues plantes

superiors com a centre d'estudi i consulta especialitzat, amb una inversió de seixanta milions de pessetes– i, finalment, el 21 de novembre de 1996, el Pavelló va obrir reconvertit en biblioteca i centre de recerca especialitzat en la Guerra Civil. Ja aleshores, les instal·lacions del Pavelló van aplegar el CEHI, vinculat al Departament d'Història Contemporània de la UB, amb una biblioteca de 35.000 volums i una hemeroteca de 6.000 títols, i la Fundació Centre d'Estudis d'Història Contemporània-Biblioteca Figueras, que disposava de 60.000 volums. El nou equipament, doncs, va suposar la creació de la biblioteca més completa d'Espanya sobre el tema de la Guerra Civil, comparable a l'existent a la Universitat de Berkeley (EUA). El 22 de març del 2002 l'edifici reviuria una nova jornada històrica, amb la incorporació d'una reproducció fotogràfica del *Gernika* de Picasso, que retornava així, simbòlicament, amb les seves mides originals, al lloc on va ser exposat per primera vegada.

DETERIORAMENT PROGRESSIU

Amb el pas dels anys, el Pavelló de la República va anar patint el lògic deteriorament derivat de la falta de manteni-

ment integral de l'edifici. Alhora, la necessitat d'incrementar-ne l'espai –els fons documentals no paraven de créixer– va motivar que es plantegés seriosament la rehabilitació i renovació de les instal·lacions. L'inici del procés va quedar materialitzat el 16 d'octubre del 2006, a través d'un conveni entre la Generalitat, l'Ajuntament i la UB, que van acordar destinar a les reformes prop de 450.000 euros, assumits per les tres institucions.

Les obres de rehabilitació, iniciades el febrer passat i per fi acabades, han renovat completament l'edifici. A la pràctica, han afectat elements interiors i exteriors amb petites reformes generals, però també d'estructura, que bàsicament han permès reforçar els fonaments al soterrani per poder-hi col·locar amb garanties els nous armaris compactes destinats a emmagatzemar els nous fons del CEHI. Al mateix temps, s'hi han remodelat algunes sales, s'han segellat goteres, s'han arreglat portes i tancaments, i s'han reposat vidres trencats, esglaons, peces de revestiment i focus exteriors que, per causes diverses, havien desaparegut.

Una altra qüestió a resoldre ha estat la climatització interior, especialment difícil a les plantes superiors, mentre que a l'exterior també s'ha arreglat el tendal que cobreix el pati del *Gernika*. L'espai, que disposa d'un petit escenari en un extrem, serà recuperat per a actes públics a l'aire lliure. Així ho assegura Lola Harana, coordinadora del CEHI: “Volem que aquesta rehabilitació permeti un relançament del centre de cara a la ciutat, i que amb l'ajut de l'Ajuntament s'hi puguin realitzar tota mena d'activitats ciutadanes”. Aquest any, de fet, coincidint amb el 70è aniversari del pavelló original, el CEHI té intenció d'organitzar una jornada de portes obertes al pati del *Gernika* amb una exposició retrospectiva de llibres d'època o relacionada amb el tràgic bombardeig nazi.

BIBLIOTECA I ARXIU DE LA GUERRA CIVIL

Més enllà del seu valor històric i arquitectònic, la renovació del Pavelló de la República ha suposat un impuls decisiu al funcionament i les activitats del centre. En primer lloc,

El “*Gernika*” de Picasso, que es va exposar per primera vegada a París el 1937, va retornar simbòlicament al Pavelló de la República amb la instal·lació d'una còpia fotogràfica de mida real.

com a seu d'una de les biblioteques més importants del món sobre la Segona República, la Guerra Civil, el franquisme i la transició a Espanya i, especialment, a Catalunya. D'ençà de la reunió dels fons del CEHI i la Biblioteca Figueras, la biblioteca del Pavelló no ha deixat d'incorporar exemplars sobre aquesta temàtica, i avui ja conté fins a 150.000 monografies i opuscles, 14.500 revistes i diaris, 10.000 cartells i més de 15.000 adhesius. L'arxiu ocupa més d'un miler de caixes de documents, fins fa poc agrupats en una superfície de 800 m², i gairebé mig quilòmetre de prestatgeries. A més a més, disposa de 200 vídeos i DVD, més de 100 cassetts i CD –des de cançoners falangistes o republicans fins a discursos de líders polítics com Santiago Carrillo, Che Guevara o Francisco Franco– i material divers (banderes i banderoles, encenedors i llumins, insígnies, pins, xapes, clauers, jocs..., generats sobretot amb finalitats propagandístiques per part d'institucions i organitzacions polítiques, sindicals i culturals).

Tot el fons d'aquesta biblioteca, valuósíssim i extraordinari, té també un caràcter especial per la seva raresa. En aquest sentit, destaquen els diaris de l'exili republicà espanyol en general i català en particular (uns 200 títols), la rica col·lecció de premsa política i sindical clandestina de l'època franquista i del començament de la transició, els 2.000 cartells de la Guerra Civil o els fons personals de personatges rellevants en la història contemporània d'Espanya i Catalunya. També hi ha, per exemple, un inventari complet dels *papers de Salamanca* espoliats a institucions i organitzacions catalanes.

El Pavelló de la República aplega des de 1996 el Centre d'Estudis Històrics Internacionals i la Fundació-Biblioteca Figueras. La reunió dels arxius de totes dues entitats va suposar la creació de la biblioteca més completa d'Espanya sobre la Guerra Civil.

“L'accés i la consulta d'aquest patrimoni cultural, en principi destinat a estudiosos, està obert a qualsevol persona interessada, sigui membre o no de la comunitat universitària”.

L'accés i la consulta d'aquest patrimoni cultural, en principi destinat a historiadors i estudiosos, està obert a qualsevol persona interessada, sigui membre o no de la comunitat universitària.

Tot el material es pot fotocopiar, a excepció de les publicacions periòdiques encuadernades. En el cas dels cartells, però, només se'n poden consultar els posteriors al 1939. Els anteriors requereixen el permís previ de la cap de la biblioteca. En qualsevol cas, val a dir que els cartells digitalitzats de la Segona República i de la Guerra Civil es poden consultar per Internet, a través de la pàgina web <http://www.bib.ub.es/bub/digicartells.htm>.

DONACIONS PERSONALS

Un dels elements que més han contribuït a enriquir l'arxiu del Pavelló de la República han estat les donacions particulars. Al seu dia, algunes van servir per crear fons propis dins de la col·lecció, com ara el Fons MAS (Arxiu Massip), que va ser cedit per Evarist Massip, militant del PSUC exiliat a França; el Fons MIL (Movimiento Ibérico de Liberación), cedit pels germans Ignasi i Jordi Solé Sugranyes, i l'Arxiu Moscou, amb documentació procedent de l'arxiu del KGB, aportada per Llibert Ferri, relacionada amb el paper exercit per l'URSS en la Guerra Civil i, concretament, en la persecució i processament patit pels militants del POUM.

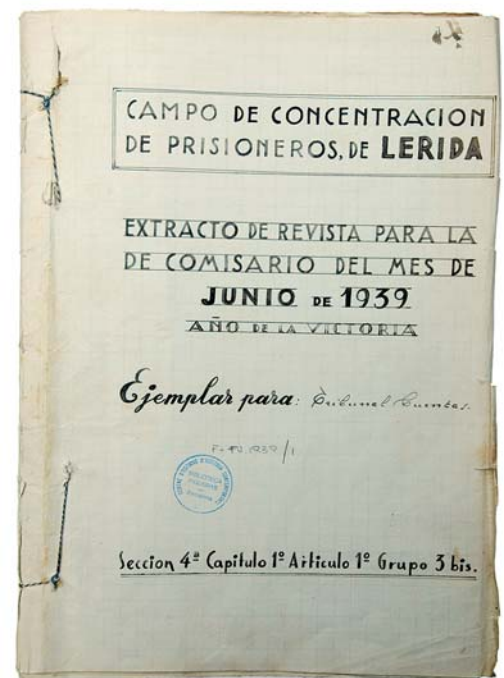
Altres donacions van fer possible aplegar més d'un centenar de fons personals, pertanyents a personalitats vinculades, per militància, càrrec polític o professió, a la història política, sindical o cultural de la Catalunya i l'Espanya del segle XX. Per la seva rellevància, destaquen els de Josep del Barrio (comandant de la columna Lenin al front d'Aragó), Josep M. Batista i Roca (fundador del Consell Nacional de Catalunya), Vicenç Guarner (militar republicà, maçó i membre del Movimiento de Liberación Española a l'exili), Joan Maluquer (aviador republicà), Josep Marlés (participant amb Macià en el complot de Prats de Molló el 1926), Pere Mestres (conseller de la Generalitat republicana), Àngel Ossorio (advocat defensor de Companys i Azaña en el Consell de Guerra que va seguir als fets d'octubre del 1934), Albert Pérez Baró (cooperativista), Manuel Serra i

L'arxiu ocupa gairebé mig quilòmetre de prestatgeries i més de mil caixes de documents. Les donacions particulars han contribuït en gran mesura a enriquir-lo.

AVANTGUARDA CULTURAL I DENÚNCIA DEL FEIXISME

En plena Guerra Civil, el Pavelló de la República va ser l'edifici que va representar Espanya a l'Exposició Internacional de París del 1937. La contesa bèl·lica va comportar un canvi en la concepció del projecte, inicialment encarat a l'exaltació dels avenços tècnics dels participants, i el pavelló espanyol es va acabar convertint en un testimoni de la tràgica situació política del país. L'edifici, concebut per Josep Lluís Sert i Luis Lacasa, va esdevenir igualment una important fita arquitectònica, tant per les seves pròpies aportacions com per les relacions que va mantenir amb l'avantguarda artística del moment. Picasso hi va exposar per primer cop el famós *Gernika*, al costat d'obres d'artistes com Joan Miró, Alexander Calder, Alberto Sánchez i Julio González.

L'edifici va ser concebut com un contenidor buit, gairebé sense parets i amb tres plantes. La planta baixa quedava lliure, comunicada amb un pati que, cobert amb una lona, feia la funció d'auditori. Al primer pis s'hi accedia per una escalinata i al segon, per una rampa, tot i que també existia un accés en vertical a l'interior de l'estructura. Construït amb una gran limitació de temps i materials, va resultar rupturista per la seva estructura i per la combinació d'uralita, vidre i llum indirecta. A París, va adquirir una finalitat cultural i de propaganda per revelar al món la situació que es vivia a Espanya, definir els objectius del govern legítim i remarcar la lluita heroica del poble espanyol contra l'agressió feixista.

Moret (ministre de la República i president del Parlament de Catalunya a l'exili) i Fèlix Vejarano (monàrquic *donjuanista* exiliat a Estoril i París), entre altres.

En l'actualitat, les aportacions particulars continuen. “Rebem fons documentals permanentment, i de gent molt diversa”, explica Lola Harana. “De fet –continua–, es pot dir que comprem poc però recollim molt, ja que tenim moltes donacions. És un procés que dóna molta feina, ja que implica haver d'avaluar tot el material, però també molt agraït, perquè ens permet completar col·leccions i, sovint, trobar autèntiques joies”. Entre les últimes incorporacions, sobresurten el fons del periodista Xavier Vinader, 150 caixes amb un total de 3.000 documents sobre franquisme, transició, crim organitzat i moviments radicals, i el de José Luis Infiesta, prestigiós metge i investigador, que fins al 1996 va signar els seus escrits amb el pseudònim de “José Luis Alcofar Nassaes”. Després de la seva mort, el 20 d'octubre del 2006, els seus fills van donar al Pavelló la seva biblioteca i arxiu personal, que reflecteixen els principals camps de recerca als quals va dedicar els últims quaranta anys de la seva vida: la marina, l'artilleria i la intervenció estrangera en la Guerra Civil, amb una especial atenció al rol soviètic en el bàndol republicà i a l'italià en tots dos bàndols.

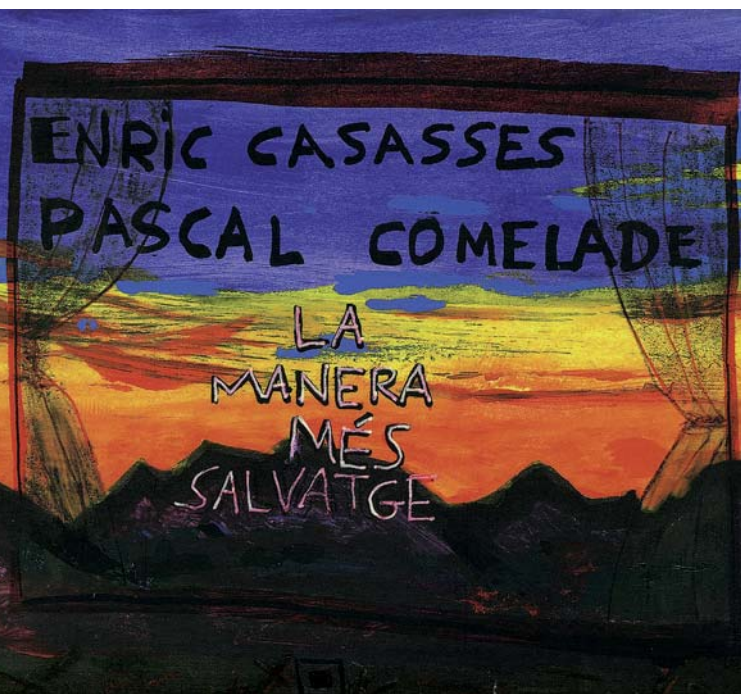
RECERCA I EXPOSICIONS

Aquest ingent material facilita, i molt, la tasca del CEHI, que des que va ser fundat el 1949 per Jaume Vicens Vives s'ha dedicat a aprofundir en la història més recent de Catalunya, col·laborar en la realització de determinats productes culturals i desenvolupar la seva dimensió internacional, especialment en l'àrea geogràfica i cultural mediterrània. Aquests objectius es tradueixen, al marge d'activi-

tats de recerca especialitzada, en l'organització de cursos i jornades, oberts a universitaris i al públic en general; en la publicació d'estudis i monografies, i també en exposicions que, sovint, han tingut una gran acollida. Només cal pensar, per exemple, en l'última mostra *República! Cartells i cartellistes (1931-1939)*, prorrogada l'any passat després de cinc mesos d'exhibició al Museu d'Història de Catalunya. A finals d'aquest any, si tot va bé, el CEHI té previst organitzar-ne una altra sobre la transició a la Universitat.

Entre els treballs de recerca en curs, destaquen l'estudi sobre la història dels casals catalans, un directori de personatges del franquisme, i la catalogació i digitalització dels documents clandestins d'aquell període a Catalunya. D'aquest últim projecte, que estarà acabat el 2008, se'n farà alguna revista o recurs web. El més ambiciós, però, és sens dubte l'Atlas de la Guerra Civil, “un projecte amplíssim que contindrà moltíssima informació inèdita sobre l'enfrontament a Catalunya”, apunta Harana. Subvencionat pel Programa per al Memorial Democràtic, aquest atlas actualitzarà i dissenyarà fins a 500 mapes històrics del 1936 al 1939, i recollirà documents que van des de la temàtica bèl·lica fins als moviments socials i l'activitat civil. Segons la coordinadora del CEHI, la consecució i publicació del treball, prevista el 2009, “contribuirà a extreure tota aquesta informació de l'àmbit acadèmic i difondre-la entre el públic general”. Un objectiu que, en el fons, coincideix plenament amb l'essència mateixa del Pavelló de la República, contenidor d'esperit cultural i democràtic, d'un coneixement de la història recent que els ciutadans tenen cada cop més a l'abast.

Carpets amb diaris de diversos països publicats durant el franquisme i un registre del camp de concentració de Lleida.

“La manera més salvatge”, primer disc publicat pel poeta barceloní Enric Casasses i el músic nord-català Pascal Comelade, és un dels fruits més àcids i formosos de la poètica musical catalana per la via del ‘rock and roll’. Els autors es comprometen a mantenir la seva associació per posar a punt noves obres, sempre amb el directe com a protagonista.

Casasses i Comelade, Societat Salvatge II·limitada

TEXT

Karles Torra

RETRATS

Juan Miguel Morales

La manera més salvatge, selvàtica i salvadora de moure el cos, la manera més subtil i muscular, més a prop de la Matèria Feta Font perquè Font És, el moviment del cos més insultant de tots i, sí, si vol, el més amorós és la paraula i parlar.

● Aquest poema, que recorda vagament Leonardo da Vinci quan deia que “salvatge és qui se salva”, és el tema central del primer disc publicat com a tàndem pel poeta barceloní Enric Casasses i el músic nord-català Pascal Comelade. No ens passem gens ni mica, i tal vegada encara ens quedem curts, en acreditar que *La manera més salvatge* és un dels fruits més àcids i formosos que ha donat la poètica musical d’expressió catalana per la via del *rock and roll*. D’alguna manera, el disc s’ha anat gestant a còpia de directes durant l’últim quinquenni. Segons Pascal Comelade, “primerament, hi havia situacions de bar, tipus

galeria d’art com Metrònom, o petits *happenings*, amb només dos poemes: *Dóna’m corda* i *Amèrica*. Però el primer recital de veritat, tot Enric, una hora o dues de poesia amb música, jo diria que va ser a Barcelona al Festival de Polipoesia al CCCB l’any 2002”. Tot i que la primera intenció era fer tot el disc en rabiós directe, com aclareix Comelade, “mai hem tingut una gravació de recital de bona qualitat, així que tota la rítmica i la veu del disc estan gravades en condicions de directe en un teatre de Montpeller i, després, petites coses gravades a casa amb el Pep Pascual i condició de semidirecte”.

“Si t’hi fixes –diu el poeta Enric Casasses–, el disc comença amb veu sola i acaba amb música sola. Al principi hi ha un poema que és de vocabulari musical, sense música. I al final, jo dic un petit poema de quatre versos que acaba amb una al·lusió a Orfeu, que és el poeta mitològic, d’alguna manera com si ho digués a Jimi Hendrix...”. I és que, rere el recital de Casasses, esclata una versió esbojarrada i gairebé “català-noise” del *Purple haze* hendrixian, convertit en *Boira lila*.

Casasses també agermana en un altre tema Jacint Verdaguer amb Bob Dylan: “El Pascal havia fet un parell de versions de

Dylan, i no sé si el *Knockin' on the heaven's door* ja l'havia tocat; el cas és que vaig veure que entre el *Trucant a la porta del cel* dylanià i el Verdaguer que se'n va cap al cel de Plus Ultra hi ha una conjunció de fons. I, per a mi, és de les peces més guapes del disc”.

CONCEPTES MUSICALS

“La meua referència estètica –explica Comelade– a l'hora de treballar amb l'Enric seria una versió molt primitivista i acústica del *Suicide* d'Alan Vega. Aquesta fórmula és, si fa no fa, el *rap* occidental, el nostre *rap*. L'altra referència és la cançó popular d'Eivissa, amb simbomba i aquelles veus primitives al final de les frases: això també és el nostre *rap* total. I un altre dels aspectes més interessants del disc és el que podríem anomenar com desviat de tema rítmic de clàssics del *rock and roll*”. Dintre del seu instrumental de fantasia, Comelade concedeix un paper destacat a l'orgue Farfisa, del qual extreu glorioses onades àcides: “És el so de tot aquest món del *rock and roll* americà *chicano* dels anys seixanta”.

Enric Casasses, que contesta invariablement “Kinks” a la pregunta de “Beatles o Rolling Stones?”, és un poeta amb rocs a la faixa. “Jo tinc la cultura literària i la *rock* –diu–, i he buscat sempre aquesta actitud de no recitar com si fossis una estàtua, sinó que la boca parla, però tot el cos està actiu”.

En el penúltim tema de *La manera més salvatge*, intítulat

escaridament *Uh*, Casasses porta aquesta actitud fins a les últimes conseqüències, sobre un fons de *rock and roll* psicodèlic, infeccios i mercurial. Segons explica el poeta barceloní, “es tracta d'un tema que, tot sencer, duraria ben bé quatre o cinc hores, però en concert no sabem mai quan acabarà. Jo el tinc definit com un poema d'alta velocitat. És un poema que, si vas a poc a poc, mirant d'entendre'l, és molt complicat, però si l'acceleres i l'agafes com una cascada d'imatges, llavors agafa un sentit. És el més dadà que tinc”.

Per a Comelade, “aquest temporal d'*Uh* pot durar deu minuts o una hora, i en la versió d'una hora que vam fer a Olot al carrer per a la gent del poble, allò va arribar a ser tan fort físicament que era sang, com el toc de tambor de Calanda del Buñuel, igual”.

SISTEMA DE TREBALL

Interrogat sobre els assajos, Pascal Comelade es mostra taxatiu: “D'assajos, ni un, amb l'Enric o sense l'Enric, amb l'orquestra, ni un assaig. Fa 25 anys que em dedico a la música i ni un assaig. L'assaig és una conversa el dia mateix del concert o el recital, una hora abans ens preguntem què fem. Jo li porto una rítmica, que és molt repetitiva, és cíclica, i l'Enric ja farà el seu text...”.

Casasses ho veu així: “Home, ell viu a Ceret i jo a Barcelona, estem una mica lluny l'un de l'altre. Ell fa músi-

La coneixença entre Enric Casasses i Pascal Comelade –a la foto, d'esquerra a dreta– es remunta a la fundació de la Bel Canto Orquestra, que va debutar l'any 1985 a la plaça del Sol de Gràcia, amb el poeta com a trianglista. Al tema “Terminal B”, Casasses recorda aquella que defineix com la seva “època underground activa”.

“Comelade opina que Barcelona va viure una edat d’or com a focus de creació musical als anys seixanta i setanta, però que tot allò s’ha perdut i ja és com qualsevol capital europea”.

ca i jo faig lletra, però és com si haguéssim no exactament anat a la mateixa escola, sinó treballat a la mateixa pedrera. Ell treu els materials per fer això i jo per fer allò”.

La coneixença entre Pascal Comelade i Enric Casasses ve de lluny i coincideix amb la fundació de la Bel Canto Orquestra. “Per situar-nos –explica Comelade–, cal dir que el primer músic barceloní que jo vaig conèixer va ser el Víctor Nubla, a Montpeller, l’any 72. Així doncs, l’any 85 vaig viatjar tot sol a Barcelona, a casa del Víctor, amb dues maletes plenes d’instruments. Ell em va trobar l’orquestra amb companys de Gràcia: el Crek, l’Anton Ignorant, el Boris Porter, la Cathy Claret, el Gat, la Jeanette Porter, l’Enric Casasses...”. El debut es produeix al concert de la plaça del Sol a la Festa Major de Gràcia de 1985, amb Casasses com a triangelista. “Primer em volia fer tocar el xilòfon –aclareix el poeta de la llarga cabellera platejada–, però va veure que no, i em vaig quedar amb una percussió cada vegada més petita fins a arribar al triangle”.

Paral·lelament, en aquell temps Casasses treia a passejar el barret de copa i portava a terme una incansable labor d’agitació poètica: “Sí, als anys vuitanta, quan vaig conèixer el Pascal, jo encara no havia publicat res en editorials, i vaig començar a fer recitals al cafè de la cantonada, a alguna llibreria de Gràcia, a la Casa de Cuenca, i de mica en mica

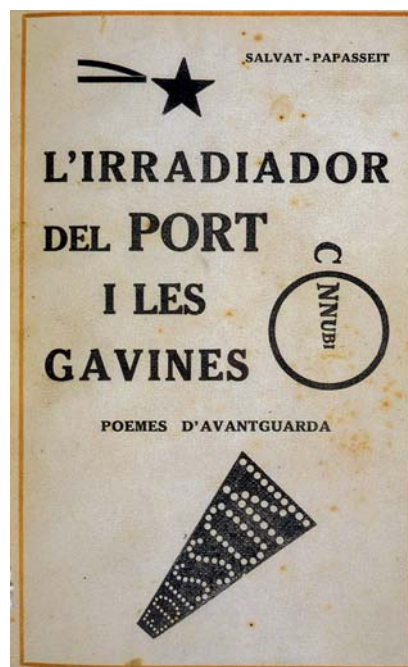
s’hi va anar apuntant més gent, com el Pope i alguns altres. Per a mi, ha estat realment l’època *underground* activa”. A *La manera més salvatge*, Casasses hi incorpora un poema trepidant (*Terminal B*) referit a aquesta època, en què, seguint el mestratge d’Àngel Carmona, “si no tens un escenari, te l’inventes”.

El poeta Joan Salvat-Papasseit ha estat una referència constant en l’obra de Pascal Comelade. Al disc hi ha una versió preciosa de *Sense el ressò del dring*, un clàssic instrumental del geni de llargues patilles de la joguina sònica, al qual Casasses ha afegit els mots del poema. Per a Comelade, “Salvat-Papasseit és el poeta català més interessant i més universal. És un misteri per què és tan desconegut. Papasseit és com qualsevol poeta important del segle XX, com Lorca, Apollinaire o Artaud. Per la seva producció, la seva vida, les seves idees polítiques, la seva actitud, la seva condició humana, per tot?”.

D’altra banda, Pascal Comelade va participar l’estiu passat, a Granollers, juntament amb Casasses i altres artistes, a l’espectacle *Una nit amb Francesc Pujols*: “Sí, en Pujols és un personatge d’aquests que també tenim en l’equipatge de tota la vida. Com en Jujol, Salvat-Papasseit, Dalí, i tots aquells polítics del segle XIX, tota la gent de les revistes *L’Esquella de la Torratxa*, de *L’Empordà federal*, d’*Utopia socialista de*

Fototeca.cat

Arxiu Manuel Ortega

Un dels temes del disc agermana el “Plus ultra” de Jacint Verdaguer amb el “Knockin’ on the heaven’s door” de Dylan. A l’esquerra, Verdaguer amb Jaume Collell el 1895. Al costat d’aquestes línies, “L’irradiador del port i les gavines”, segon llibre de poemes de Joan Salvat-Papasseit, una referència constant en l’obra de Comelade.

l'Empordà, del Moviment Obrer d'Alcoi... Realment, hi ha una cultura frenètica a Catalunya, humanista, llibertària i universal, com no es troba en cap altre lloc del món”.

RIBADDICTES

“Cap als 27 o 28 anys –rememora Enric Casasses– vaig començar a escriure en vers; abans escrivia deliris en prosa, i la meua penjada va ser amb els trobadors. Em pensava que vivia al segle XII, que tenia la dama –a qui donava la tabarra amb els poemes i tot–, i un dia em vaig dir que podria buscar algú que em declarés cavaller. Li vaig comentar al Pau Riba, i ell em va dir: ‘Quan vulguis...’”

Recentment, Casasses ha publicat un article d'allò més brillant a la premsa diària on reivindica la grandesa de Riba com a escriptor: “El que em fascina del Pau és, per una banda, la cosa aquesta barcelonina que té, fonda, i, per l'altra, aquesta arrel com popular, però que no és de buscar a les biblioteques, sinó que li surt de dins i empalma amb la cançó popular. És un trobador modern”.

Pascal Comelade, que també considera Pau Riba l'artista més important, pensa que Barcelona com a focus de creació musical va viure una autèntica edat d'or, no tan sols als anys setanta, sinó també als seixanta. “Tota aquella colla de grups o conjunts com els Sirex, els Salvajes, els Cheyennes, Lone Star..., eren molt avançats. Agafa l'Estat francès a la mateixa època, i no hi ha ni un cantant o grup que faci versions dels Rolling Stones i companyia, ni un. Van venir més tard”.

Sobre la pèrdua d'irradiació musical de Barcelona a les darreres dècades, Comelade opina que “la Barcelona dels anys seixanta, setanta, vuitanta, no té res a veure amb la del segle XXI. Ara és com París, Berlín o qualsevol capital europea. Tot això s'ha perdut. En aquest moment, Barcelona s'ha convertit potser en la ciutat més turística de tot Europa, i què pots esperar d'aquest tipus de ciutat com a producció de cultura? Res. És un lloc de consum per al turisme”.

L'UN PER L'ALTRE

Comelade per a Casasses: “El Pascal és un dels escriptors més interessants d'ara, com es pot veure als seus discos, als títols dels temes o a la seva *Enciclopèdia logicofobista de la música catalana*. Fa una música molt senzilla, però és inimitable. A vegades es defineix com a no artista, com a impostor. *Rocker?* De fet, compleix el decàleg del Vince Taylor...”

Casasses per a Comelade: “L'Enric és un *showman* increïble. És el *rock and roll* total, sense càlcul, realment directe. I, com que no té res a veure amb el món de la música –sigui catalana o no–, potser és per això que funciona tan bé. Com a trianquista? Home, és el pitjor del món, però l'únic. Qui és el millor del món?”

Interpel·lat sobre la continuïtat d'aquesta “societat salvatge il·limitada” amb Enric Casasses, Comelade no té dubtes: “Hi haurà nous discos, però caldrà gravar d'una manera més directa”.

Casasses i Comelade van participar l'estiu passat a Granollers a l'espectacle “Una nit amb Francesc Pujols”. Consideren Pujols un dels representants de la “cultura frenètica, humanista, llibertària i universal” present a Catalunya que tots dos reivindiquen com a part del seu “equipatge de tota la vida”.

Art (desconegut) a la universitat

Els aularis, els despatxos i els espais enjardinats dels campus universitaris contenen sovint obres d'art que ens passen desapercebudes perquè es contemplem únicament com a objectes decoratius. El recull, gairebé només estadístic, de les principals pintures i escultures que posseeixen les universitats de Barcelona per a aquest article ha suposat el descobriment d'un veritable museu d'art amagat i desconegut. Però també ha confirmat que les mateixes universitats ignoren la importància d'aquest patrimoni i que cap d'elles no té ni tan sols una senzilla publicació on es consignin la seva existència. Encara més: en algun cas consta la presència d'obres en determinats despatxos però no es coneix exactament la seva ubicació actual.

En pujar l'escala interior de l'edifici central de la Universitat de Barcelona (UB), a la mateixa plaça de la Universitat, es té ja la sensació d'entrar en una institució amb molts anys d'història. Hi contribueix no tan sols la monumentalitat de l'edifici, sinó també una sèrie de pintures que el decoren com si es tractés d'una pinacoteca. Són algunes de les 56 pintures, la majoria d'autors del segle XVIII i XIX, que formen part d'un dipòsit del Museu del

Prado de Madrid. Algun d'aquests quadres és de grans dimensions, com *El rapte de les sabines*, atribuït a Sebastiano Conca, que fa 2,90 x 4,08 metres. En general, tracten de temes històrics, religiosos o mitològics i es troben tots a l'edifici central, excepte quatre, que es poden veure a la facultat de Medicina, i tres a la d'Econòmiques.

Però la UB acull també altres obres contemporànies. La més especial és la que cobreix el sostre de l'aula Ramón y Cajal, també a l'edifici Històric, que va pintar Joan Hernández Pijuan, exdirector de la Facultat de Belles Arts. Fa 5,58 x 4,36 metres i consta de tres plafons de fusta recoberts amb tela de lli. Ara bé, les pintures més conegudes d'aquesta universitat són les que hi ha a la Galeria de Rectors. Les darreres que s'hi han incorporat són els retrats de Josep M. Bricall i Joan Tugores, realitzats per Rizzo Rey, i el d'Antoni Caparrós, per Quilez Bach.

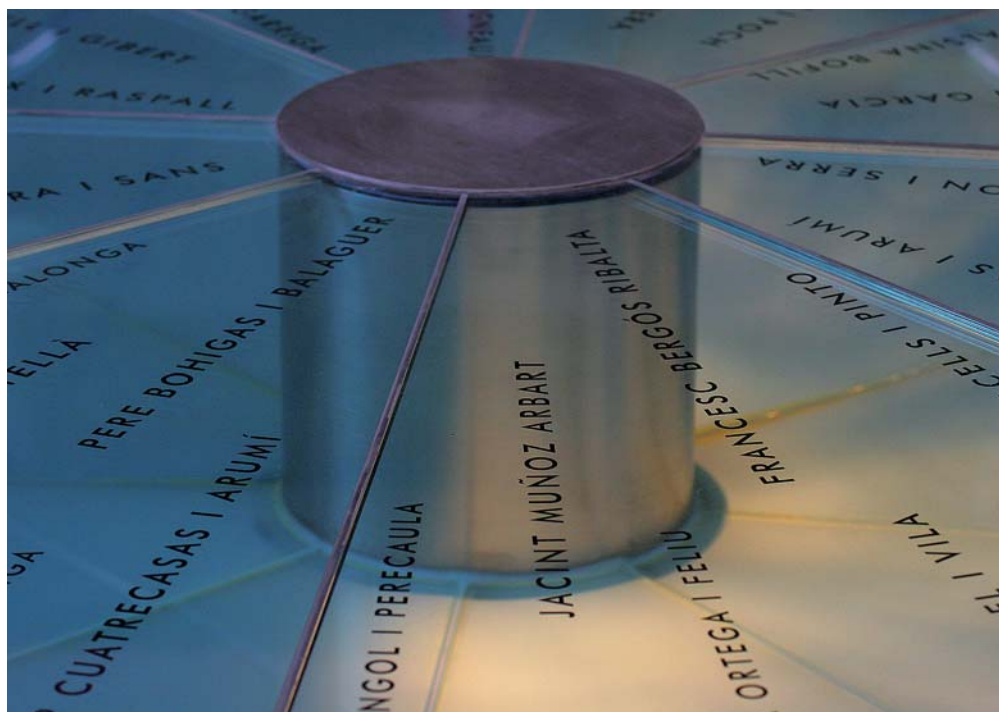
Pel que fa a les escultures, destaquen les onze columnes de *Diàleg. Homenatge a Ernest Lluch* (en metacrilat i acer, de 2,10 m d'alçada), una per a cadascuna de les lletres del nom i cognom del professor assassinat per ETA. Va ser realitzada per Ricard Vaccaro el 2001 i es troba al vestíbul de la

torre 2 de Ciències Econòmiques. Al jardí de la plaça principal del Campus Mundet hi ha instal·lada una rèplica en bronze d'una escultura d'època del pedagog Ferrer i Guàrdia.

LES COLUMNES D'ALFARO

La Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) va néixer per descongestionar la Universitat de Barcelona i per treure els estudiants del centre de la ciutat. Es va situar en un descampat de Cerdanyola, a prop de la urbanització de Bellaterra. El creixement urbanístic i l'extensió de la xarxa de carreteres i autopistes li van fer perdre presència i, tot i que la famosa B-30 passa pel seu costat, amb prou feines s'hi distingia. Però això era abans del 1999, quan encara no hi havia les quatre columnes helicoidals de l'escultor valencià Andreu Alfaro. Va ser el rector Carles Solà qui va impulsar la realització d'un monument que havia de ser el símbol d'una universitat catalana, científica i democràtica, i per aquesta raó al voltant de les torres s'ubiquen uns blocs de pedra amb inscripcions de totes les universitats de l'Institut Joan Lluís Vives. Segons Alfaro, "la perdurabilitat de la pedra i l'elegància de la columna van ser els elements materials per donar forma a la idea primitiva d'identitat, de coneixement i de contemplació que anava cercant". Les quatre columnes tenen una base de 3 x 3 metres i alçàries de 40, 35 i 25 metres, i són construïdes a partir de la superposició de blocs de granit rosa galleg de 0,50 metres que giren respecte de la generatriu de la peça.

La darrera incorporació al patrimoni del campus és l'escultura *L'enclavament de Bellaterra*, de l'artista Perejaume. L'obra és un cargol metàl·lic de bronze amb rosca de bis i cabota d'un metre i

Christian Maury

"Memorial homenatge als professors depurats i separats de la Universitat el 1939", d'Enric Satué i l'equip d'arquitectes MBM, situat al pati de la UPF a la Ciutadella.

A la pàgina següent, "Diàleg. Homenatge a Ernest Lluch", escultura de Ricard Vaccaro que es troba al vestíbul de la torre 2 de Ciències Econòmiques, al campus de Pedralbes de la UB.

Albert Armengol

mig d'alçada i 90 cm de diàmetre "clavat" entre la riera de l'eix central i la facultat de Dret. La cabota té un text cisellat on es llegeix: "L'Enclavament de Bellaterra. Mantingueu ferm el lloc en el lloc. Prou de despendre. Feu fermaça local en tot i per tot. Deixeu en terra la perfecció de la terra. No la vulgheu traslladar a cap més banda. Claveu-la bé allà on es trobi".

Potser pensant que un dia el campus pugui assemblar-se al del MIT de Boston, farcit d'obres que són donació d'antics alumnes, el Museu d'Art Contemporani de Barcelona va arribar a un acord amb la UAB el 2005 per cedir tres obres escultòriques per a cinc anys renovables. Són *Solar I* (1994), de Pablo Palazuelo, situada davant de la Biblioteca i Hemeroteca General; dos monòlits de basalt de Xavier Corberó, i *Barcelona Discovery* (1987), una escultura de ferro d'Anthony Caro, a la Facultat de Ciències de l'Educació, a la rambla nord.

Hi ha encara altres escultures, menys conegudes. Ben a prop del rectorat es pot veure el *Piano track*, de Jordi Benito, i en altres punts trobem una *Escultura-poema de Paul Celan*, de Ricard Vaccaro; una escultura de ferro d'Agapito Borràs; una escultura de Cèsar Roca; el mural de ceràmica de

Montse Torres, i l'escultura de Jai Rius. Tot plegat forma part d'un patrimoni que es va iniciar amb el primer logotip de Josep Maria Subirachs, que era l'escut identificatiu de la universitat.

LA CAPELLA LAICA D'ANTONI TÀPIES

El fons artístic de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) es va iniciar amb la seva creació. El seu primer rector, Enric Argullol, va inaugurar el costum d'encarregar cada any a un artista de prestigi la realització del cartell inaugural del curs. Antoni Tàpies, l'autor del primer cartell el curs 1990-1991, és també l'autor de l'obra artística de més envergadura: la Sala de Reflexió, inaugurada el 1996. Aquesta cripta semisoterrada a l'àgora Jordi Rubió i Balaguer del campus de la Ciutadella de més de cinc-cents metres cúbics, va néixer fruit d'una idea d'Enric Argullol, que va creure convenient que la UPF disposés d'un espai dedicat a la reflexió i a la meditació. Tàpies es va adonar que una obra que ja havia pintat feia uns anys, el *Díptic de la campana*, era adient per a una de les parets, ja que les seves mides encaixaven perfectament. Per completar la sala, hi va fer diferents esgrafats i va col·locar l'escultura *Serp i plat i vint cadires de boga*, que, disposades de manera ascendent en una

de les parets, simbolitzen l'elevació espiritual. Altres peces artístiques són els quatre baixos relleus de coure i bronze de l'escultor Riera i Aragó, a l'entrada de l'edifici Rambla, per la plaça de Joaquim Xirau, i el relleu sobre Pompeu Fabra, de l'escultor madrileny Francisco López, al vestíbul del mateix edifici. La darrera incorporació és el *Memorial homenatge als professors depurats i separats de la Universitat el 1939*, dissenyat per l'equip d'arquitectes MBM i pel dissenyador Enric Satué, situat al pati de l'edifici de Ciutadella. Centrada en l'àmbit de les enginyeries i les carreteres tècniques, la UPC és potser la universitat amb menys obra d'artistes, si bé posseeix un fons documental i històric d'una gran vàlua. Les obres més destacades són els dibuixos, plànols i esbossos d'autors com Jujol, Puig i Cadafalch i Gaudí, incloent-hi un projecte inèdit d'una font per a la plaça Catalunya de Barcelona, obra de Gaudí. El museu d'arquitectura de la Càtedra Gaudí acull obres dels arquitectes modernistes, mobles dissenyats per Gaudí, ferros forjats, peces ceràmiques del Parc Güell i la Casa Batlló, etc.

Josep Playà Maset

Icat FM: el somni de la ràdio en color

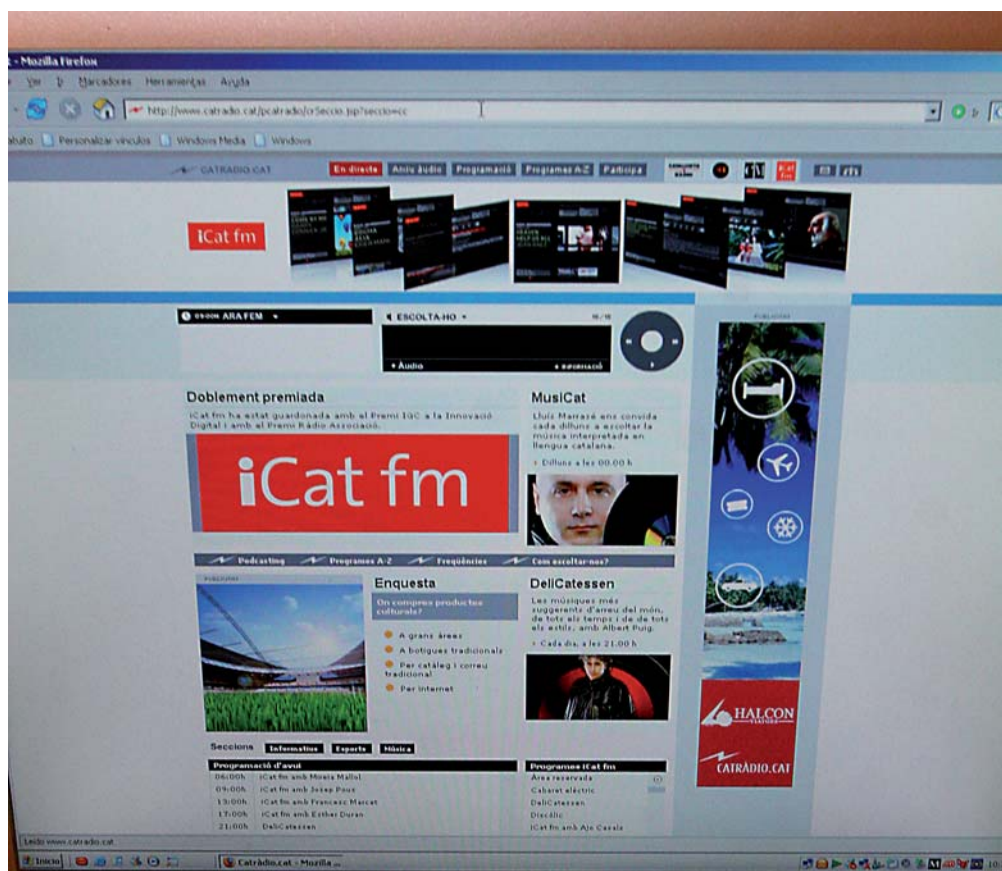
Icat FM, el darrer projecte del grup d'emissores de Catalunya Ràdio, ha estat guardonat enguany amb el premi Ciutat de Barcelona de ràdio. Parlem d'una iniciativa d'allò més innovadora en el camp de la ràdio musical, que consta d'una antena convencional i de tres canals específics per Internet: Icat Jazz i Musicatles (a cura de Mingus B. Formentor), així com Totcat (a càrrec de Lluís Marrasé). El principal responsable del projecte és Oleguer Sarsanedes, director del grup d'emissores radiofòniques de la CCRTV, amb qui conversem sobre Icat FM i l'aplicació de les noves tecnologies a la ràdio musical.

Com veu la funció de les ràdios públiques respecte a la música i enfront de la ràdio privada?

A veure: hi ha moltes coses a dir si parlem de la ràdio pública *versus* la ràdio privada, sobretot en l'àmbit de la informació, que és on jo crec que les ràdios públiques tenen tota la raó de ser i d'exercir el que s'ha anomenat quart poder. Bàsicament, els mitjans de titularitat pública hem de mirar d'oferir els elements als ciutadans –que són els qui paguen– perquè ells puguin prendre les decisions que han de prendre en un àmbit democràtic. En el camp de la música, això es tradueix en el fet que els ciutadans puguin triar lliurement quina música els agrada i no veure's circumscrits, com passa en el sector privat i especialment en el sector de les emissores temàtiques, a un univers de 500 o 600 títols, les mateixes peces en les quals coincideixen tots els consultors de programació musical d'Europa. Crec que en el món de la ràdio-fórmula musical privada estem soffrint en aquests moments una de les ofensives uniformitzadores més fortes que mai hem patit: és a dir, l'"Hotel California" sona cada quatre hores a emissores de tot l'hemisferi occidental... I això és greu, perquè va en contra de la diversitat cultural que jo personalment defenso. Per tant, les públiques tenen moltíssim a dir en aquest context d'empobriment progressiu.

Com albira el futur, en suports i continguts, de la inaturlable digitalització de la música?

Tots estem expectants a veure què farà la indústria discogràfica. I crec que la gran incògnita és saber com se'n sortirà d'una davallada contínua, que l'any passat va suposar unes pèrdues per als grans segells d'entre un quinze i un trenta per cent de les seves vendes. Caldrà veure quines vies de distribu-

Christian Maury

ció de la música arbitren les discogràfiques, que en realitat són les que fan l'R+D de la música. Per tant, s'ha esperat que ho continuïn fent, perquè, si no ho fan, aleshores estarem davant d'una situació força més greu, que seria la fi de la música tal com la coneixem. Jo crec que en el camp de la ràdio la digitalització i la famosa convergència de mitjans ens porten a l'ordinador. Ara és políticament incorrecte dir segons què, atès que estem instaurant la TDT, però tot sembla indicar que un dia llunyà tot confluirà en una pantalla única on et descarregaràs la música que vulguis, veuràs la tele que vulguis i, a més, navegaràs per Internet. Quan nosaltres a Icat FM hem començat a avançar per aquesta línia, encara avantguardista, de fer convergir la ràdio per FM amb la ràdio per Internet, on totes dues parts siguin parts d'un tot (és a dir, *yin* i *yang*), de fet hem assenyalat una nova via, en què, no sé si estem fent ràdio o què estem fent, però estem penjant imatges fixes, imatges en moviment, textos, les lletres de les cançons, *links* actius amb webs...

O sigui, el vell somni de la ràdio en color... Sí, és això. Tot i que, sens dubte, com a pioners, ens equivocarem en alguna aplicació d'una tecnolo-

gia de la informació, que sortirà millor o sortirà pitjor, però crec que tot va per aquí.

Hi ha precedents, o estem parlant d'un projecte totalment innovador?

De fet, ho és, i a nivell internacional, en la mesura que jo no conec cap ràdio que d'arrencada hagi fet confluïr tantes coses alhora i tan sincronitzades. Icat FM neix amb aquest pensament doble –que tota la gent que hi treballa ha de tenir present– d'estar fent una antena de ràdio i alhora un web; és un tot indissociable. A més, amb el suport sincrònic i amb un producte específic per Internet, això és Ràdio Exterior; ja no cal l'ona curta: es pot sentir des de les Illes Fidji i d'allà on vulguis. Per tant, i més enllà de tot, jo crec que com a promoció exterior de la cultura catalana, en aquest cas la musical, mai no s'havia fet tant.

A Icat FM també se la defineix com a punta de llança de la incorporació de noves tecnologies a la ràdio. En quines línies de desenvolupament estan treballant ara mateix?

Hem començat per aquesta que és la nova, però a Icat anem provant com funcionen aquestes coses, i les que donen un resultat realment positiu les

podem exportar a les altres emissores del grup. Enguany és el vintè aniversari de Catalunya Música i, per tant, la "icatització" ens porta que aquest canal clàssic s'estigui equipant per poder fer un web sincronitzat. I un altre dels projectes, que també genera la "icatització" dins d'aquest any, és el de fer una emissora per Internet i lligada a Catalunya Música, dedicada 24 hores al dia i exclusivament a difondre compositors i intèrprets catalans de música culta. D'altra banda, i concretament en el cas del llibre, també hi ha diverses iniciatives interessants lligades al món d'Internet, com, per exemple, penjar al web de Catalunya Ràdio *audiobooks*, és a dir, llibres sençers llegits per un actor. N'hi ha una variant, relacionada amb el fet que el públic objectiu de l'emissora Icat FM està constituït per consumidors culturals, que és penjar al seu web prepublicacions de llibres que estan a punt de ser editats: el primer conte, el primer capítol... Les possibilitats són infinites.

Karles Torra

BARCELONA EN LÍNIA

10 de gener de 2007

sciencedaily.com

EL MAPA DE LES PROTEÏNES

Científics de l'Institut de Recerca Biomèdica (IRB Barcelona), del Programa de Ciències de la Vida del Barcelona Supercomputing Center (BSC) i de l'Institut Nacional de Bioinformàtica (INB), ha publicat un atlas provisional del comportament dinàmic de les proteïnes a la prestigiosa revista científica *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*.

(...) Els científics han elaborat un mapa que indica com es desplacen i formen complexos les proteïnes, una eina molt valuosa que els permetrà entendre les funcions bàsiques de les molècules, i també les conseqüències del seu comportament anòmal. Aquest mapa obre unes possibilitats enormes per al disseny de nous fàrmacs. (...) El projecte, finançat per Genoma Espanya, el Ministeri d'Educació i Ciència i la Generalitat de Catalunya, és l'esforç conjunt d'un equip multidisciplinari de quinze científics que han aprofitat la capacitat de càlcul del superordinador Marenostrum, el més potent d'Europa i el cinquè del món. L'any passat, aquesta investigació va comportar un temps total de computació de mig milió d'hores, amb 200 processadors treballant en paral·lel (...).

Albert Salarich
9 de març de 2007

cafebabel.com

CLAROBSCURS A "RAVALISTAN"

Tres anys després dels atemptats de Madrid, l'11 de març de 2004, la comunitat musulmana de Barcelona viu en un clima contradictori de reconeixement oficial i certa por de parlar al carrer. En els carrerons laberíntics i bruts del Raval (...) coexisteixen anàrquicament els bars de disseny, els restaurants filipins i els cartells cridaners en àrab. A mesura, però, que ens endinsem al barri, els locutoris, les carnisseries *halal*, les botigues de queviures pakistaneses, les fruiteries bengalís i els llocs de venda de *kebabs* es multipliquen.

"Els musulmans tendeixen cada vegada més a no presentar-se com a tals per por de la discriminació (...)", ens explica un dels majors experts en immigració d'Espanya, el catedràtic de la Universitat Pompeu Fabra Ricard Zapata. (...) El primer parlamentari musulmà català, el socialista Mohamed Chaib (...), admet l'existència de certs problemes, com el refús a la construcció d'oratoris islàmics. (...) Demana "establir majors ponts de contacte" amb l'objectiu final d'aconseguir la consecució d'una societat "amb valors compartits". (...)

Fernanda Eberstadt
15 d'abril de 2007

nytimes.com

"LA VIDA LOCA"

Haig de reconèixer que, fins fa un mes, no havia sentit a parlar de Carmen Laforet. Constatar que hi havia una dona solitària enmig de l'aparent hegemonia masculina del panteó de novel·listes espanyols de la postguerra –una època que, vista des de fora, com escriu Mario Vargas Llosa al seu pròleg de *Nada*, feia pudor de "ranci, sagristia i franquisme"– va ser com descobrir un pis nou en una casa que em pensava que ja coneixia.

Nada va ser la primera novel·la de Laforet. Es va publicar per primer cop el 1945, quan l'autora tenia 23 anys, i va causar sensació a Barcelona. Recentment s'ha reeditat en una nova traducció a l'anglès d'Edith Grossman, i després de seixanta anys el llibre conserva intacte el seu encant singular. (...)

Laforet va morir el 2004, havent publicat cinc novel·les més i un recull de contes. La Barcelona sòrdida i lúgubre que l'escriptora va retratar a *Nada* ja no existeix (...). Però l'esperit de resistència astuta que expressa la novel·la, la determinació de la protagonista d'escapar de la pobresa de províncies i d'immergir-se en "llums, sorolls, l'onatge sencer de la vida", no ha perdut gens ni mica el seu poder de persuasió.

ENTREVISTA **Joaquim Elcacho**RETRATS **Pere Virgili**

Josefina Castellví:

“La meua vida es divideix en dues parts: abans i després de l'Antàrtida”

No es considera una pionera, però Josefina Castellví ha estat capdavantera de moltes coses. Es va obrir camí en l'oceanografia a principis dels anys seixanta, quan el mar era un espai poc estudiat i tancat a les dones. Va ser una peça clau en la renovació de l'Institut de Ciències del Mar i va contribuir a modernitzar el Consell Superior d'Investigacions Científiques. Va continuar la feina del seu mestre i es va convertir, el 1989, en la primera dona del món que va encapçalar una base científica a l'Antàrtida. Hi ha molt pocs científics que tinguin tants motius com Pepita Castellví per celebrar l'Any Polar Internacional.

Els companys i coneguts destaquen de Josefina Castellví (Barcelona, 1935) el seu entusiasme i determinació. El seu to de veu emfàtic podria fer creure també que dirigia la base espanyola a l'Antàrtida amb mà de ferro, però no hi ha el més mínim símptoma d'autoritarisme innecessari en el seu caràcter. Després d'aconseguir el Premi Extraordinari de Llicenciatura en Ciències Biològiques (1960) a la Universitat de Barcelona, Josefina Castellví va començar a treballar a l'Institut de Ciències del Mar. Va ser directora d'aquest centre, delegada del CSIC a Catalunya, directora de coordinació de la presidència del CSIC i cap de la base antàrtica espanyola entre 1989 i 1994. Ha publicat 74 treballs científics i ha realitzat 34 campanyes oceanogràfiques. Està professionalment retirada des de fa set anys i vocacionalment ocupada en projectes de divulgació de la ciència i d'estudi, com el Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible. Entre la seva llarguíssima llista de distincions hi ha el premi Esteve Bassols: *Senyora de Barcelona* (2005).

Després de tants anys treballant a l'Antàrtida, que se sent quan presenta a Catalunya l'Any Internacional Polar?

Una enyorança tremenda. Recordo l'Antàrtida cada dia de la meua vida. Des que vaig fer-hi la

meua última estada, l'any 1994, hi penso constantment. Quan veig un anorac a l'aparador d'una botiga penso: “que bé que m'aniria a l'Antàrtida...” Però l'enyoro sense tristesa, amb l'alegria d'haver viscut uns moments tan apassionats que tota la resta sembla descafeïnat. En qualsevol cas, estic realment emocionada per la celebració de l'Any Polar Internacional.

I li sembla prou destacat el paper dels científics en aquesta celebració?

És clar, aquest és l'apartat més important. No tindria sentit fer un any de grans festes i fotografies amb els polítics. Hi ha països que han anat a l'Antàrtida per reivindicacions territorials i polítiques. El nostre equip es va interessar per aquest continent pel seu immens valor científic, i així es va presentar la nostra recerca al Govern espanyol. No hi anàvem a buscar prestigi, ni a aconseguir entrar en el selecte grup de membres del Tractat Antàrtic.

Però el Govern espanyol els va donar suport, precisament, perquè tenir una base científica a l'Antàrtida era la condició indispensable per participar en aquest conveni internacional que determina la gestió del continent gelat...

Els científics estem acostumats que els polítics facin una lectura política de la recerca científica. La base espanyola a l'Antàrtida es va establir l'any 1987, però el professor Antoni Ballester feia disset anys que tractava de convèncer tothom de la importància científica d'aquesta base. El suport oficial només va arribar en el moment en què el Ministeri d'Afers Estrangers es va adonar de la imminent renovació del Tractat Antàrtic. Llavors sí que van donar suport a aquells quatre bojos que estaven fent recerca científica a l'Antàrtida, treballant sense recursos i viatjant gràcies a l'ajut de científics d'altres països. És trist, però si hagués estat per un interès exclusivament científic, no hauríem establert la base a l'Antàrtida.

Es van aprofitar de les circumstàncies per poder fer el seu treball?

Vam començar a treballar a l'Antàrtida el 1984, i després de molts esforços vam tenir la base tres anys més tard. Però després vam haver de continuar insistint per tenir un vaixell que permetés viatjar-hi sense dependre dels favors d'altres països. Finalment, la comunitat científica i molt principalment el grup que treballava a l'Antàrtida van fer possible la construcció del buc oceanogràfic *Hespérides*.

Vostè és microbiòloga. Per què es va sentir atreta per l'Antàrtida?

La microbiologia i l'ecologia microbiana s'interessen per qualsevol població del planeta. A més, com a especialista en biologia marina, els mars i el gel de l'Antàrtida sempre m'havien atret. Però, de jove, tenia moltes altres preocupacions. El meu interès concret per l'Antàrtida va venir de la mà d'Antoni Ballester. Ell va ser el promotor i líder del projecte. En aquell moment hi havia molta gent que creia que era un boig o un visionari, però els seus companys hi vam creure plenament. Vaig començar a treballar a l'Institut de Ciències del Mar l'any 1961 i, amb els anys, vaig ser una de les persones que es van deixar impregnar de la il·lusió antàrtica que encomanava Antoni Ballester.

Fins que va tenir la responsabilitat de prendre el relleu.

La mala sort va ser que, després d'haver instal·lat la base a l'Antàrtida, Antoni Ballester va patir un infart cerebral que el va apartar completament de l'activitat científica. Devia ser cap al maig del 1988 que el professor Ballester, a la tornada de l'Antàrtida, va anar a Polònia per agrair la col·laboració que ens havien donat i preparar la campanya següent. I a Polònia va patir el vessament cerebral. Quan l'esforç més gran ja estava fet, ens vam quedar sense líder i, al mateix temps, el Ministeri d'Afers Estrangers, fins aquell moment

el nostre tutor, va perdre tota classe d'interès pel nostre treball. Poc després d'instal·lar la base a l'illa Livingston, l'any 1988, Espanya va entrar al Tractat Antàrtic i Afers Estrangers va donar per acabada la seva batalla. "Si volen fer recerca, que ho pagui el Ministeri d'Educació i Ciència..." Vam deixar de rebre subvencions. *Tirats* i en una crisi enorme...

Vostè va ser prou valenta per continuar.

[Josefina Castellví comença la resposta amb modèstia irònica] Vaig ser tan inconscient que vaig decidir tirar endavant amb la feina. No sé si ara ho faria. En aquell moment, jo era delegada a Catalunya del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). La Comissió Interministerial de Ciència i Tecnologia va assumir el programa antàrtic i em van demanar que me'n fes càrrec. Tot era molt fosc, però vaig veure una llumeneta, una petita possibilitat de tirar endavant, i la vaig seguir.

Per què hi havia tants problemes per avançar en un programa científic tan prometedor com aquell?

Bàsicament per problemes econòmics, i en el fons ho entenc. En aquell temps, a Espanya no hi havia

gaire diners per a la recerca científica... Invertir en una recerca que, de moment, no tenia aplicacions pràctiques i que, a més, era molt cara no era pas fàcil...

Com se'n van sortir?

Per l'esforç i dedicació de tot l'equip. Tinc la impressió que en les situacions més difícils és quan els equips s'uneixen més i van tots ensems. La recerca antàrtica es va convertir en un programa nacional i, tot i tenir recursos limitats, vam poder tirar endavant.

Recordi'ns aquells anys: què és la Pepita Beach?

No res, una anècdota. Per posar la base antàrtica espanyola Juan Carlos I, el 1988, vam comptar amb la col·laboració de l'equip de Polònia. Sense ells no ho hauriem pogut fer. El seu vaixell va portar tot el nostre equip fins a l'illa Livingston i es van quedar davant de la platja de desembarcament. Durant aquells dies, el capità del *M/S Prof. Garnuszenwki*, de l'Acadèmia Polonesa de Ciències, va encarregar als seus topògrafs que dibuixessin el mapa de l'illa. D'aquí va sortir el nom de la muntanya Reina Sofia —el van posar

ells—, la punta o cap Ballester; i d'allà també va sorgir la Pepita Beach.

L'equip polonès li va posar el seu nom familiar a la platja on havien desembarcat...

Uns anys més tard, quan Espanya va fer la cartografia oficial, només es va conservar el nom de la muntanya Reina Sofia. I també es va crear un nom nou, la punta Polaca, en honor a la col·laboració dels equips d'aquest país.

Després van venir vuit campanyes amb Josefina —o Pepita— Castellví com a responsable de la base espanyola a l'Antàrtida. Quin és el seu record personal més destacat?

Sempre ho he dit, i no em cansaré de repetir-ho. La meua vida es divideix en dues parts: abans i després de l'Antàrtida. Això és fruit de l'experiència, és a dir, de les moltes coses que hi vaig aprendre, però sobretot dels companys, del treball en equip. A l'Antàrtida ets plenament conscient que depens dels altres i que els altres depenen de tu. És un lloc on es fa evident que no hi ha possibilitat per a la desunió; si volem anar endavant, hem d'anar tots a l'una. Aquella experiència em va fer canviar l'ordre de prioritats en moltes

coses de la vida. Abans d'anar a l'Antàrtida, sempre havia estat molt curosa a l'hora de complir les responsabilitats; per exemple, els calendaris en l'entrega dels informes i documents. Després de tres o quatre mesos a l'Antàrtida, arribava a l'oficina i m'adonava que la burocràcia no podia estar per davant de les persones.

A l'oficina, el gran enemic és la burocràcia. I a l'Antàrtida, què és pitjor: el fred o el vent?

El vent, sense cap dubte. D'alguna manera em molesta que em diguin pionera perquè els pioners van ser persones com Ernest Shackleton o Richard Evelyn Byrd. Nosaltres portàvem un bon equip, bones botes... No puc dir que no hagi passat fred a l'Antàrtida; sí que n'he passat, però tot plegat fas una correguda i arribes a la base on et pots dutxar amb aigua calenta... No s'ha d'exagerar amb el fred. En canvi, el vent és molt dur de suportar. Hem tingut moments molt difícils per culpa del vent; per sort, cap d'ells catastròfic.

Abans de muntar la base, que és una estructura sòlida i ben protegida, el seu equip va fer una expedició a l'Antàrtida en tenda de campanya...

Sí. Va ser l'any 1986. Hi vam anar Antoni Ballester, Joan Rovira, Agustí Julià i jo mateixa. Dormíem vestits dins la tenda, amb gorra i guants dins el sac de dormir; i ben junts per fer-nos calor. Va ser un any memorable des del punt de vista humà i també científic.

Quan es va convertir en cap de la base, la primera dona responsable d'una base a l'Antàrtida, va haver de deixar de fer ciència? Vaig començar a anar a l'Antàrtida com a investigadora i vaig acabar com a responsable de la base.

Havia de fer d'organitzadora i no podia fer gaire ciència, però era el meu paper i no em peneixo. Els projectes científics que participaven en les campanyes a l'Antàrtida havien de superar un procés de selecció de l'Agència Nacional d'Avaluació i, per tant, eren de gran nivell. El meu treball era d'organització de la base, però sempre vaig tenir el màxim interès per conèixer el que feien els investigadors i estar-ne al corrent. A la base vam tenir equips molts bons, i recordo que a les nits o quan no es podia sortir a causa del mal temps, per exemple, s'hi feien tertúlies i seminaris en què cada equip explicava el seu treball. Sempre vaig voler estar en contacte directe amb els projectes i els investigadors que estaven a la base.

La seva experiència com a investigadora li va ajudar a ser directora de la base?

Al científic se li ha de donar la possibilitat que s'expliqui, s'ha de tractar d'entendre el seu treball i compartir les seves experiències; encara que després el critiquem, però primer s'ha d'escoltar.

La societat, sovint, no és tan comprensiva. De seguida es demanen resultats immediats i pràctics per a la recerca científica.

Aquesta és una reflexió habitual. Estic acostumada que ens preguntin per què anem a l'Antàrtida i quin profit en traurem. Primer de tot, s'ha de dir que no és cert que hi hagi ciència bàsica i ciència aplicada. La divisió real és que hi ha bona ciència i ciència mal feta. Qualsevol investigació científica ben fonamentada i ben portada és útil, sigui ciència fonamental o ciència aplicada. En el meu cas, per exemple, de recerca del medi natural, dels oceans en concret, el primer que ha de fer l'investigador és conèixer el procés natural. No podem posar les mans a sobre d'un medi sense conèixer-lo per-

què, en cas contrari, tenim moltes possibilitats de fer un disbarat. Conèixer el medi pot ser considerat com a ciència bàsica, però és imprescindible per fer ciència aplicada.

Aquest és el cas del canvi climàtic?

Efectivament. Els models de canvi climàtic que s'estan fent servir per a tot el planeta s'alimenten del coneixement que hem anat acumulant a l'Antàrtida. Les dades recollides al gel del pol sud estan ajudant a preveure el canvi del clima actual. La curiositat bàsica del científic ha acabat, com en moltes altres ocasions, en un coneixement amb aplicacions pràctiques.

Va tenir dificultats en la seva carrera professional pel fet de ser dona?

En el treball a l'Antàrtida no vaig tenir cap problema pel fet de ser dona, potser perquè vaig tenir uns companys extraordinaris que sempre em van acceptar. Tot i això, em vaig trobar en situacions curioses, com, per exemple, una vegada que vaig anar a saludar el responsable d'una base xilena, que era un militar. El seu ajudant li va dir que venia a veure'l el cap de la base antàrtica espanyola. Ell va sortir a rebre la visita i quan m'hi vaig acostar em va dir: "Ara no puc atendre-la perquè he de rebre el cap de la base espanyola". No es podia creure que una dona pogués ser la cap de la base espanyola! Tret de situacions curioses com aquesta, crec que a l'Antàrtida no vaig tenir més problemes dels que hauria tingut un home en les mateixes circumstàncies.

Quan era més jove, tampoc no es va sentir discriminada?

La meua carrera no ha estat fàcil, però allò que realment va ser difícil va ser entrar en l'oceano-

Archivo Josefa Castellví

Joan Rovira, Josefa Castellví i Antoni Ballester, promotor i líder del projecte científic de l'Antàrtida, al costat de la placa que recorda la instal·lació de la base Juan Carlos I, l'any 1988.

grafia a principis dels anys seixanta. Això sí que em va costar... En aquells temps era una cosa totalment impensable que una dona s'embarqués i fes recerca. He de dir que ho sento molt, però jo no sóc feminista, en el sentit habitual que es dona a aquesta paraula. No obstant això, avui en dia, i deixant de banda la recerca científica, un home pot arribar a ser director general i tenir el respecte de tothom pel sol fet de tenir un càrrec. En canvi, a una dona no se li perdona res; sempre ha d'estar demostrant totes les seves habilitats i coneixements.

Després de més de quaranta anys de professió, com veu ara la ciència a Catalunya i el conjunt d'Espanya?

Crec que estem en un bon moment; hi ha moltes esperances obertes. La realitat de la recerca científica ha canviat molt els últims anys. Per exemple, m'han explicat que hi ha un projecte de renovació de la base antàrtica Juan Carlos I —que ja li tocava— i que tenen un pressupost de dotze milions d'euros. Si haguéssim tingut aquesta quantitat, nosaltres hauríem fet poc menys que un gran centre de recerca permanent a l'Antàrtida. Nosaltres estàvem acostumats a haver de fer-ho tot amb una sabata i una espadenya. El món de la ciència ha avançat, tot i que els científics continuen tenint problemes com la mobilitat o la reinserció quan tornen després d'estades d'estudi i treball en altres països. Però vull veure el futur amb uns ulls d'esperança. A Catalunya, en poc temps s'han posat en marxa una gran quantitat de centres, de parcs científics, de supercomputació... En alguns aspectes, no solament estem en primera línia a nivell espanyol o d'Europa, sinó a nivell mundial. Tenim molt bons investigadors...

I què ens falta, doncs, per millorar posicions?

Potser la indústria. Que els empresaris s'impliquin en la recerca científica i en el seu finançament. Han d'entendre que, en poc temps, tot allò que inverteixin revertirà en el seu benefici. Fa set anys que estic retirada, però, precisament per això, puc veure aquesta realitat des de fora i amb una mica de perspectiva.

La societat ha d'entendre i ajudar més els científics?

Sí, és cert. Però ha de ser un treball en les dues direccions: els científics també s'han d'acostar a la societat. Hi ha molts científics que, quan parlen, no se'ls entén. Han de tenir sensibilitat, simplificar i explicar el seu treball de forma que la societat pugui embeure-se'n i descobrir la transcendència d'allò que està fent. Tinc molta fe en la ciència i molta fe en la divulgació científica.

Va haver-hi un temps en què els historiadors tenien un paper rellevant com a creadors d'opinió. Avui la cosa està més repartida, per no dir més diluïda. Si no, no s'entén com Josep Fontana (Barcelona, 1931) segueix sent un desconegut per al gran públic. Fontana acaba de publicar "La historia del liberalismo" dins la història d'Espanya que codirigeix amb Ramón Villares.

Josep Fontana, història des del present

Christian Maury

TEXT
Ignasi Aragay

● Hi ha intel·lectuals que es donen importància, que saben envoltar-se d'una aurèola de saviesa i popularitat, amb el consegüent ressò als mèdia. Josep Fontana no és d'aquests. Però ni Barcelona ni Catalunya no s'haurien de permetre el luxe de prescindir d'una personalitat com la seva. Suposo que el seu posat d'home seriós, concentrat, no li confereix allò que se'n diu caràcter mediàtic. Ni tampoc l'aparença de senyor que surt de comprar el pa, com si amb ell no anés la cosa. No va d'acadèmic, sinó d'home corrent. No presenta cap extravagància que el faci atractiu als ulls de la societat de l'espectacle. Sembla que ningú no s'adoni que avui dia el més extravagant és el coneixement! La veritat és que, sense menysprear la batalla de l'opinió pública, la vocació de Josep Fontana ha estat el combat de les idees i el saber històrics. I aquí ha fet escola i és un referent de rigor i honradesa intel·lectuals.

Josep Fontana s'ha dedicat tota la vida a llegir –molt i molt–, a escriure –força– i a ensenyar –Déu n'hi do–. Deixeble de Jaume Vicens Vives i Ferran Soldevila, fa 15 anys va crear i dirigir l'Institut Vicens Vives dins la Universitat Pompeu Fabra, de la qual ara és catedràtic emèrit. Tot i que en fa cinc que es va jubilar, l'antic dipòsit d'aigües, avui farcit de llibres, és el seu hàbitat natural. Des que el 1972 va publicar *La quiebra de la*

monarquía absoluta (1814-1820), fruit de la seva tesi doctoral a la Universitat de Barcelona, Fontana no ha deixat de créixer en el seu pensar històricament, que diria l'admirat Pierre Vilar. És un dels grans experts europeus –sí, europeus– en l'anàlisi i l'explicació del trànsit de l'Antic Règim als estats liberals.

El seu llibre va canviar la manera d'explicar l'absolutisme hispànic, tot i que no ha impedit que certa historiografia espanyola continuï assimilant monarquia absoluta amb modernitat. Potser la manca de projecció de Fontana té a veure amb la seva visió poc amable dels Borbons. Deixem que ho digui en termes genèrics i elegants: "Si un ho analit-

za amb detall, els monarques absoluts manaven poc i malament". Però aquest segon pla, que contrasta amb la seva projecció europea, sobretot deu estar relacionat amb la constància d'explicar la història des de baix, sense gaires noms propis i sense prejudicis ideològics.

A través del segell de Crítica i amb la complicitat de l'editor Gonçal Ponton, ha fet arribar als lectors especialitzats l'obra de molts historiadors estrangers cabdals. Però sobretot ha estat la seva, centrada en el segle XIX, i la reflexió historiogràfica feta en paral·lel a través de títols com *La historia de los hombres* (2000) i *La construcción de la identidad* (2006), la que ha calat profundament en la professió.

Fontana acaba de publicar el volum *La historia del liberalismo* dins la *Historia de España* que codirigeix amb Ramón Villares i, des de fa uns anys, treballa en una prometedora història del món des de 1945 cap aquí. I un cop l'acabi, avança un altre projecte no menys interessant: *El fracàs de la utopia franquista*. Blasmador de la idea de progrés lineal o de l'absurd afany d'una neutralitat acadèmica o postmoderna, Fontana diu que "l'historiador treballa sempre en el present i per al present" i en el seu cas ho fa amb l'afany d'avançar cap a una societat regida per "la major igualtat possible, dins la major llibertat possible".

Pere Virgili